

FRANZ WINGENDER

GENERALSEKRETÆR
FREDERIK PETERSEN

Studieafdelingen
ved Dansk
Centralbibliotek
for Sydslesvig

lokalsamling/
dublet

99.4

Petersen,
Frederik

GENERALSEKRETÆR
FREDERIK PETERSEN

Denne bog tilegnes mindet om Højesteretsdommer Frants Thygesen, der var Frederik Petersens efterfølger som generalsekretær 1945-1956. Han tilskyndede mig til at skrive Frederik Petersens biografi, for at mindet om ham og hans virke for danskheden i Sydslesvig i årene 1920-1945 ikke skulle blive glemt.

FRANZ WINGENDER

GENERALSEKRETÆR
FREDERIK PETERSEN

En danskhedens repræsentant
i Sydslesvig 1923-45

Udgivet af
Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek
for Sydslesvig

Flensborg 1990

Franz Wingender:
Generalsekretær Frederik Petersen

Udgivet af Studiefdelingen
ved Dansk Centralbibliotek
for Sydslesvig, Flensborg 1990

Sats og tryk: Winds Bogtrykkeri ApS, Haderslev

Bogbinderarbejde: J. P. Møller Bogbinderi, Haderslev

© Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek
for Sydslesvig, Flensborg 1990

I kommission hos Padborg Boghandel
DK 6330 Padborg

ISBN 87-89178-06-8

Redaktion Lars N. Henningsen

Indhold

Forord	7
Et idealistisk valg	9
Redaktionssekretær og generalsekretær	13
Ufrihedens år under nazismen	18
Skribent, taler, organisator	25
Tysk soldat for anden gang	28
9. april – den tungeste dag	31
Til vestfront og østfront	35
»Vort stakkels haardt ribbede Mindretal«	40
Som tolk til Danmark	43
Kendt og afholdt i Struer	46
Interneret i Nr. Nisum	49
En flugtplans fiasko	52
Savnet – og faldet	55
Tillæg	59
Udvalg af Frederik Petersens fotos fra krigens år	59
Udvalg af taler og foredrag 1923-36	73
Nogle feltpostbreve, Flensborg Avis 1941-42	86
Litteratur og kilder	97
Personregister	99

Forord

Blandt grænselandets biografier er mange mænds og kvinders levnedsløb fastholdt som en berigelse for Sønderjyllands historie. De er med til at give grænselandshistorien et bredere og et mere nuanceret billede.

I dette brydningens land måtte danskheden i svære tider kæmpe for at bevare hjemstavnsretten og danskhedens folkeliv. Denne kamp blev i høj grad præget af en række enkeltpersoners mod og vilje til at gå forrest i kampen for den danske folkedels mulighed for at kunne leve sit danske fællesskab og styrkes i dette.

I denne bog er søgt fastholdt billedet af én af dem, der på folkelig vis har ydet en stærk, personlig indsats for retten til at leve som dansk i Sydslesvig: Frederik Petersen, der faldt i krigens sidste fase, i april 1945.

Som ung i 30'erne, med i forskellige aktiviteter inden for det danske ungdomsarbejde i vor hjemstavn – spejder- og gymnastikliv, idræt og ungdomsforening – lærte jeg Frederik Petersen at kende ved møder og stævner som taler, debattør og mødeleder. Ikke mindst når vi havde vore alvorlige debatter om Hitler Jugendloven og H. J.'s adfærd over for vore unge og om arbejdstjeneste- og militærpligt: Rejse eller blive!

Men også på andre områder var Fr. Petersen altid parat til at høre på én, hvis man havde et problem. Jeg tænker på vor samtale i 1937, mens jeg i min læretid måtte besøge Flensborgs tyske handelsskole. Det var en nødvendig forpligtelse, som alle måtte opfylde for at få en anerkendt handelseksamen. Jeg gik til Fr. Petersen, fordi skolen ikke anerkendte, at vi var fritaget for at bruge den tyske hilsen. Han bifaldt vor holdning og skulle nok omgående skrive til skolen. Det skete samme dag, 16. februar 1937. Dagen efter lå brevet på skolelederens bord. Vi fik fred resten af skoletiden.

Møder, debatter og samtaler med Fr. Petersen har altid stået i en god erindring hos mig; man følte, at man vidste, hvor man havde denne landsmand og følte sig tryk ved ham.

Bogen bygger i første række på en række breve og fotografier, der er bevaret af nogle af Fr. Petersens mange venner og kammerater.

Som tillæg til den berettende tekst er gengivet et udvalg af Fr. Petersens mange fine fotografier fra krigens år 1940-42, ledsaget af hans egen tekst. Dertil kommer uddrag af nogle af hans foredrag samt en række feltpost-

breve, oprindeligt offentliggjort i Flensborg Avis 1941-42. De er alle i høj grad præget af den vanskelige situation, i hvilken de er skrevet – og med dette i tankerne bør de læses. I et afsluttende personregister er givet supplerende oplysninger om personer nævnt i bogen.

Ved udsendelsen af denne bog skylder jeg en række personer stor tak, bl.a. Fr. Petersens datter og ældre broder, overlærer Karen Lausten Petersen, Slesvig, og maskinmester Asmus Petersen, Viborg. Også Dansk Generalsekretariat, Studiefdelingen og Den slesvigske Samling ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig skylder jeg tak. Men først og fremmest tak til redaktør Otto Lippert og rektor Knud Fanø for gode råd med hensyn til redigering.

Det er mit håb, at biografien om Frederik Petersen må bidrage til den store mosaik, der er med til at styrke fællesskabet i vort danske kulturliv og give det styrke i hverdagens udfordringer.

Flensborg, januar 1990

Franz Wingender

Et idealistisk valg

Frederik Petersen blev født den 1. maj 1900 i Broager som søn af smedemester P. Petersen i et bevidst dansk hjem. Han fik navnet Friedrich Heinrich, skønt faderen efter hans fødsel anmeldte hans navn som Frederik. Sognets »Standesbeamter«, kommunekontorets personregisterfører, indskrev ham som Friedrich Heinrich uden at spørge forældrene.

Familien, far, mor og otte børn, flyttede senere til Styrptom ved Aabenraa, og her døde faderen i 1912. Nogle år senere blev moderen gift med landmand Johann Scharna, der havde en gård i Ausacker-Westerholz ved Husby i Angel.

Frederik Petersen besluttede sig tidligt til en gerning, der kunne give ham mulighed for at øve en national indsats, og han søgte optagelse på Præparand-skolen i Aabenraa som forberedelse til en læreruddannelse. Her kom krigen 1914-1918 imidlertid i vejen, og uddannelsen blev afbrudt af indkaldelsen til tysk militærtjeneste.

Den 21. juni 1918 skulle han møde ved 2. kompagni Jäger Batl. Nr. 9 til uddannelse, men takket være våbenhvilen den 11. november slap han for at komme til fronten. Den 30. november blev han hjemsendt til Styrptom.

Den følgende tid var han som så mange andre engageret i afstemningskampen forud for afstemningerne 10. februar og 14. marts 1920.

I december 1920 blev Frederik Petersen indrullet i den danske hær – til 2. Batl. 3. Landstormskompagni i Tønder, men nogen dansk soldatertjeneste kom han aldrig til at øve. Som andre unge, der havde været indkaldt til tysk krigstjeneste, var han optaget af at få en uddannelse. Afstemningen og Nordslesvigs genforening med Danmark åbnede for nye muligheder.

Frederik Petersen rejste på højskole. Han var blevet klar over, at han ville være med i arbejdet i hjemstavnen for at fremme dansk kultur og hjælpe sine landsmænd til kendskab og forståelse af det åndsliv, de selv havde dybest rod i, men som var ved at være kvalt af det forløbne halve århundredes tvangsregimente.

Frederik Petersen hørte til den kreds af unge sønderjyder, som tænkte på dem, der måtte blive syd for den nye grænse efter afstemningen den 14. marts 1920, men som ikke var slået ud af afstemnings-skuffelsen og

Generalsekretær Frederik Petersen fotografert i Flensborg omkring 1939. Udsnit af større foto.

havde mod på fremtiden og håb om en dansk hverdag også for deres hjemstavn. Det var den ungdom, der var med til at give mange landsmænd syd for grænsen tro på, at der – når magtforholdene ændredes – kunne komme ny dansk fremgang.

Det blev til ophold på Askov Højskole i to vintre og et lærerkursus samme sted en sommer.

Det vågnende nationale røre i Flensborg og i Sydslesvig i øvrigt førte for Frederik Petersen til mere alvorlige overvejelser om en indsats for det nationale virke syd for den nye grænse. Dette drøftede han med bl.a. Anna og Niels Kjems, lærer på Skibelund Efterskole tre kilometer syd for Askov Højskole. Kjems opterede for Tyskland og stod for at skulle tiltræde en stilling som rejsesekretær for Dansk Skoleforening. Frederik Petersen blev bekræftet i sin overbevisning om, at han burde gå den samme vej som Kjems.

Dette resulterede i foråret 1922, mens han var på Askov Højskole, i en brevveksling med bl.a. landstingsmand H. Jepsen Christensen, Hvidding. I et brev til ham skrev Frederik Petersen, at han:

»... var af den Anskuelse, at det var bedre, sikrere, hvis man i et saadant Arbejde, jeg kommer til at staa i dernede, var tysk Borger, – tilligemed da ens Forældre bor dernede. – For mig personlig har det lidt at sige, men for Arbejdets Skyld, for Befolkningens Skyld, jeg arbejder

iblandt. – Talte sidste Uge med Lærer Kjems, Skibelund, som jo skal derved som Rejsesekretær for Skoleforeningen; han har samme Anskuelse. Også han er bleven tysk Statsborger...«

Den 10. juni svarede Jepsen Christensen: »Er De født i Nordslesvig, og har De opholdt Dem dér den 15. Juni 1920 saa er De automatisk dansk Undersaat ved Landets Overdragelse til Danmark. De vil da kunde optere for Tyskland før 1. Januar 1923.«

Hermed er linien klar for Frederik Petersen. Han får tilsagn om at kunne blive vandelærer under Skoleforeningen i landsognene uden for Flensborg, i Munkbrarup, Tarup og Fruerlund, Flensborgs østlige forstad. Han flytter til Ausacker-Westerholz og bor hjemme på gården. Den 23. december 1922 indgiver han sin opteringsansøgning, der den 29. marts 1923 meddeles godkendt fra regeringspræsidenten i Slesvig.

Kun få uger senere, i april 1923, deltager Frederik Petersen i indvielsen af forsamlingsstuen »Peers Pissel« i Peter Lorenzens gård på Østerbymark i Medelby sogn. Den var blevet udvidet med et fag, og der var indrettet en stor stue, der fremover stod til rådighed til møder og gudstjenester.

Vejen var nu banet, så han kunne være med i det aktive danske nationale og folkelige arbejde.

Frederik Petersen kom hurtigt i forbindelse med en del af de ledende folk og blev engageret i det arbejde, der allerede var i gang. Det gjaldt således redaktør Ernst Christiansen, journalisterne Jacob Kronika, Tage Jessen og J. N. Jensen samt de af skolens folk, der med dr. Andreas Hanssen var engageret i opbygningen af Duborg Skolen, og også lederne inden for Den slesvigske Forening i Flensborg og landdistrikterne, Borgerforeningen og Ungdomsforeningen i Flensborg.

Meget af hans virke kom til at udgå fra »Hjemmet« i Mariegade – det »Hjemmet«, som blev Duborg Skolens vugge. Efter afstemningen i 1920 var der søgt støtte til oprettelse af en realskole, og da de nødvendige tilsagn forelå, fik man af »Flensborg-Samfundet« overladt »Hjemmet« til skolebrug, indtil Duborg Skolen var færdig.

Da eleverne fra »Hjemmet« i foråret 1923 kunne flytte op til Duborg Skolens smukke og rummelige bygning, gik »Flensborg-Samfundet« i gang med at restaurere huset.

Lørdag den 8. september 1923 blev »Hjemmet« ved en festlighed indviet som ungdomshjem for Flensborgs danske ungdom. Chr. Bövadts blev ved samme lejlighed indsat som husets bestyrer, og vandelærer Fr. Petersen overtog stillingen som ungdomssekretær med bolig i »Hjemmet«. Han skulle herefter være den praktiske leder af hele ungdomsarbejdet. Ved indvielsesfesten fremsatte skoleinspektør J. K. Petersen den

„Hjemmet“,

Mariegade 20, indvies ved en Festlighed til

Ungdomshjem

Lørdag den 8. September, Aften Kl. 8 præcist.

Adgang har alle særlig indbudte (med Damer) samt Medlemmer af de danske Ungdomsforeninger i Flensborg og Mellemslesvig.

Efter Indvielsen fortsættes der med Møde i Borgerforeningens Lokale Kl. 9, hvor Adgangskort eller Medlemskort forevises.

Flensborg Ungdomsforening.

Den 5. september 1923 bragte Flensborg Avis denne annonce som indbydelse til åbningen af »Hjemmet« som ungdomshjem for den danske ungdom i Flensborg og omegn.

tanke, at de eksisterende ungdomsforeninger skulle slutte sig sammen i en fælles organisation, og allerede den 28. september 1923 blev grunden lagt til »De mellemslesvigske Ungdomsforeninger«. Det skabte mange opgaver, og det blev således en krævende start for ungdomssekretær Fr. Petersen.

Ungdomsarbejdet i Flensborg omfattede Ungdomsforeningen, Dansk Gymnastik Forening Flensborg (DGF), KFUM og K samt spejderne, og kredse af unge var ved at samle sig i Harreslev, Jaruplund og Valsbøl. Hurtigt kom også Slesvig med, så sammenslutningens navn blev året efter til »De sydslesvigske Ungdomsforeninger« (DsU).

En vigtig opgave for ungdomssekretæren var at få etableret et samarbejde med ungdomsorganisationerne i Nordslesvig og i det øvrige Danmark, så en vekselvirkning tværs over grænsen kunne være med til at styrke det spirende virke.

Det er værd at understrege, at hele arbejdet måtte gøres på et tidspunkt, da man ikke disponerede over alle de tekniske hjælpemidler, som man i dag tager som en selvfølgelig ting.

Redaktionssekretær og generalsekretær

Ved siden af alle hovedopgaverne måtte Fr. Petersen også give en hånd med i den danske presse, Flensborg Avis og den tyskskrevne danske avis. Det var jo vigtigt, at flest mulige fik noget at vide om, hvad der rørte sig af nye aktiviteter blandt ungdommen.

Der kom svære år efter afstemningen i 1920 – først den ødelæggende inflation, og da den sluttede i november 1923, store vanskeligheder med genrejsning af erhvervslivet og bestræbelserne for at skaffe borgerne bedre og mere sikre levevilkår. Hertil kom sidst i tyverne og i begyndelsen af trediverne stor arbejdsløshed. Under disse vilkår skulle der søges skabt rammer for et dansk liv og fællesskab. Det var foreningerne, der måtte tage initiativerne.

I november 1923 forbød »indehaveren af den udøvende magt« i Slesvig-Holsten, general v. Tschischwitz med en ganske vilkårlig anvendelse af visse undtagelsesbestemmelser den tyskskrevne danske presse. Dens oplag var omkring 14.000.

Forbudet blev opretholdt i næsten tre måneder, og i forbudsperioden gennemførtes valutareformen, der medførte, at deflation afløste inflationen. I samme periode faldt et kvartalsskifte, og på dette vigtige tidspunkt havde man altså ikke råd til at forny abonnementet på de tre forbudsramte aviser: Der Schleswiger, Neue Flensburger Zeitung og Neue Schleswiger Zeitung. I denne situation samledes kræfterne om at holde den i juni 1920 oprettede »Der Schleswiger« i live.

Kun få år efter »Hjemmets« indvielse og organiseringen af ungdomssekretærens arbejde herudfra, kom der bud fra pressen til Fr. Petersen. Redaktør, senere minister Helge Knudsen, skrev i »Grænsevagten« 1927 om den danske presse i Sydslesvig bl.a.:

»Nu er det en Flok Ungersvende, som fortsætter Traditionen« – fra den gamle danske »Flensburger Zeitung« (1840-64), fra Jens Jessens nye danske »Flensburger Zeitung« (1889-94) og fra den gamle danske »Flensburger Anzeiger« (1868) – »med Nutidstempo, med fremragende journalistisk flair og med en imponerende Arbejdsintensitet.« »Der Schleswiger«s Udgiver var Ernst Christiansen, og Jacob Kronika Bladets Redaktør, dets Redaktionssekretær var i årene 1925-28 ungdomssekretær Frederik Petersen. »Det er beundringsværdigt, hvad Ernst Christiansen og hans Medarbejdere præsterer. De laver det redaktionelt mest moderne blad i Flensborg, der alene er baaret af en forunderlig levende Danskhedsfølelse, velskrevet og fortrinligt redigeret. Et moderne Blad – der boykottes.«

Nogle år senere tvang svigtende økonomi Ernst Christiansen til at opgave det meste af »Der Schleswiger«. Der bevarede kun to sider i »Flensborg Avis«.

De to sider »Der Schleswiger« blev forbudt af nazisterne den 19. august 1937, men under forhandlingerne i det tyske propagandaministerium blev der givet »Flensborg Avis« mulighed for at udsende bladet som månedsskrift. »Der Schleswiger« fortsatte herefter som månedligt tidsskrift, indtil det under krigen måtte opgives.

I 1927 blev Fr. Petersen gift med Hanne Lausten, datter af den kendte danske flensborger L. K. Lausten, faktor ved »Flensborg Avis« og mangeårig formand for Den slesvigske Forening i Flensborg. Hanne Lausten havde i 1921 genstartet det danske pigespejderarbejde i Flensborg og virkede som tropsfører indtil 1928.

Hannes bror, Viggo Lausten, var journalist på »Flensborg Avis« og blev i 1931 avisens lokalredaktør i Tønder. Han var med til at starte drengespejderarbejdet i Flensborg i 1919 og var korpschef for Flensborgs danske spejdere 1927-31. Han blev af dansk politi efter tysk krav arresteret i Tønder den 12. april 1940. Han blev overført til tysk fængsel i Kastellet i København, hvor han døde den 4. maj 1940.

Pressearbejdet var dog ikke det eneste felt, hvor Fr. Petersen fik opgaver. Hertil kom arbejdet for Den slesvigske Forening. Dens historie gik tilbage til afstemningsåret.

Da man efter afstemningen i marts 1920 havde sundet sig lidt oven på nederlaget, tog man fat på at opbygge den ny forening, og den 26. juni 1920 stiftedes »Den slesvigske Forening«. Navnet tog man efter den gamle »Slesvigske Forening« fra 1840'erne, da danskheden i Sønderjylland trådte frem for at kræve sin ret.

I september 1920 valgtes på et tillidsmandsmøde en lønnet sekretær til at varetage »Den slesvigske Forening«s Flensborg-afdelings anliggender, nemlig typograf ved det danske »Flensburger Annoncenblatt« Jørgen Nielsen. Til kontor fik han overladt to små kælderlokaler i sidebygningen til ejendommen Nørregade 11/13. Arbejdet bestod bl.a. i at organisere foreningens opbygning, og der blev oprettet 20 distrikter i Flensborg foruden et i Harreslev og et i Kobbermølle. De havde god brug for hånds-rækninger til arrangement af møder og fester.

Fra 1. oktober 1920 ansattes Ernst Christiansens svoger, tidligere smedemester Fr. Sahlmann, Flensborg til sekretær for landdistrikterne (til 1928).

I slutningen af 1921 fik Jørgen Nielsen et bedre kontorlokale i huset

Jørgen Nielsen (1867-1951) var Den slesvigske Forenings første sekretær efter foreningens oprettelse i 1920, og han virkede i denne stilling indtil 1932. Hans erindringer »Arbejder i danskhedens tjeneste« er udgivet i 1987.

Nørregade 9 på første sal, hvor der også var indrettet dansk børnebibliotek og læsestue. Den store forbedring kom imidlertid med erhvervelsen af »Flensborghus«. Grænseforeningen havde købt den store historiske bygning i Nørregade 76, der er bygget af sten fra det gamle Duborg Slot. Huset rummede en række mindre lokaler samt en stor sal med scene og egnede sig udmærket til dansk foreningsliv. Der var plads til bibliotek, mødelokaler, mødesal, restaurant samt kontorer til et »Dansk Generalsekretariat«, som blev indrettet på første sal i 1924.

I februar 1924 kunne Jørgen Nielsen flytte ind i et pænt kontorlokale, og 1. april flyttede redaktør Jacob Kronika, der var blevet udnævnt til generalsekretær, ind i et tilstødende lokale.

I årene 1925-31 var Kronika også redaktør af det tyskskrevne danske blad »Der Schleswiger«, og fra 1932 var han korrespondent for »Flensborg Avis« og mindretallets uofficielle repræsentant i Berlin.

Tilsyn med generalsekretariatets arbejde udøvedes af et tilsynsråd bestående af repræsentanter for de berørte foreninger og institutioner. Generalsekretariatets arbejde bestod i det væsentlige i at samordne de forskellige foreningers bestræbelser og aktiviteter. Dette var særdeles tiltrængt, idet foreningerne ikke var opstået ifølge en bestemt plan, men skabt efterhånden som man følte, at en løsning af bestemte opgaver var påtrængende. Denne linie prægede mindretallets arbejde op igennem

tyverne. En egentlig mindretalsledelse fandtes ikke, men ved oprettelsen af generalsekretariatet var der skabt mulighed for en vis koordination mellem foreningernes aktiviteter. En anden vigtig opgave for sekretariatet kom hurtigt til at bestå i korrespondance og forhandlinger med tyske myndigheder. Samtidig skulle foreningernes kulturelle arbejde samt den politiske indsats ved valgene til rigsdag, amter og kommuner støttes bedst muligt.

Allerede nogle uger efter Kronikas tiltræden kom endnu en hjælper til, den unge flensborger I. G. Brodersen, der var udgået fra Tønder Seminarium. Hans opgave blev i det væsentlige at samarbejde med Jørgen Nielsen i arbejdet for de flensborgske distrikter og andre foreninger i Flensborg, og det blev ikke mindst ungdomsarbejdet, gymnastikken og idrætten, der her fik en engageret medarbejder. Hans vigtigste indsats kom til at ligge på det rent administrative område.

Men det var også i disse år, at Fr. Petersen fik flere og større opgaver. Han var som nævnt stærkt engageret i arbejdet for »Der Schleswiger« og som ungdomssekretær, og desuden kom der nu bud fra generalsekretariatet. Den 1. april 1928 blev han ansat som sekretær på »Dansk Generalsekretariat« med landdistrikterne som arbejdsområde.

Man havde hidtil ikke fået foreningsarbejdet i landdistrikterne organiseret i faste rammer. Dette lykkedes for Fr. Petersen i årene op til 1935.

Det var efter valgnederlaget, rigsdagsvalget maj 1928, at Ernst Christensen erkendte, at man måtte have en fastere hånd i ledelsen af mindretallets arbejde. Det lykkedes ham i løbet af sommeren at få omdannet Generalsekretariatets tilsynsråd til en uformel mindretalsledelse, som styrkelse af det foreningsmæssige og organisatoriske virke rundt om i landsdelen.

Samarbejdet mellem sekretariatets nu fem medarbejdere gik godt. Jacob Kronika, der mere og mere måtte hellige sig de pressemæssige opgaver, har senere udtalt, at medarbejderne dannede et værdifuldt fællesskab, og at han betragtede dem alle som sine personlige venner.

I. G. Brodersen var i december 1927 blevet valgt til formand og forretningsfører for »Den slesvigske Kreditforening«, men måtte på grund af sygdom fratræde den 10. marts 1931. Ti dage senere døde han. Fr. Petersen blev hans efterfølger i Kreditforeningen og virkede på denne post indtil 1945.

Der var rigeligt at arbejde med for de ansatte på Generalsekretariatet i de svære kriseår. Mange kom for at søge råd og vejledning, og det krævede en stor indsats at holde foreningsarbejdet i gang og herigennem styrke fællesskabet. I 1930 lykkedes det at få ansat endnu en god

J. G. Brodersen (1899-1931) var sekretær på Dansk Generalsekretariat i årene 1924 til sin død i 1931.

medarbejder, Johan Lieb, der ved Brodersens død måtte overtage hans arbejde. Familien Lieb havde altid været aktivt med i det folkelige danske arbejde i Flensborg. Johan Lieb var handelsuddannet og i mange år prokurist i firmaet Nöbbe, men firmaet gik fallit i kriseåret 1929, og Johan Lieb blev arbejdsløs. Kort efter blev han så ansat på Generalsekretariatet.

Ved udgangen af 1931 fratrådte Kronika som generalsekretær, hvorefter sekretariatets bankfuldmagt blev overdraget Fr. Petersen og Johan Lieb. Jacob Kronika overtog stillingen som korrespondent i Berlin for Flensborg Avis og blev samtidig mindretallets uofficielle talsmand over for de tyske myndigheder i rigshovedstaden.

I januar 1932 fyldte Jørgen Nielsen 65 år og gik af med pension, hvorefter det blev Fr. Petersen, der kom til at stå med det daglige ansvar.

Fr. Petersen måtte ofte ud til møder og forhandlinger af forskellig art, og det blev derfor som oftest Johan Lieb, der tog imod de mange medlemmer, som kom til sekretariatet med deres problemer, der i Hitler-tiden ofte var af personlig art. Johan Lieb og Fr. Petersen drøftede naturligvis nøje disse henvendelser, og de havde et nært samarbejde båret af gensidig respekt og fortrolighed. Et af de praktiske resultater blev et hemmeligt kartotek, som Johan Lieb opbyggede over alle episoder eller aktioner fra nazistisk side mod mindretallets medlemmer – herunder folk der på grund af nazistisk pres følte sig tvunget til at melde sig ud af en dansk forening.

Ikke mindst under krigen, da Fr. Petersen var indkaldt til krigstjeneste, havde Johan Lieb og hans medhjælper Dagmar Wrang, der siden 1927 havde været ansat som kontorassistent, nogle krævende arbejdsår. Johan Lieb døde pludselig i sit 60. år den 3. maj 1945.

Generalsekretariatet led allerede i 1940 et smerteligt tab, da altmuligmanden Hermann Hollensteiner døde. Han var i 1924 valgt ind i den danske gruppe i Flensborgs byråd og var i en årrække medlem af rådet.

Ufrihedens år under nazismen

Fra 1931 stod Fr. Petersen som generalsekretariatets ansvarlige leder, men den officielle udnævnelse til generalsekretær kom først i 1934. Det var i disse år, ikke mindst fra 1933, at Dansk Generalsekretariat for alvor kom til at fungere som centralen for det danske mindretal. Krævende opgaver stod han overfor i de svære år med krise og arbejdsløshed og senere naziregimet og krigen. Der var et utal af opgaver, som han måtte tage sig af. Samarbejdsformen organisationerne imellem var ofte til debat, og hele det kulturelle virke med møder, teater, årsmøder osv. krævede initiativ og samarbejde. Det samme gjorde valgene til rigsdagen, amterne og kommunerne. Og derudover var der enkeltpersoner, der havde brug for råd eller en håndsrækning på det ene eller det andet område – ikke mindst efter den nazistiske magtovertagelse den 30. januar 1933.

I nazitiden var der også fra landboforeningen bud efter Fr. Petersen, der i foredrag ved adskillige møder talte om f.eks. det nye nazistiske »Bauernbund«, som alle bønder efter magthavernes opfattelse skulle være medlem af. Også »Arvegårdsloven« gjorde Fr. Petersen rede for. Den havde ret dybtgående virkninger, bl.a. derved, at den bestemte, at der kun kunne arves gennem mandslinien. Det kunne f.eks. føre til, at en uduelig brodersøn overtog en ejendom, som ejeren havde ønsket skulle tilfalde en dygtig søstersøn. Loven satte også grænser for belåning og havde en lang række bestemmelser, der indskrænkede en bondes frie dispositionsret over sin ejendom.

Den danske landboforenings medlemmer nægtede at være medlemmer af »Bauernbund«, men stod visse steder over for en meget aggressiv »Bauernführer«, der satte dem under et hårdt pres.

Et eksempel på et ordskifte mellem et medlem af landboforeningen ude vestpå og hans »Bauernführer« er optegnet:

»Bauernführer«: »Hannes, no e' de' snart o æ ti', do mælde' dæ ind!«

– »Hvo'fo de'? Æ e' medlem i æ landboforening, de' æ nok fo' mæ. Hvad ske' de' fo'resten nå æ et melde' mæ ind?«

– »Så komme' vi med æ knypel etter dæ!«

– »Så vinte' æ, te I komme' med æ knypel!«

Fr. Petersen havde sat sig grundigt ind i alle nazistiske love og bestemmelser, så han kunne give medlemmerne af landboforeningen og alle andre danske organisationer korrekt oplysning og yde bistand, hvor det var nødvendigt. Fremfor alt gjaldt det om ved enhver lejlighed at kunne medvirke til at styrke troen på det danske fællesskab, der skulle bevares trods alle vanskeligheder og chikanerier.

Hvor Fr. Petersen færdedes rundt om i landsdelen, blev han vel modtaget. Han forstod at anslå en tone, der gav grundlag for en vis fortrolighed. Hans venlige væsen og rolige samtaleform gav tillid til, at til ham kunne man tale åbent og frit. Han var altid rede til at lytte og til at give gode råd.

Hans hele imødekommende form havde stor betydning, da han senere som generalsekretær måtte tage imod mange, der kom for at få hjælp, fordi nazistiske partifolk havde søgt at skræmme og true dem. Nazisternes opfindsomhed var stor, når de f.eks. lagde pres på familier for at få dem til at melde sig ud af danske foreninger eller tage deres børn ud af den danske skole – og truede med, at de i givet fald ikke kunne beholde deres arbejde.

I vennelag kunne Fr. Petersen være med til at sætte humøret i vejret, og både i alvor og i fest havde han evnen til at finde de ord – eventuelt det citat – der kunne sætte tingene i relief. Han huskes som et vennesælt menneske, der altid kom én i møde med et beskedent smil.

Dog kunne han også, når det var nødvendigt, slå i bordet og sige sin mening koldt og klart. Han skabte respekt om sig – også hvor modparten havde den kyniske magt bag sig. I ufrihedens år i trediverne måtte Fr. Petersen føre mange og hårde forhandlinger, men hans faste og bestemte optræden og den altid velforberedte argumentation kunne ikke efterlade nogen i tvivl om, hvor han stod, og hvad han stod for.

I de følgende år måtte megen tid og mange kræfter bruges til mundtlige og skriftlige forhandlinger med nazistiske myndigheder og partiorganer for at sikre mindretallets ret til at leve et dansk liv inden for organisationernes rammer. De følgende eksempler er fra Carsten R. Mogensens bog »Dansk i hagekorsets skygge. Det tredie rige og det danske mindretal i Sydslesvig 1933-1939«:

Lige siden 1924 havde mindretallet udover de repræsentanter, som blev

På tur med nordiske historikere, foran Sørup kirkes nordportal. Fra venstre: Erik Floderus, Stockholm, Vilh. la Cour, København, Fr. Petersen (uden hat), Sigurd Grieg, Oslo. Foto 1931.

indvalgt på danske lister, tillige vundet en række pladser i kommunale råd ved opstilling på fælleslister. I løbet af sommeren 1933 fik således et dansksindet medlem af kommunerådet i Nyhus besked fra landrådskontoret om, at han som marxist ikke mere kunne udøve sit mandat. Generalsekretariatet påviste, at repræsentanten aldrig havde været medlem af et marxistisk parti. Fr. Petersen henviste til mindretallets erklærede loyalitet, som hindrede, at dets valgte repræsentanter på nogen måde kunne udgøre en »fare for den offentlige ro og orden«. Sagen førte til omfattende brevveksling, men endte med, at man måtte opgive fælleslister. Flensborg Avis slutter en redegørelse for sagen med at konstatere, »at den kendsgerning bliver stående, at en dansksindet mand, som er valgt på en upolitisk fællesliste, her er sat ud af spillet som kommunerepræsentant«.

En anden sag, der krævede et væld af papir og mange forhandlinger, gjaldt godkendelse af mindretallets ungdomsbevægelse. Alle politiske partier, undtagen det nazistiske, alle erhvervsorganisationer og alle fagforeninger blev forbudt og opløst i foråret 1933. Mindretallet forblev uantastet, men den 22. juni udstedtes en forordning, hvorefter alle ungdomsorganisationer inden den 15. juli skulle anmeldes til »Reichsjugendführer« med angivelse af en række oplysninger om bestyrelse, medlemstal m.m. Såfremt dette ikke skete, ville de pågældende foreninger være at betragte som opløste. Efter en brevveksling med Berlin drog en delegation bestående af Tage Jessen, Julius Bogensee og, som befuldmægtiget for DsU, Fr. Petersen til Berlin. En lang og drøj forhandling endte med, at det blev fastslået, at man fra tysk side ikke ønskede nogen indskrænkning af mindretallets frihed. Der var kun tale om en anmeldelse og ikke en »Eingliederung« i det tyske ungdomsvæsen. Der skulle foretages en anmeldelse til »Reichsjugendführer« og en tilsvarende på lokalt plan.

Dette udtrykte Fr. Petersen sin utilfredshed med og gjorde opmærksom på, at mindretallet havde erfaring for at møde større forståelse og imødekommenhed hos de øverste myndigheder, hvor det ofte kunne knibe hos de lokale myndigheder. Der blev svaret, at skulle dette sidste ske, skulle man blot henvende sig til kontoret i Berlin, så ville sagen blive ordnet.

Efter dette møde blev foreningsfortegnelsen afsendt med de ønskede oplysninger, men vedlagt en følgeskrivelse med referat af forhandlingsresultatet hos »Reichsjugendführer« i Berlin. Tysk overholdelse af de givne løfter blev gjort til en betingelse for anmeldelsens gyldighed.

Under samtalen i rigsungdomsledelsens kontor var det kommet frem, at ungdomsledelsen stod i nær kontakt med udenrigsministeriet, som havde

givet ordre til, at mindretallene under ingen omstændigheder måtte fortrædige.

I løbet af 1933 kom det til flere diskussioner mellem Den slesvigske Forening og ungdomsorganisationerne, som ønskede en ny struktur for de danske foreninger. Ikke mindst den tyske folkeafstemning den 12. november 1933 skabte modsætninger. Resultatet blev nedsættelse af et ungdomsudvalg »Danske unges Fællesfront« med repræsentanter for samtlige danske ungdomsforeninger syd for grænsen med det formål at skabe mere samling i arbejdet.

Tre delegerede fra dette udvalg, sekretær Fr. Petersen, skoleleder Svend Johannsen og lærer Hans Meng, havde den 20. november 1933 en sammenkomst med repræsentanter for Det unge Grænseværn i Tinglev, idet sydslesvigerne stærkt ønskede at få mere kontakt med de danske ungdomsorganisationer i Nordslesvig.

I den følgende tid holdtes flere møder med talere fra både syd og nord. Ved et større møde på Flensborghus, hvor sammenslutningen af de sydslesvigske ungdomsforeninger i Fællesfronten blev proklameret, understregede Fr. Petersen, at formålet var en udbygning og aktivisering af arbejdet. Han udtrykte håb om, at de unges initiativ ville tjene som eksempel på og som en opfordring til »en midtsamling om det nationale syd for grænsen«. Det var Fællesfronten der stod for de årlige 14. marts møder.

Den 21. november 1933 lykkedes det at få arrangeret en længe ønsket forhandling i Kiel med provinsens partileder og overpræsident Gauleiter Lohse og overregeringsråd, dr. Wilhelm Schow. Fra dansk side deltog I. C. Møller, Tage Jessen, Samuel Münchow, Ernst Christiansen og Fr. Petersen. Det vigtigste var at få fastlagt en klar linie vedrørende en række økonomisk-sociale problemer med det mål at sikre ligestilling mellem dansk- og tysksindede.

Fra dansk side blev fremsat otte krav: Ligestilling mellem danske og nazister på arbejdsmarkedet, danske sydslesvigere fritaget for medlemskab i nazistiske organisationer, meddelelse til alle arbejdsgivere om, at mindretallets medlemmer er ligeberettigede statsborgere, og at arbejdsgivere ikke ville risikere ubehageligheder ved at beskæftige danskere. Desuden ønskedes sikkerhed for, at dansksindede har samme ret til sociale ydelser som alle andre, at danske erhvervsdrivende ikke måtte diskrimineres i deres erhverv, og at enhver form for boykot mod dansksindede skulle forbydes. Endelig blev det krævet, at der skulle findes en ordning vedrørende danske bønders forhold til den tyske bondeorganisation.

Forhandlingerne endte med, at Lohse lovede de danske sydslesvigere, at de skulle omfattes af alle friheder, som var i overensstemmelse med nazistiske principper, men, understregede han, man måtte tage i betragtning, at alt efter den nazistiske magtovertagelse endnu var i sin vorden. Myndighederne måtte have tid og ro til at fastlægge rammer.

Den 23. marts 1934 enedes alle danske organisationer og institutioner om at nedsætte et tremandsudvalg bestående af I. C. Møller, Tage Jessen og Fr. Petersen, som blev bemyndiget til at repræsentere hele mindretallet over for tyske myndigheder. Udvalget kom til at udgøre en egentlig mindretalsledelse med den indskrænkning, at alle bestående foreninger og institutioner blev bevaret.

Reglerne ifølge arvegårdsloven krævede mange forhandlinger og megen korrespondance, og årene 1935 og 1936 blev afgørende for mindretallets ungdom, efter at der var indført love om arbejdstjeneste, militærtjeneste og Hitler-Jugend. Der blev opnået en foreløbig fritagelse for danske børn og unge, når det gjaldt Hitler-Jugend, men ønsket om fritagelse for arbejdstjeneste blev afvist med henvisning til, at der bestod en så snæver forbindelse mellem arbejds- og militærtjeneste, at ingen særordning kunne komme i betragtning.

Forhandlinger og korrespondance vedrørende alle disse betydningsfulde sager samt behandling af adskillige lokale problemer hvilede på generalsekretariatet og Fr. Petersen, der indtog en helt central position. Mere om de mange sager Fr. Petersen var engageret i kan man læse i Carsten R. Mogensens bog »Dansk i hagekorsets skygge« (1981) og i Johan Peter Noacks 2-binds værk »Det danske mindretal i Sydslesvig 1920-1945« (1989).

Når det gælder de første år under Hitler-styret – frem til 1937 – kan mindretallets rettigheder og pligter gøres op således:

Det lykkedes at sikre 1) dansk repræsentation i de rådgivende kommunale råd, hvor mindretallet udgjorde cirka 10 procent af befolkningen, 2) principiel ligestilling med det tyske flertal vedrørende sociale ydelser og retten til arbejde, 3) et frit dansk privatskolesystem, 4) en delvis fri presse, hvor mindretallets synspunkter kunne komme offentligt frem 5) fritagelse for tilslutning til Hitler-Jugend for børn af danske forældre.

Men prisen for disse rettigheder var høj: Afkald på egentlig politisk virksomhed samt accept af militær- og arbejdstjeneste.

Og snart skulle der vise sig nye problemer. Der var vanskeligheder med at få den danske privatskole i Tønning i gang, og Fr. Petersen måtte gennemføre en række mundtlige og skriftlige forhandlinger. Det måtte han også i forbindelse med en klage til det tyske landbrugsministerium

Fr. Petersen på talerstolen. Foto 1930'erne.

over Landesbauernschafts meget barske metoder i forsøgene på at hindre en dansk bonde i at købe en i forvejen danskejet gård. Sagen blev behandlet ved flere instanser og endte ved Landeserbhofgericht, før købet endelig kunne godkendes.

En lang række sager vedrørte forældre, der blev sat under pres for at flytte deres børn fra dansk til tysk skole. Ikke så få forældre bukkede imidlertid under for dette pres.

I disse år blev der bygget en del kaserner og flyvepladser m.v. i Nordfrisland og Ditmarsken, og arbejdsanvisningen udskev med forkærlighed dansksindede arbejdere til dette såkaldte pligtarbejde, herunder fædre til børn i danske skoler. Fr. Petersen prøvede i adskillige tilfælde at gribe ind.

Sociale børnehjælpssager blev også fra tysk side anvendt i forsøgene på at nedbringe antallet af børn i de danske skoler. Der var opgaver nok at tage sig af under diktatur-systemet.

Skribent, taler og organisator

Dansk Generalsekretariat og dets leder Fr. Petersen måtte i disse år sætte alle kræfter ind for, at det folkelige danske liv kunne overleve. Desuden var han ofte ude som foredragsholder både nord og syd for grænsen.

Han var en flittig og dygtig skribent. Mange af hans artikler om historiske, topografiske, kulturelle og politiske emner om både Nordslesvig og Sydslesvig fandt plads ikke alene i Flensborg Avis og Der Schleswiger, men også i dagblade og tidsskrifter nord for grænsen. Hans artikler optog læserne stærkt, og han fik mange anerkendende ord, fordi han var med til at skabe debat om hjemstavnsens tarv og dagens vilkår.

Fr. Petersens flid som skribent var imponerende. Alene i tidsskriftet Grænsevagten skrev han i årene fra 1924 til 1940 83 artikler. Også Det unge Grænseværns Folkungbladet og månedsskrifter fra ungdomsforeninger og kulturelle og politiske organisationer havde ham som bidragsyder, hvortil kom aktuelt betonedede artikler til Flensborg Avis og andre dagblade. Alt dette overkom han ved siden af sit daglige, krævende arbejde.

Fr. Petersen var en talentfuld og flittig skribent med en egen evne til at skildre personer, begivenheder og naturens skønhed på overbevisende måde. Når han fortalte hjemstavnsens historie eller skildrede en vandring

gennem den landsdel, der overalt har noget at fortælle om den fælles danske fortid, var han en historiens og naturens maler i ord.

Han skrev et smukt, ofte blomstrende sprog, men beherskede samtidig ironien og den skarpe form, når debatten krævede det.

Også som taler var Fr. Petersen afholdt og meget anvendt ved møder både syd og nord for grænsen. Man fornemmede i hans foredrag og taler sansen for det skønne omkring os, og fine iagttagelser indgik i hans skildringer af hjemstavnsens brydninger. Karakteristisk var det, at han ofte brugte vendinger som »Jeg som dansk sydslesviger ...« eller »Vi danske sydslesvigere ..«.

Alsidig var han. Han talte og han skrev, og i trediveerne blev han også optaget af billed-fremstillinger af motiver fra hjemstavnen. Han fotograferede og fik lavet en smalfilm, som blev vist ved adskillige møder.

Selv om der blev trukket store veksler på generalsekretærens tid og kræfter i disse år, svigtede han ikke ungdomsarbejdet. Han var formand for De sydslesvigske Ungdomsforeninger fra maj 1933 til april 1938. Han efterfulgte bibliotekar Fr. Mommsen og blev afløst af lærer Hans Meng.

I sin formandstid øvede han bl.a. en stor indsats for Flensborg Roklub. Ved et møde den 10. maj 1935 blev nedsat et arbejdsudvalg, der skulle forberede oprettelsen af en roklub, og samtidig tog en kreds af unge fat på at grave grund ud til et bådehus ved Østersøbadet.

Den 28. juni 1935 holdtes i »Hjemmet« stiftende generalforsamling for Flensborg Roklub. Hans Harck blev formand og Fr. Petersen næstformand. Arbejdet med bådehuset var allerede nu langt fremme.

Fr. Petersen var yderst aktiv i arbejdet for roklubben. Han var den store organisator, knyttede sportslige forbindelser nordpå, var selv ivrig roer og deltog i mange langture. Ved klubbens første generalforsamling blev han særligt takket for sin indsats af formanden, Hans Harck, og da klubben den 8. september kunne holde indvielsesfest – med tre både i vandet – var det Fr. Petersen, der holdt selve indvielsestalen. (Side 74). I årene 1938-1940 virkede han som klubbens formand.

Ved siden af arbejdet på generalsekretariatet, i ungdomsforeningerne og roklubben overkom Fr. Petersen at deltage i initiativer, der førte til oprettelse af Musikklubben Elverhøj i Flensborg, Sydslesvigske Folke-dansere og Kær Herreds Ungdomsforening, Ladelund.

Sydslesvigs danske Ungdomsforeningers medlemstal steg i 30'erne fra omkring 400 til godt 1000. Fællesskabet blev styrket i de svære år, og generalsekretæren var stærkt engageret i alt det, der kunne give folkedelen styrke.

Sommeren 1939 blev præget af en hektisk aktivitet. Det traditionelle

En flok af klubbens roere på tur til Okseøerne i Flensborg fjord i 1936. Bageste række fra venstre: Hans Harck, Chr. Nielsen, Ingrid Jensen, Willi Fries, Fr. Petersen, Peter Hansen. Siddende fra venstre: Chr. Harck, Helmuth Leckband, Karen Petersen (datter af Frederik og Hanne Petersen, der sidder ude til højre) Bruno Frederiksen, Else Suhr, Heje Born.

årsmøde fik sit særlige præg – dels ved et stort fremmøde og dels derved, at det for første gang vrimlede med også andre uniformer end spejdernes, danske unge i tysk militær- eller arbejdstjenesteuniform. Et par uger senere holdt ungdomsforeningerne deres Sankt Hansfest med kæmpebål på årsmødepladsen ved Sortevej. Folketingsmand Christmas Møller var båltaler og fik stort bifald. Da Christmas Møller i 1946 atter besøgte Flensborg, var stemningen så absolut mere reserveret.

Ungdomsforeningerne havde endnu et stort arrangement i dette skæbneår. Den 9. juli afgik færgen »Egeskov« fra Flensborg med godt et par hundrede unge til Svendborg. Her var der stor modtagelse på havnen med Københavns Politiorkester, velkomsttaler af byens borgmester og formanden for Sønderjysk Forening, kirkegårdsgartner Gravesen samt masser af byens folk.

De unge marcherede fra borde med alle deres foreningsfaner i spidsen og hen til banegården, hvor ekstratog til Ollerup ventede. Idrætshøjskolen blev besat, der var fællesspisning og derefter festligt samvær med landsmænd fra Svendborg og omegn. Hjemrejsen foregik samme aften.

For deltagerne blev denne tur sommerens store oplevelse. Men frygten for en krig lurede om hjørnet og ængstede mange.

Tysk soldat for anden gang

Da den anden verdenskrig var brudt ud, blev Fr. Petersen »genindkaldt« som tysk soldat den 29. november 1939.

Han blev placeret ved en panserafdeling i Nordtyskland og var ene dansker mellem de tyske kammerater, som det var tilfældet med de allerfleste af de indkaldte danske sydslesvigere. Fr. Petersen affandt sig med stor ro med sin skæbne. Der skulle meget til for at ryste ham, og han lagde ikke på noget tidspunkt skjul på, hvad han var, og hvad han stod for.

Hans centrale placering i det danske arbejde medførte, at han daglig modtog post hjemmefra, bl.a. Flensborg Avis i korsbånd, og den tiltrak sig de overordnedes opmærksomhed. Herom fortæller han i breve til familien i januar 1940:

»I Dag ved Parolen spurgte Hauptwachtmeisteren, hvad det var for en Avis, jeg fik. – En dansk! svarede jeg.

- Hvad skal vi med danske Aviser? Vi er dog Tyskere!
- Det er en dansk Avis, der udkommer i Tyskland!
- De er da Tysker, Petersen.
- Nej, jeg er Medlem af den danske Folkegruppe.
- Vi er dog alle stolte over at være Tyskere!
- Jeg er stolt over at være en Dansker!
- Snak med Ritmesteren derom.
- Javel, Herr Hauptwachtmeister.

Jeg er glad over, at der nu er skabt fuldkommen Klarhed foran hele den samlede Front, Mandskab og Underofficerer over, hvem og hvad jeg er.

Ritmesteren er i Gaar rejst paa Orlov. Naar han kommer tilbage, skal jeg søge den paatvungne Samtale med ham. Jeg er spændt som en Paraply.«

Nogle dage senere var ritmesteren tilbage, og om samtalen med ham skrev Fr. Petersen:

»I Aften var jeg nede hos Ritmesteren. Jeg forstod, at han var fuldt underrettet om alt. Han vilde have Forklaring paa, hvorledes jeg som tysk Soldat og Undersaat kunde kalde mig Dansker. Jeg gav ham den ønskede Forklaring, som han øjensynlig fandt tilfredsstillende. Han spurgte ikke mere, men sagde blot, at vi jo havde Frihed og Rettighed til at pleje vort eget Folkeliv. Han fandt ikke noget forbryderisk i at læse en Avis, der var tilladt og udkom i Tyskland; men for at gå helt rigtig, ville han indhente Instrukser fra Divisionen. Så var både han og jeg dækket.

Fr. Petersen i familiens kreds o. 1939. Fra venstre Fr. Petersen, to ukendte, svigerforældrene faktor L. K. Lausten og hustru, Karen Michelsen, senere gift Wilson, og yderst til højre Fr. Petersens kone Hanne født Lausten. I første række børnene Sven og Karen Petersen.

Iøvrigt har hele denne Affære medført, at en Gefreiter og en Underofficer har bedt mig om at give dem lidt Undervisning i Dansk. Vi har allerede begyndt, og hele Stuen følger interesseret med. Det kniber blot med Litteratur, foreløbig har jeg kun en gammel Avis.»

Hele denne sag medførte imidlertid, at Fr. Petersen blev en mistænkt person, og hans post og hans avis blev beslaglagt. Det protesterede han imod, og nogle dage efter samtalen med ritmesteren blev han i bil kørt til divisionsstaben. Om samtalen her og tiden herefter skriver redaktør Aage Mogensen i bogen »Sydslesvigsk Julegave 1954«:

»Ved Staben faldt han og hans Sag imidlertid i Hænderne paa en mand, der saa klogere og mere menneskeligt paa Tingene end de lavere Led. Det var en Hauptmann. Han sad paa sit Kontor med en Dynge af Frederik Petersens Aviser og beslaglagte Post. Og saa redegjorde Frederik Petersen for, hvem og hvad han var, og hvad det var, han var »belastet« for og havde klaget over. Og Hauptmann'en nikkede, mere og mere oprørt. Til sidst slog han i Bordet og sagde noget meget umilitært om Sindelagssnuseri og en tysk Soldats Ret til at have sine Meninger. Han kendte meget belejligt tidligere nazistiske Udtalelser om Mindretallenes Ret, og det

undrede ham i det hele taget at se en sydslesvigsk Dansker i Modsætning til disse Udtalelser indkaldt som tysk Soldat.

Frederik Petersen fik Medhold i et og alt. Den gode Hauptmann var af den hæderlige Type og ikke noget videre »nazificiert«. Saa gennemgik de Posten for at faa fastslaaet dens Uskyldighed, og mellem Brevene var der et fra den sydslesvigske Kreditforening, som Frederik Petersen ogsaa var Leder af.

Hauptmann'en smilede lidt og bemærkede, at Petersen nok var ein ganz grosser Kerl, Generalsekretær, Direktør und so weiter. .. Brevet indeholdt nogle Laanepapirer til Underskrift, og Hauptmann'en spurgte, hvordan det formelt ordnedes. Det var naturligvis ikke indviklet. Direktør Petersen skulde bare sætte sit Navn under med to Vitterlighedsvidner. Ach so, sagde Hauptmann'en interesseret. Das können wir sofort fertigmachen ...

Han trykkede på en Knap, en Klokke ringede i et andet Kontor, og en Vicefeldwebel kom springende. Hauptmann'en ryddede en Plads paa sit Bord, lagde Dokumenterne til Rette, stak Frederik Petersen en Fyldepen i Haanden. Saa skrev Frederik Petersen under, og Hauptmann'en og Vicefeldwebelen satte deres Navnetræk paa som Vitterlighed, og for at gøre det helt fint smækkede Hauptmann'en derefter Divisionens officielle Stempel over det hele. Panserdivision Nr. so und so havde godkendt Laanenes Størrelse.

For at lette Frederik Petersens Stilling i hans Afdeling og fritage ham saa vidt muligt for Samvittighedskvaler og Vanskeligheder, blev han efter besøget i Hovedkvarteret gjort til Kraftwagenführer (Chauffør) [i Januar 1940], og dermed slap han for Geledtjeneste og i Regelen for at bære Vaaben. Han blev ogsaa forfremmet til Gefreiter. [I Februar blev den militære Enhed flyttet til den store Militærlejr og Øvelsesomraade Munsterlager paa Lyneborg Hede.] I denne Tjeneste var han, da Ordren til Divisionen kom i April 1940 om at gå mod Nord.«

Intermezzo i Munsterlager

Karl Budach fra Jaruplund var indkaldt til Infanteridivision 170, der i januar 1940 blev forlagt til Munsterlager, hvor divisionen kom til at opholde sig i otte uger.

Karl Budach havde gennemgået korporal-skolen, men blev ikke udnævnt til sergent. Bataljonschefen var rasende over det, og da Karl Budach på spørgsmålet om, hvorvidt han havde været »ungkommunist« svarede »nej, men medlem af det danske mindretal«, tog bataljonschefen affære. At være medlem af et mindretal var jo fuldt legalt.

Dagen efter kom en bil kørende med to personer fra divisionsstaben, og ud steg en officer, generalens adjutant, og – Fr. Petersen. Han og Karl Budach kendte hinanden vældig godt hjemmefra. Fr. Petersen gjorde tjeneste på stabskontoret og havde her opdaget, at Karl Budach var blevet forbigået ved forfremmelserne. Han havde udvirket, at sagen blev taget op igen, og Budach blev udnævnt til underofficer. Samtidig blev der mulighed for, at han kunne blive flyttet til tjeneste ved divisionsstaben. Det sagde Karl Budach dog nej til. Han sagde, at han havde nogle ualmindelig gode kammerater, hvor han var, og derved blev det så.

9. april – den tungeste dag

Om april-dagene 1940 fortæller Fr. Petersen i et brev fra februar 1942:

»Mit Livs tungeste Dag, den 9. April. Aldrig glemmer jeg hin kolde Morgen i Isted Skovbryn, hvor de tungtlastede Flyvemaskiner med voldsomt Brøl fløj hen over os mod Nord, hvor Geværerne blev ladet med skarp Ammunition, og hvor jeg ene blev kaldt frem foran Fronten for at skulle træffe Valget: Enten at blive afleveret i en flensborgsk Kaserne som en Soldat, der ikke ville gøre sin Pligt, og som maatte tage sin Fæstningsstraf for det, eller tage med over Grænsen for muligt at kæmpe imod mine egne Brødre. – Mit Livs tungeste Dag, mit Livs tungeste Afgørelse!

Afgørelsen blev et Kompromis. Jeg valgte at tage med over Grænsen, men ikke som den, der skulle kæmpe, kun som Tolk. På den måde mente jeg at gavne mit eget Folk bedst – uden at jeg forsømte mine Pligter som tysk Statsborger. Denne betragtning gav mine Foresatte mig Medhold i.«

I »Sydslesvigsk Julegave 1954« fortæller Aage Mogensen:

»Den 9. April kom Frederik Petersen til at holde sit Indtog i Danmark næsten for sig selv og lidt anderledes end den Division, han tilhørte. Han var i sin nye Rolle som Non-Kombattant og Tolk placeret i en Personvogn allerbagest i Divisionens Marchorden, og først ved Middagstid passerede denne Vogn Grænsen ved Krusaa. Frederik Petersen kørte ikke, men sad ved Siden af Chaufføren. Straks ved Grænsen blev de som alle andre tyske Soldater modtaget af en heilende Sværm af Hjemmetyskere og danske Nazister, og det bekom ikke den sydslesvigske Danskheds Generalsekretær ret vel. Og han modtog Hyldesten anderledes end alle de andre, der var kørt forud. Han rejste sig op i Vognen og stillede sig med et Greb om Forruden som en Hitler under Triumfkørsel, og ved hver eneste Flok af

Hjemmetyskere afbrød han den jublende Heilen med et Tilraab paa det sønderjydske Maal, de alle kendte bedre end det tyske: Go'dau ... hwon hæ' I'et i Dau. Hol' op mæ de Rofen. Og saa sendte han Hilsener til højre og venstre, som han kom frem mod Nord. Han kendte nogen omtrent i hvert Hus, han kom forbi.

Den Kur hjalp utroligt. De begejstrede Tyskere lukkede Munden i og lukkede den maaske bagefter op i Maaben over den sære Gefreiter*, der smilende rullede dem forbi. De sidste Flokke traf han ved Vonsild Syd for Kolding, det var danske Nazister.

Det var paa den Maade, at der blev sendt en Hilsen over Vejen til Chr. [Kr.] Philipsen paa Lundtoftbjerg.«

Om denne episode fortæller Aage Mogensen i anden sammenhæng i samme årbog: »Hen ved Middagstid begyndte der at blive længere Mellemrum mellem Afdelingerne. Der kom endnu kun enkelte mindre Grupper og enkelte Vogne. Ude i Indkørslen til Lundtoftbjerg, hvor der om Morgenens havde været kæmpet paa Markerne, og hvis Hønsehus var blevet skudt i Brand af de tyske Tanks' Tracerprojektiler, stod nogle af Gaardens Folk. I det samme kom der en tysk Personvogn med to tyske Soldater forbi. Den ene kørte, og den anden stod op ved Siden af ham, som Hitler ved et Indtog. Han var ikke nogen Rangsperson, men bare en Gefreiter*. Da han passerede Alleen til Lundtoftbjerg, raabte han til Karlene paa det bredeste sønderjydske: – Hils Philipsen fra Petersen i Flensborg.

Saadan syntes de i hvert Fald, han sagde, og de bragte Hilsenen videre til Ejeren, Chr. [Kr.] Philipsen, der længe forgæves brød sit Hovede med, hvem den Petersen kunde være. Han kendte flere dernede, baade danske og tyske Petersen'er, saa det var ikke let at gætte sig til, hvem det var, der var kommet i den tyske Uniform og var taget med til Danmark. Hvis Petersen havde nævnt et Fornavn, som kunde have klaret problemet, saa havde Karlene i hvert Fald ikke faaet fat i det.

En skønne Dag, ikke saa mange Uger senere traf jeg Gefreiter* Petersen og kunde løse den lille Gaade. Petersen var Frederik Petersen, det danske sydslesvigske Mindretals Generalsekretær, som var blevet indkaldt før Krigen, og som Skæbnen nu trak med i Besættelsen af hans gamle Fædreland.

Og Frederik Petersens Historie om Besættelsen af Danmark er værd at redde fra Forglemmelse, og hans Skæbne i den store Krigs Hvirvler er

* I virkeligheden var han på dette tidspunkt almindelig menig soldat.

9.4.40 - F Lammark - 29.5.40

Graensen er lige passeret / 9.4.40 / Lyd for Aabenrå

F Viborg - de første erobringer

Sådan fremtræder indmarchen i Danmark den 9. april 1940 i Fr. Petersens fotoalbum.

værd at huske. Den begyndte som lidt af en Komædie, og den endte som en Tragedie.«

I et feltpostbrev har Fr. Petersen selv fortalt følgende om 9. april og ugerne derefter:

»Den første Nat i Danmark som tysk Soldat! – Uden for Viborg, ved det store Vejkryds, standsede vor Bilkolonne. Det var umuligt at komme videre. Viborg var overfyldt med tysk Militær, meldte vor udsendte Motorcyklist, og stadig rullede fra alle Veje den ene Kolonne ind gennem Byen efter den anden. Herning-Vejen og Vejle-Vejen prydedes kilometervidt, så langt Øjet rakte, af en lang snorlige Kæde af små hvide Lys fra de holdende Biler.

Her må vi blive for Natten, erklærede vor Fører, og jeg fik min første større Opgave i min nye Funktion som Tolk, nemlig at skaffe Kvarter til hele Flokken. Opgaven blev løst. De danske Gaardmænd, hvis ejendomme laa langs Vejen, aabnede for Plads i Hus, Stald og Lade for de trætte Soldater, og snart havde hver sit Leje for Natten. Men for mig havde denne begivenhedsrige Dag endnu en stor Oplevelse i Behold.

Af en overordnet, med hvem jeg om Morgen, mens den ene store Flok af Flyvemaskiner efter den anden drøede hen over vore Hoveder mod Nord, havde haft en Samtale, havde jeg fået Tilladelse til at opsøge min Broder inde i Viborg og tilbringe Natten hos ham.

Det var med beklemt Hjerte og underlige Følelser, jeg begav mig paa den natlige Vandring. Vejene var overfyldt med Soldater og Motorkøretøjer. Strækningen ind til Domkirken var længere, end jeg havde troet, men der var Køretøjer nok, der havde samme Vejs Ærinder som jeg, og det var den letteste Sag at hoppe op i en Motorcykles Bivogn og køre de faa Kilometer ind til Jernbane-Viadukten.

Behøver jeg at fortælle, at det blev et forunderligt Møde i min Broders Hjem? Vel sjældent er et Par Brødre, der har samme Sindelag og Indstilling, mødtes paa en saadan Maade og under saadanne Forhold! Der var nok, man fra begge Sider gerne ville have Besked om og Forklaring paa.

Dertil blev der levnet os rigelig Tid. Staben, jeg var tildelt, blev liggende i Viborg i fem Uger, og jeg havde mit Kvarter hos min Broder...«

Broderen Asmus boede i Viborg, hvor han var maskinmester paa Landshospitalet og efter krigen i mange år med i bestyrelsen for Sønderjysk Forening. Og han mindes denne sene aftenstund, da hans bror Frederik kom, træt af dagens anstrengelser. Han havde ikke været af tøjjet eller kunnet vaske sig i tre døgn. Et bad friskede ham op – og så var der meget at tale om!

For Fr. Petersen gav dagene og ugerne efter den 9. april mange nye opgaver og oplevelser. Som tolk måtte han hver dag med officerer fra divisionsstaben ud til danske myndigheder, der skulle forhandles og træffes aftaler med.

Til vestfront og østfront

Opholdet i Danmark blev dog kun af kort varighed. Den 10. maj havde krigsmaskinen sat sig i bevægelse på andre fronter, og divisionen, som Fr. Petersen tilhørte, forlod Danmark i slutningen af maj. Der blev dog nogle dages ophold i Aabenraa, hvor en anden bror, Jørgen Peter, boede. Han havde boet i Skive, beskæftiget i benzin- og oliefirmaet BP, men blev kort før den tyske besættelse forflyttet til Aabenraa, hvor han skulle overtage ledelsen af en nyoprettet afdeling. Nu fik de to brødre lejlighed til at mødes, ligesom der blev mulighed for at møde andre bekendte. Men divisionen drog videre for at blive sat ind i lynangrebet på Belgien og Frankrig, og Fr. Petersen deltog i hele dette felttog.

Den 10. maj var det tyske angreb mod Holland, Belgien og Luxembourg indledt. Den 5. juni fulgte storangrebet på Frankrig, der kapitule- rede den 22. juni, hvorefter det meste af Frankrig blev besat.

Den 25. juni 1940, mens divisionen lå i kvarter i Louvres, blev Fr. Petersen forfremmet til Gefreiter (underkorporal).

I de følgende måneder skete en del omplaceringer af mange hærenheder, nyuddannet mandskab erstattede tabene, og der gennemførtes ny fælles optræning. Fr. Petersen var dog i denne periode mest beskæftiget med skrivestuetjeneste.

Det meste af det første år som soldat havde Fr. Petersen stadig en del papirer, lånekontrakter m.m., at ordne for Den slesvigske Kreditforening, og desuden havde han gennem alle krigsårene en livlig korrespondance med indkaldte kammerater og med venner og familie i Sydslesvig og Danmark. Han modtog Flensborg Avis og andre blade samt avisudklip, og alt dette medførte, at overordnedes opmærksomhed rettedes mod ham. Fra tid til anden ønskede de da også at høre nærmere om hans omfattende brevveksling.

I april 1941, mens hærenheden lå i kvarter i Einbeck ved Weserfloden, blev Fr. Petersen forfremmet til underofficer (korporal). Kort efter blev divisionen flyttet til Rumænien. Som underofficer og som leder for

Optog fra en folkefest i Buzau, Rumænien maj 1941.

samtlige divisionens motorkøretøjer havde han visse forrettigheder, og han skriver i et brev, at han har et selvstændigt, let og interessant arbejde og ikke er med i forreste linie.

Fra Rusland-offensivens første dag, 21. juni 1941, var divisionen ellers med i første linie fra Rumænien ad sik-sak-veje gennem Bessarabien, over Dnjester, gennem hele Ukraine fra nordvest til sydøst over Bug til Dnjeper. Der var hårde kampe, og mange kompagnier led så store tab, at de var nede på kun 20 mand. Mange bataljoner var nede på 100 mand.

»Meget har jeg set og oplevet«, skriver Fr. Petersen, »men mit Haab og mine Ønsker ligger et ganske andet Sted, nemlig hjemme hos mine Landsmænd baade i Sydslesvig og i Danmark, hjemme hos mit Arbejde i Danmarks Sag og til Danskhedens Fremme. Forhaabentlig faar jeg det alt at se endnu en Gang. Og hvor skal der saa blive arbejdet! Hvor har vi meget at indhente! Og hvor maa saa Samarbejdet mellem den yngre Generation i Sydslesvig og Danmark blive stærkt og inderligt!«

Tanken om hjemstavn, om den danske sag, om Danmark, går igen i alle hans breve til familien og til de mange venner i Sydslesvig og

Tyske krigsgrave ved Glingeni.

Danmark. Den megen post, han selv modtog, gav ham som nævnt af og til vanskeligheder, og han beder derfor sine mange brevvener om, at man lader breve til ham gå via generalsekretariatets kontorassistent, Dagmar Wrang, under adressen Graasten Banks filial i Krusaa. Hans egne breve går til Dagmar Wrang og derfra til den egentlige modtager med generalsekretariatets post over grænsen.

Dagmar Wrang ser brevene til Fr. Petersen igennem og foretager eventuelt en afskrift med udeladelse af f.eks. omtalen af bestemte begivenheder eller omtale af de i tidligere breve nævnte steder eller byer, som kunne give anledning til misforståelser – hos censuren. De originale breve kunne Fr. Petersen så læse under orlovs-besøg hjemme. Fr. Petersen forklarer i et brev, som en kammerat, der skulle hjem på orlov havde med: »Dette er maaske en Forsigtighedsregel, som ikke straks er indlysende for den, der lever på Afstand fra vore Forhold, men for Soldater er det strengt forbudt at angive By- og Stednavne i deres Breve. Derfor handler Dagmar Wrang helt i min Interesse.«

I efteråret 1941 var han med i de hårde kampe ved overgangen over

Dnjeper og egnen nord for Azovske Hav, hvorfra fremstødet mod halvøen Krim blev sat ind. Svære russiske befæstningsanlæg over den vestlige landtange ved Perekop måtte gennembrydes for at nå frem til Kertsch-strædet. Fra divisionshovedkvarteret i byen Feodocia på halvøens syd-østlige kyst opridser Fr. Petersen et billede af stedet: »Fra mit Vindue gaar Blikket ud over Sorte Havet, hvis Bølger med en evig Summen og Brummen slaar ind mod den smukke Strandpromenade, der følger hele Bugten rundt. Mod Syd skyder et skovbevokset Højdedrag sig med bratte Skrænter ud i Havet. Derhenne i Vigen er Byens Havn. Der brænder endnu – og har brændt siden i Forgaars, da Russerne forlod Byen efter en kort Kamp og forinden havde forsøgt at stikke adskillige Lagre og Depoter i Brand«

Det går igen i mange af hans breve, at han søger at tegne et billede af den natur, han oplever. Netop hans åbne sind for omgivelsernes natur har utvivlsomt medvirket til lettelse og lindring i forhold til slagmarkernes frygtelige billeder.

Trods en til tider streng tjeneste ved divisionsstaben og ved siden af den omfattende private brevveksling fandt han også stunder til at skrive en del feltpostbreve til offentliggørelse i Flensborg Avis. (Side 86-95).

I et brev først på året 1942 til vennen Leo Dane i Nysted fortæller han

I Feodocia, den af Stukas ødelagte havn.

Brevskrivning i kvarter i Tepilowa 1941. Fr. Petersen under Krims palmer 1942.

lidt om sin situation. En kammerat, der skulle på kursus i Lüneburg, tog brevet med og sendte det med almindelig post for at undgå censuren:

»Ved Juletid kom jeg atter i Forhør om min Danskhed, om min Brevveksling og mine Feltpostbreve i Flensborg Avis. Samtidig indstilledes jeg til Straf, fordi jeg i Strid med Bestemmelser i Breve har brugt Stednavne og har ladet Breve offentliggøre. Fra officiel Side havde jeg allerede faaet et Vink om at være forsigtig, da mine Breve var under Censur, hvorfor jeg også overvaagedes som spionagefordægtig. Nogen disciplinær Straf fik jeg dog ikke tildelt ud over at min Forfremmelse til den næsthøjere grad, på tysk Feldwebel, blev taget tilbage.«

Trods alt var tankerne altid i hjemstavnen. Det skriver han om i et andet brev til Leo Dane:

»I Dag er det 10. Februar! For 3. gang kan jeg ikke fejre Nordslesvigs og Danmarks store Festdag sammen med Landsmænd – saadan som jeg har været vant til det i nu næsten 20 Aar, lige fra den Dag, da jeg første Gang blev brugt som taler ved vore nationale Fester (1924), og indtil Tyskerne med Indkaldelsen den 29.11.1939 bestemte mit Haandværk. Hvert eneste Aar har jeg fejret Afstemningsdagen sammen med danske Landsmænd i Nordslesvig – og derigennem hentet Styrke og Opmuntring til fortsat Gerning for Danskheden i Sydslesvig. Jeg mindes disse 10. Februar-Møder med udelt Glæde. Og i Dag vælger disse Minder frem, nu da man sidder her i denne sønderskudte Landsby på K-Halvøen, og alle ens Tanker er hjemme hos danske Landsmænd. Og Ønsket stiger frem: Gid man atter snart kunde være med i det hele. Med i Arbejdet for Danskhedens Vækst og Danmarks Vel! Ja, alle ens Tanker er hjemme. Og alle ens Ønsker og Haab samler sig om dette ene: Hvornaar er dette forbi? Og hvornaar er man atter derhjemme? ...«

»Vort stakkels haardt ribbede Mindretal«

Efter vinter kommer vår, og selv om overgangen i det sydlige Rusland er anderledes end herhjemme, går Fr. Petersens tanker mod forår og sommer i nord. Trods de voldsomme kampe, der atter startede ved forårets begyndelse, er det forårs- og sommerbilleder, der bliver udtryk for længslen hjem: »Nej, lad mig atter få Lov at se en dansk Kornmark i al sin Høstglans og -fylde. Det længes jeg efter og glæder mig til! Her ser jeg kun den vide russiske Steppe, sjældent et Træ, og så de usle, forfaldne Lerhytter.

Intet er som vort lille skønne Land. Intet Sted slig en Ynde, ej heller slig en Hygge, for slet ikke at tale om Menneskenes Velstand og Kultur. Vi kan være stolte af vort Land! Og vor Opgave er det at være med til at skabe dette skønne Land og dette velstaaende, kultiverede Folk en smuk og rig Fremtid. Måtte dette lykkes os!«

Den 1. april 1942 fik Fr. Petersen overrakt den tyske orden Jernkorset af 2. klasse. Sommeren før havde han fået en rumænsk orden. Fra pålidelig kilde havde det forlydt, at han skulle forfremmes til Feldwebel (sergent). Det var endnu ikke sket, så »maaske er Ordenen tænkt som et plaster paa Saaret«, skriver han i et brev. Forfremmelsen til Feldwebel kom dog i juli.

De voldsomme kampe, der satte ind i begyndelsen af maj omkring Krim-landtangen, var nogle af de hæsligste, han havde oplevet i krigens gru og ubarmhjertighed. Kampene er blevet hårdere og mere umenneskelige, skriver han, men samtidig forsøger han dog at skildre landskabet under overskriften: »Ved den russiske Riviera« i et feltpostbrev til Flensborg Avis (side 89) trods forbudet ved juletid mod at offentliggøre feltpostbreve.

Ud over at skrive om ondt og godt, om glæde og længsel bruger han også sit fotografiapparat, og han tog flere hundrede billeder i Frankrig og Rusland. Her prøvede han at fastholde naturens utallige facetter, som han var så optaget af. (Side 60-72). Skønheden i udsprungne blomster på kendte og ukendte planter og træer søger han også at fremmale i sine mange breve.

Tiden hen imod sommeren blev præget af de svære kampe omkring Sevastopol på den sydlige halvdel af halvøen Krim.

I et brev fra denne periode giver han udtryk for den sorg, han føler ved at erfare, at flere af mindretallets unge og herunder nogle af hans nærmeste kammerater er faldet, herunder hans ro-kammerat Bruno Frederiksen ved Leningrad-fronten: »Vort stakkels, hårdt ribbede Mindretal!«

Om kampene, der endte med Sevastopols fald og en bys udslettelse af landkortet, skriver Fr. Petersen: »Jeg har set det rygende Dunkerque, der farvede Sommeraftenen til et luende rødt Baal. Men her var Ødelæggelserne endnu større og mere systematiske.«

Divisionen blev flyttet bort fra halvøen og ind i landet og snart efter mod nord til fronten nær Leningrad, men Fr. Petersen fik orlov til at rejse hjem og slap for at drage med mod nord.

Han havde mange ønsker i forbindelse med den forestående orlov. Han ville bl.a. gerne en tur til Danmark, hvis det skulle vise sig muligt. Til sin gode ven Leo Dane skriver han herom: »... Lykkes det, skal min første Rejse – sammen med min Kone – gå til Jer!«

Men det lykkedes ikke under de to ugers orlov i sidste halvdel af august. Derimod skete der en anden ting, som fik ret afgørende betydning.

En ven, der gjorde tjeneste ved generalkommandoen i Hamborg, skrev, at han kunne skaffe Fr. Petersen en officersstilling som tolk i Norge, og han drog straks til Hamborg og fik en samtale i generalkommandoen. Den resulterede i, at han fik en skrivelse med til divisionen med anmodning om snarlig forflyttelse til generalkommandoens tolk-kompagni.

Der gik dog en halv snes dage, før han efter sin orlov kunne forlade

Det sønderskudte Kertsch, Ruslands »Dunkerque«.

divisionsstaben, der nu lå ved Leningrad. Havde kampene været hårde på Krim, var man nu kommet fra asken i ilden. De par uger, divisionen havde ligget i den nye stilling, havde allerede krævet større tab end Sevastopol-kampene, så Fr. Petersen var lykkelig for at kunne forlade »det russiske Helvede af kun Skov og bundløst Sump«.

Nu var det så spændende, hvad tilknytningen til tolk-kompagniet i Hamborg ville føre til. Ret hurtigt fik han gjort opmærksom på, at han ikke så gerne ville til Norge. Hans hovedsprog var dansk, men han havde dog lidt kendskab til norsk og svensk. Der blev talt om, at han skulle til Berlin, hvor alle tolke i dansk blev samlet, og Fr. Petersen tænkte på, at det måske blev på den tolk-skole, hvor kammeraten Hans Ronald Jørgensen havde været. Det endte imidlertid med, at sidstnævnte blev dirigeret til en tolk-skole i Meissen – og skulle omskoles til norsk!

Fr. Petersen glædede sig over at være sluppet bort fra Rusland, men spekulerede meget over, om beslutningen om at søge tolk-tjeneste var rigtig. Han mener dog fortsat, at det ville være udmærket at komme som tolk til Danmark. Vennerne kunne så i ham få en god hjælper.

Ugerne i Hamborg benyttede han bl.a. til at skabe god kontakt til den rigsdanske koloni. Han kom ofte der, hvor de danske arbejdere samledes, og hvor danske aviser lå fremme. Desuden overværede han foredrag i den danske menighed. Det var samvær i en hjemlig og hyggelig dansk atmosfære, som han nød meget.

Det er også i disse uger, at han gør op med sig selv, at det gælder om » – sagt baade haardt, klart og godt! – om at snylte mig igennem denne sidste Fase af Krigen. Spare paa Nerve og Kræfter til et senere, mere nyttigt Arbejde. Komme sund hjem og med hele Lemmer, uskadte på Krop og Sjæl. Dette er meget materialistisk og egoistisk; men det er Tyskerne selv, der har lært mig dette«.

At venner i Danmark havde frarådet ham beslutningen om at blive tolk og søge til Danmark, ser man bl.a. af et svar til vennen Leo Dane:

»Jeg forstaar saa udmærket godt, at du ikke ønsker, jeg maatte komme til Danmark. Det er jo altid en komplet Umulighed at tjene to Herrer. Som tysk Soldat i Danmark kunde der komme Situationer for mig, som jeg ikke kunde ha' med at gøre som dansk. Dette er jeg klar over. Ogsaa over, at man af mange Landsmænd og maaske endda nærtstaaende Bekendte og Venner bliver betragtet som halvvejs Forræder og Spion. Jeg er klar over, at en Soldatervirksomhed i Danmark vil bringe mange Skuffelser. Og alligevel har jeg med glæde grebet denne Chance til at komme ud af det russiske Helvede og i Krigen sidste Fase komme Hjemstavn – i baade snæver og vid Forstand – nærmere. Jeg ønsker, at Krigen maa gaa til Ende, inden jeg for anden Gang skal til Danmark som tysk Soldat«.

Som tolk til Danmark

Begivenhederne løb hurtigere, end Fr. Petersen havde ventet. Den 1. december 1942 fik han ordre til at drage til Kolding for at gøre tjeneste som tolk ved en nyoprettet division. I Kolding fik han ordre til øjeblikkelig at rejse til Struer. Undervejs nåede han dog at gøre et lille ophold i Viborg, så han kunne besøge sin bror. I Struer kom han til at bo hos viceskoleinspektør Christensen Laug, der var formand for Sønderjysk Forening, og som han kendte i forvejen.

Den første tids arbejde som tolk gik bl.a. med at afslutte kontrakter med organisationer og private, der udlejede lokaler m.v. til Værnemagten. Han mente selv, at han i mange tilfælde havde kunnet hjælpe danske landsmænd og varetage deres interesser på bedste måde. Det samme var tilfældet, når det gjaldt håndværker-kontrakter, »og med de Personer, især Kvinder, der paa den ene eller anden Maade staar i Værnemagtens Tjeneste«.

En aften blev han indbudt til at gå med til et konservativt møde, hvor Aksel Møller talte og gjorde op med den sidste tids begivenheder. Han gjorde rede for landets politiske og nationale stilling, og for Fr. Petersen var der meget nyt at høre.

Mødedeltagerne studsede naturligvis, da de så Aksel Møller gå til talerstolen ved siden af en tysk soldat, »men jeg tror, de accepterede mig som Landsmand«, skrev han senere i et brev.

Den tyske troppeafdeling i Struer, som Fr. Petersen tilhørte, blev i januar 1943 dirigeret til Rusland, men det lykkedes ham at blive overtaget som tolk af den nye flok, der kom til byen. Meget tydede på, at han kunne blive i Struer i længere tid, idet der nu uddannedes rekrutter, som efter uddannelsens afslutning blev sendt af sted, mens »stampersonalet« blev tilbage.

I Danmark var der i årene 1940-1943 sket en væsentlig holdningsændring, og det er åbenbart slået igennem i et brev fra vennen Leo Dane, som Fr. Petersen april søger at svare på:

»Du havde i dit sidste Brev en Vending, som faldt mig svært for Brystet. Paa en Maade blev jeg stillet i Række og Geled med Forrædere og Tyskernes Haandlangere. Maaske det i denne Forbindelse maa være mig tilladt at bemærke, at det er lykkedes at komme i et godt Forhold til Byens Befolkning, saa baade Myndighederne i Raadhus og Politistation, Næringsdrivende, Forretningsfolk og andre gjorde, hvad de kunne for at kunne beholde mig her. Jeg beder dig om i disse Kendsgerninger ikke at ville se Spor af Pral eller Selvgladhed eller Selvoervurdering – men blot en Smule Selvretfærdiggørelse overfor din Indstilling, der fik dig til at sige de ovennævnte Ord i Brevet til mig.

Det har glædet mig at kunne være Landsmænd til Nytte og Gavn og det i de mest forskellige Forhold. Du aner maaske ikke, hvad man – som Tolk – kan komme ud for og være med til at ordne og afbøde.«

Efterhånden som Fr. Petersen blev mere og mere fortrolig med situationen i Danmark, kunne han blande sig i meget, der strengt taget ikke var hans sag. Han havde således set sig gal på de danske værnemagere, som han ikke kunne undgå at kikke i kortene. Han kendte også de danske bestemmelser vedrørende arbejde for tyskerne, og når han stødte på en særlig ondartet værnemager, som på groveste måde tilsidesatte danske bestemmelser og danske interesser, gav han de danske myndigheder et praj om, hvordan det hang sammen.

Lejlighedsvis trak han ganske simpelt i civil og holdt foredrag i danske foreninger, og i Struers sønderjyske forening viste han sin farvefilm fra

Sydslesvig, som han dog på grund af indkaldelsen ikke havde fået gjort helt færdig. Disse møder gav ham stor glæde, og han udtrykte det engang således: »De giver mig lidt Væde ind over den udtørrede Ager.«

Hans tanker kredser meget om, hvordan krigen vil ende, og om hjemstavnsens skæbne. De finder udtryk i nogle af hans breve:

»Hvornaar mon vi atter ses som forhen i et fælles Arbejde for Land og Folk. Man tør næsten slet ikke lade sine Tanker beskæftige sig med, hvad der ligger ud over Dagen i Morgen. Og dog maa vi gøre det, for denne Gang maa Tiden ikke finde os uforberedt, om den atter skulle komme med Bud til os om store Afgørelser. For mig gælder det kun om – rent personlig betragtet – at holde Hovedet klart, spare paa Nerver og Kræfter, indtil vort Folk og mine Landsmænd kalder paa mig til en Indsats af endnu voldsommere Art og større Omfang end nu. Men det er jo en lang Ventetid for mange af os. Jeg haaber blot, at unge, ubesindige Kræfter ikke maa ødelægge for meget, inden Afslutningen er nær. Jeg mærker jo selv i mit Arbejde her, hvor ømskindede og sensible Tyskerne er, naar det gælder dem selv. Og jeg har ofte kunnet hjælpe, naar man vilde træffe Modforholdsregler o.desl. Dette gælder Danmark. Her har man Tid til at vente. Det har man ikke i samme Maalestok hos vore Venner og Landsmænd i Sydslesvig ...«.

»... Men denne Krig maa jo da faa en Ende engang, Spørgsmaalet er saa, hvilken Ende den faar, hvad der kommer i Stedet, og hvorledes vi selv er, naar den onde Tid er forbi! Jeg vil ikke give mig af med at spaa eller være Profet. Men vi skulle gerne kunne samle alle Danske denne Gang. Tyskland vil ikke gaa ud af denne Krig som Sejrherre. Men hvorledes vil det blive mellem Rusland og dets allierede? Det bolchevistiske Spøgelse maa være manet ned, saa det aldrig mere kan rejse Hovedet. Jeg har set dets »Resultater« ovre i Rusland, og jeg maa sige, det var mere end frygteligt. Forholdene er saa grelle og absurde, saa de ikke kan overdrives. Her savnes enhver sammenligning. Vi faar ikke et Danmark som før 1939 ... det er der forhaabentlig heller ingen der ønsker. Vi maa være mere vaagne, mere ansvarsbevidste, mere nationalbevidste, større Fællesfølelse. Landsmandsskabet maa atter sættes i Højsædet. Landet, Folket, Nationen, Kongen, det maa være de bærende Ideer ...«

I julen 1943 havde Fr. Petersen orlov og kunne være hjemme i Flensborg og fejre en god julefest i nogenlunde ro. Men straks efter nytår 1944 blev det atter »normale« forhold med luftalarmer flere gange i døgnnet. Hans Ronald Jørgensen var på rekonvalescent-orlov i hele december og kom efter orloven i garnison i Slesvig. De to fik da mulighed for gode samtaler og hyggeligt samvær.

Vinteren gik sin efter tidens forhold rolige gang for Fr. Petersen, der stadig plejede sin rige brevveksling.

I brevene orienterede man også hinanden om, hvad man havde hørt hjemmefra og om kammeraternes skæbne. Men brevskrivning er ikke hver mands sag, navnlig ikke under krigens vilkår. Det kunne også være afgørende, om man havde tjeneste i frontlinien, i etappen eller på en skrivestue. Således kan man i et brev til Fr. Petersen læse en noget mistrøstig sætning om, at A. nu har opgivet at skrive til H. B., da han aldrig svarer på brevene. Dermed brast det bånd. At Fr. Petersens breve har været til stor opmuntring for vennerne, er der ingen tvivl om.

En af dem, der var stationeret i Polen, Aksel Lieb, kommer i et brev i marts 1944 ind på nogle tanker om fremtiden og skriver til Fr. Petersen bl.a.:

»Om vort fremtidige Arbejde kunne der ellers være nok at sige; men lad os nu først se, hvorledes alt udvikler sig. Hovedsagen bliver dog altid, at enhver, naar han kommer hjem fra dette Ragnarok, er beredt til at gøre en Indsats der, hvor det paakræves, og saa maa man tilmed haabe, at de hjemlige Kredse ikke møder en Indsats med alt for stor Skepsis. En Kløft vil der selvfølgelig altid blive mellem dem og os, eftersom hver har oplevet Krigen paa sin maade«.

Brevene kammeraterne imellem betød uendelig meget for den enkelte, uanset om tonen var tung eller lettere. Hjemstavnens skæbne lå alle på sinde.

Kendt og afholdt i Struer

Fr. Petersen havde fået gode kontakter blandt Struer-egnens befolkning, og det gav sig bl.a. udslag i, at han ofte deltog i møder eller andre arrangementer. Han havde utvivlsomt også forbindelse med folk, der virkede i modstandsbevægelsen. I al sin færd sørgede han imidlertid for at optræde loyalt, så han ikke kunne beskyldes for at være spion eller landsforræder. Han var yderst påpasselig med at overholde gældende militære regler. Dog brød han engang orlovsbestemmelserne, idet han tog en tur til Flensborg uden orlov eller rejsetilladelse. Den ulovlige udflugt fik ingen følger.

Som tiden gik, blev han en kendt skikkelse på gaden i Struer, og han var afholdt og agtet alle vegne. Han var byen og dens borgere til stor nytte i

flere situationer, hvor der var vanskeligheder i forhold til de tyske tropper. Han kunne altid ordne tingene, fordi hans militære overordnede tilsyneladende havde stor tillid til ham. Men hen på sommeren skete der en pludselig ændring.

Bogtrykker Børge Christensen, Struer, fortalte i et hæfte i 1985 følgende episode om Fr. Petersen:

»Den 20. maj 1944 stormede Gestapo Christensens bogtrykkeri, Torvegade 2 i Struer. Trykkeriet blev lukket og dørene forsejlet.

Gestapo må nok have overvurderet omfanget af virksomhedens arbejde mod den tyske besættelsesmagt. Bogtrykker Børge Christensen havde som led i arbejdet for Dansk Samling foranlediget trykning af et manuskript, som Arne Sørensen kom med fra Kaj Munk. Det blev til det lille hæfte »Tre Prædikener«, som udkom i 1943. Derudover havde man udført trykningen af et lille hæfte for Robert Stærmosen »Afrejsen fra Støvring Højskole«.

Børge Christensen blev indsat i Vester Allé's arrest i Århus og senere overflyttet til Horsørød. Men mindre end to måneder efter blev han løsladt og virksomheden genåbnet. Man havde dog under lukningen kunnet udføre ganske meget af det vanskelige arbejde, idet en god kollega, bogtrykker Einar Hansen, tilbød, at man kunne arbejde i hans trykkeri, Expres-Trykkeriet. Dengang brugtes endnu løse typer, som der naturligvis hurtigt blev mangel på. Det lykkedes da at hente nogle kasser skrift i det lukkede trykkeri ved at få fat i nøglen og lirke døren op trods forseglingsstrimlerne.

Den, der med fare for sit liv skaffede nøglen, var generalsekretær Fr. Petersen. Han var stationeret i Struer, hvor han gjorde tjeneste som tolk i kommandanturen på Østre Skole. Han var en god bekendt, havde i civil deltaget i adskillige møder.«

Godt tre uger efter Børge Christensens arrestation gennemførte Gestapo nye razziaer i Struer og omegn efter den danske modstandsbevægelses folk. Flere blev arresteret, og den 14. juni 1944 blev Fr. Petersen anholdt. Han var blevet stukket af en nordmand, der hævdede, at han var knyttet til modstandsbevægelsen og gav denne oplysninger. Fr. Petersen blev overført til værnemagtsarresten i Århus, hvor han blev underkastet en række hårde forhør hos Gestapo. Han fik ikke at vide, hvad man beskyldte ham for, men han mente selv, at det var på grund af hans indstilling over for danskheden. Han forklarede, at han hverken var spion eller landsforræder, men altid havde optrådt loyalt og korrekt. Han blev imidlertid indtil videre interneret under streng bevogtning i Århus.

I det første brev, han fik ud herfra, oplyste han, at undersøgelsen

Kontorassistent Dagmar Wrang (1903-56) er her fotograferet på Dansk Generalsekretariat, hvor hun var ansat i årene 1927-52. Hun var Fr. Petersens »uundværlige sekretær« og »gode skytsånd«. Hun sørgede i krigsårene for videresendelse af Fr. Petersens breve til vennerne og deres den modsatte vej. De to havde planer om at gifte sig, så snart krigen var forbi – til forargelse for nogle af mindretallets ledere. Det var også grunden til, at Fr. Petersen ikke fik nogen særlig omtale, da han var meldt savnet eller faldet, og til at han gennem mange år blev en »glemt mand«.

vedrørende spionage el. lign. var standset. Behandlingen og kosten var god, men han måtte kun skrive et brev på tyve linier på tysk hver lørdag, og hvad der videre skulle ske var uvist.

En livlig korrespondance gik normalt gennem Dagmar Wrang, men da brevene fra Fr. Petersen nu pludselig udeblev, blev hun betænkelig ved situationen og rejste fredag den 23. juni til Struer for at forhøre sig nærmere. Hun aftalte med sekretær Joh. Lieb, der i Fr. Petersens fravær stod med det daglige ansvar for kontoret, at hun ville være tilbage søndag eftermiddag.

Men hun kom ikke tilbage. Hun blev i Struer anholdt af Gestapo, kom i forhør og blev derefter overført fra militærarresthuset i Århus til Gestapo i Flensborg.

Flensborgs Gestapo foretog mandag den 26. juni husundersøgelse i Dagmar Wrangs bolig, og tre Gestapofolk mødte op på generalsekretariatet og meddelte, at de havde ordre til at undersøge frk. Wrangs skrive-

bord. De tog en del breve, filmstrimler og fotografier med og forseglede skufferne. De kunne eller ville ikke sige, hvorfor og hvornår hun var blevet anholdt.

Efter nogen tids uvished blev Dagmar Wrang lørdag den 26. august løsladt. Man havde tilsyneladende ikke noget at anklage hende for, og Gestapo mødte op på kontoret og fjernede forseglingen af skrivebordet.

Interneret i Nr. Nissum

Heller ikke mod Fr. Petersen havde Gestapo kunnet finde reelle anklagepunkter, men han blev indtil videre holdt interneret af én bestemt grund. Gestapo havde fundet ud af, at han i Struer havde købt nogle møbler og gardiner, der skulle sendes over grænsen til Flensborg, og det var ulovligt! Onsdag den 28. august blev han fra arresten i Århus overført til Værnemagtens afdeling på Nr. Nissum højskole, hvor også en Værnemagtsstab var indkvarteret.

Nogen tid efter arrestationen tog Fr. Petersens to brødre, Asmus og Peter, til Struer, hvor divisionsstaben stadig lå. De ønskede at tale med den øverste officer. På stabskontoret fik de oplyst, at chefen boede på et af byens hoteller. De tog hen til hotellet, fik oplyst, hvilket værelse han boede på, og gik op og bankede på. En lidt uklar stemme spurgte, hvem der bankede, og de svarede, at de var Fr. Petersens brødre og gerne ville have nogle oplysninger. De fik besked om at vente lidt, og mens de stod på gangen kom en officer og gik ind til chefen. De kunne så se, at han var i færd med at barbære sig. Kort efter kom de to officerer ud, og da de passerede brødrene, sagde chefen i en brysk tone: »Ich weiss nichts und kann nichts sagen«. (Jeg ved intet og kan intet sige). Officererne forlod hotellet. Der var ikke mere at gøre.

Fr. Petersen havde tilsyneladende en vis evne til at skabe forbindelser og finde smuthuller, hvor han end kom hen. Således også i Nr. Nissum. Højskolen var beslaglagt af tysk militær, og divisionsstaben holdt til her. Desuden var anbragt personer, der var under en eller anden anklage og ventede på at blive overført til arrest eller andre hærenheder, f.eks. straffebataljoner.

Inden arrestationen i Struer boede Fr. Petersen, som tidligere nævnt, hos viceskoleinspektør Christensen Laug. Nu sad han »indespærret« ikke langt derfra på Nr. Nissum Højskole, men fik dog lov til nogle timer om

dagen at besøge landbrugskandidat A. Kristensen, der var lærer på skolen og boede lige ved siden af. Her var der mulighed for at læse dagens aviser.

En afgørelse i hans sag lod stadig vente på sig, og den 7. september 1944 skriver han til sine gamle kvarterværter i Struer og fortæller:

»... Hvor har I gjort mig en stor Glæde med jeres indholdsrige og gode Pakke, som jeg modtog i Gaar Aftes. I Aarhus havde jeg bestemt ikke faaet den udleveret, men her gaar det ikke nær saa strengt til. Tak for Smørret og Franskbrødet. Det var en Nydelse atter at smage begge Dele. Og tak for Kødets, som jeg bruger som Paalæg. Naar man hidtil har været vant til at spise tørt Rugbrød, er det ved at blive et helt Velleved med baade Smør og Paalæg. Hjertelig Tak! ... Maaske vil jeg i den kommende Tid blive degraderet og sendt andetsteds hen, maaske dog ikke til Fronten! Forinden haaber jeg dog at kunne aflægge Jer og andre Venner et kort Besøg. Hvis I vil sende mig en Hilsen, så send den under Adressen: Landbrugskandidat A. Kristensen, Nørre Nissum Højskole, Lemvig, men uden at nævne mit Navn, saa faar Tyskerne ikke Brevet i hænde ...«

I den følgende tid undersøgte vennerne mulighederne for at få ham fri, men man var i vildrede med, hvad man beskyldte ham for, og hvad der kunne gøres.

Dagen før han fik ovennævnte brev ud til vennerne, havde han fået sin dom. Han søgte at få den mildnet, men fik afslag.

Den 16. september fik han et par breve ud, et til familien og et til vennerne. Det blev de sidste breve han skrev, mens han endnu var i Danmark, og de giver lidt mere klarhed. I fællesbrevet til familie og søskende skriver han bl.a.:

»Dette bliver et Afskedsbrev til Jer alle, for i de kommende Maaneder vil I ikke høre fra mig. Men forinden jeg fortæller Jer det sidste nye, der er hændt i min Sag, vil jeg først sige dig, kære Bror Asmus, hjertelig Tak for de to Hilsener, jeg har faaet fra dig, for den mundtlige, jeg modtog i Mandags, og for den sidste, jeg fik i gaar Formiddags. Tak skal du ha' for din Forståelse og al din Godhed! Mit Besøg hos Jer var berammet til i Aften, men mine Hjælpere her har svigtet i sidste Øjeblik; dog det maa jeg ikke lægge dem til Last. Det er også i de sidste Dage kommet anderledes, end jeg havde tænkt. – Nu skal I høre:

Den 6.9. blev jeg dømt til 4 Maaneders Fængsel og Rangfortabelse, der er en mildere Form for Degradering. Jeg anmodede om Doms mildnelse, idet man saa bort fra Rangfortabelsen og jeg fik Udsættelse af Dommens Fuldbyrkelse til efter Krigen. – Noget man altid faar; men begge Dele har man afslaaet, hvad jeg fik at vide i Aftes. – En Underofficer, der sad her

sammen med mig og samme Dag som jeg blev idømt samme Straf, blev i Onsdags løsladt herfra og kunde vende tilbage til sit Kompagni. Straffen – foruden de 4 Maaneder fik han Pengebøder paa ca. 15.000 Kroner – skal han nu afsidde efter Krigen, men til den Tid er der kommet Amnesti, og han vil altsaa slippe helt. – Noget lignende havde jeg regnet med, ogsaa jeg havde haabet at kunde vende tilbage til Struer i de nærmeste Dage, i hvert Fald for en Tid, og saa vilde et Besøg hos Jer ikke ha' været saa vanskeligt, idet det ikke vilde ha' været afhængig af saa mange Menneskers Hjælp, men kun af mig selv. Men det skulde altsaa ikke være, og jeg tager det som Guds Vilje.

En yderligere Skærpelse er det, at Straffen skal afsones på et Militærfængsel i Tyskland. Det plejer man ellers aldrig at gøre ved Straffe paa kun et Par Maaneder. Men her gør man atter en Undtagelse med mig, og i en Ledsageskrivelse, som ikke var beregnet for mine Øjne, men som jeg stjal mig til at læse, stod der udtrykkelig, at man af Hensyn til min politiske Indstilling ikke fandt det raadeligt at lade mig afsidde Straffen på sædvanlig Maade, men maatte overføre mig til Tyskland.

Paa Tirsdag, 19.9., føres jeg til Militærfængslet Anklam i Pommern. – Paa de 4 Maaneder faar jeg af de 3 Maaneder, jeg allerede har siddet, kun afregnet det halve, nemlig 6 Uger. Det vil sige, at min Straf er afsonet fra og med den 24.11. – Men hvad vil der saa ske med mig? Mit eneste Haab er, at Krigen maa være forbi til den Tid; Ja, lad os haabe forinden. – De godt 2 Maaneder faar jeg vel ogsaa Bugt med. Og stort værre end det var i Aarhus, hvor jeg jo sad længere, kan det vel ikke blive, i alle Tilfælde vil jeg vel nok kunde holde de Uger ud, skal det i mange Henseender ogsaa blive meget svært. – Med saa lille en Straf sidder der ingen det Sted.

Kære Søskende, kære Familie! Jeg beder Jer alle om Tilgivelse for den Sorg og Ulykke, jeg har bragt ind over vor Familie; men jeg er ingen æreløs Person? og denne Straf skal ikke knække mig. Nogle maa lide mere for deres nationale Sindelag og Arbejde end andre. – Men der vil komme lysere og lykkeligere Dage efter denne svære Tid! Jeg tager disse 5 Maaneder, jeg saa ialt har maattet sidde som Fange, som en Tilskikkelse og Prøvelse fra Gud – og jeg beder om, at jeg maa bestaa denne Prøve. I denne Bøn vil mange – som ogsaa I – være med mig. Og mit Haab paa et snarligt og lykkeligt Gensyn tager ingen fra mig ...«

Dette stærkt personlige brev viser, hvilken indre styrke Fr. Petersen ejede i sit sind og i sine dybeste tanker.

I sit andet brev til vennerne giver han ogsaa udtryk for, at det er med sorg og vemod, han må forlade Danmark. Men han er ikke knækket,

understreger han, og ved, at han hverken er forbryder eller æreløs person, og at han har sort på hvidt, at han må lide straf, fordi han er dansk og har en anden »politisk Indstilling« end den godkendte.

Han beder sine venner om at ordne nogle ting, som han er afskåret fra at få klaret, inden alt dette faldt over ham. Det drejede sig om et armbåndsur, som var hos urmageren, en afregning med møbelhandleren og eventuelt andre ting, som de måtte støde på – eller gemme dem, til han kan komme og ordne det hele. Og han slutter: »Mine Penge har man indtil i Dag ogsaa villet tage fra mig, men efter lang Kamp frigav de dem atter, men jeg faar dem ikke selv i Hænde. Ja, man bliver ydmyget! – Men det maa jo være Guds Vilje og Mening at bedre mig derigennem!«

En flugtplans fiasko

At Fr. Petersen havde fået virkelig gode venner i Struer og omegn, er der ingen tvivl om. Den skuffelse, han giver udtryk for i brevet til familien, betyder ikke, at den vendte ham ryggen, da han blev arresteret, men at en planlagt befrielse ikke blev gennemført. Grunden til det kendte han ikke.

Det var lykkedes hans venner at få kontakt til ham i Nr. Nissum gennem A. Kristensen, og der blev forberedt en befrielsesaktion. Tøj, penge og en bil var parat, og det var meningen, at Fr. Petersen skulle bringes til Landshospitalet i Viborg. Her var broderen Asmus maskinmester, og han havde sørget for, at Fr. Petersen kunne blive indlagt som patient under et andet navn. Asmus havde i et brev til sin bror meddelt, at alt var klar til at modtage ham. Han skulle blot komme om natten. En hjælpepræst i sognet i Viborg, der var medlem af modstandsbevægelsen, havde lovet at sørge for transporten, men planen slog fejl til stor skuffelse for begge brødre.

Hvad der egentlig skete, er det vanskeligt at fastslå, men noget tyder på, at tråden brast omkring det stærkt indremissionske hjem hos Agnes og A. Kristensen. Agnes skriver i et brev den 22.10. 1944 til Fr. Petersens søster Cecilie, der var diakonisse i København, bl.a.:

»... I de faa Uger, vi havde Fornøjelsen én eller flere Gange om Dagen at have Besøg af Deres Bror, kom vi til at holde af ham som Landsmand, og vi vil fortælle Dem lidt om de sidste Dage, Deres Bror var her. Det var svære Dage, og hvor vilde vi gerne, om vi maatte have faaet Naade til at være Fr. Petersen til lidt Hjælp. Ja, der var et Par Dage, hvor vi næsten hele Tiden gik i Bøn til Gud om dog at sende Hjælp og vise os Vejen, og

flere Gange fik vi gennem hans Ord ligesom Svar paa, at det var hans Vilje, at det gik, som det gjorde, selvom det saa til Tider kan knibe at forstaa det. Saaledes den sidste Formiddag P. var her; jeg var ene hjemme og vidste, at P. sandsynligvis kom her ind, da vi havde lovet at pakke en Madpakke til Rejsen. Jeg bad Gud forvise os om, at han var med i, hvad der skete, og fik da følgende:

»Jeg fører blinde ad ukendt Vej, leder dem ad ukendte Stier, gør Mørket foran dem til Lys og Bakkelandet til Slette. Det er de Ting, jeg gør, og dem går jeg ikke fra. Esajas 42.16.«

»I Jesu Navn vi da gå trygt, hvor Jesu Aand os driver, han dæmper al vor Tvivl og Frygt og i vort Hjerter skriver«. Så siger Jesus Kristus: »Jeg er Sandhed og den rette Vej i Lys og Løn til Livet.«

»Herren sidder højere end vi, og han ser Udvej, naar vi ser alt ligesom stængt med Sten.«

Da saa P. kom og spurgte om noget, som jeg havde ondt ved at svare paa, da jeg vidste eller var bange for, at det skulle forstyrre den Ro, som var kommet over ham, lod jeg ham først læse ovenstaaende, og da vi havde talt lidt sammen, sagde han: »Baade jeg selv og min Sag er i Guds Haand«. Men det var strengt at sige Farvel, da han om Aftenen var her fulgt af Vagten, som ikke tabte ham af Syne ...«

Hvor det er gået galt, er ikke let at afgøre. Har den tyske kommando fået et praj, siden den satte vagt på, da Fr. Petersen om aftenen gik over til Kristensen, og ville forhindre en eventuel flugt? Eller har Kristensens bøn til Gud om en klaring givet afgørelsen for dem og dermed passiviteten? Men uanset hvor det bristede, så blev Fr. Petersen den næste morgen uden forudgående varsel overført til Lemvig og dagen efter, den 19. september, sendt videre til det militære fængsel i Anklam i Pommern.

Han kom dog ikke til at sidde her i fængsel til den 24. november, som han havde regnet med, og som dommen foreskrev. Efter nogle ugers forløb blev han overført til en SS-straffebataljon og kom straks til Østfronten.

Den 11. november sender han en hilsen til en af vennerne i Struer, og afsenderadressen er: 44. Gren. Fr. Petersen (3) Feldpost-Nr. 00512 A. Her skriver han bl.a.:

»... Der er jo hændt mig adskilligt i de forløbne to Maaneder – og jeg har set og oplevet en Mængde. Først var jeg imod Øst, nu er jeg i det sydøstlige Hjørne. Men jeg har det efter Omstændighederne godt og maa ikke klage. Jeg tænker ofte paa Jer og genoplever de hyggelige Aftener og Søndags Eftermiddage. Nu ved jeg ikke engang, hvad det er for en Ugedag, vi har. Jer har atter faaet en Plads paa Skrivestuen, og vi har

meget at bestille. Lidt tid til at skrive hjem, kan der blive, blot er Posten hjemmefra meget længe undervejs ...«

For alle på Østfronten blev det en streng vinter med de stadige tilbagetogs-kampe. Et indtryk heraf får man gennem de breve, Fr. Petersen sendte hjem og til venner i Struer. Det fremgår også, at breve og pakker til ham ikke alle nåede frem. Men de breve og pakker, han modtog, var til umådelig stor glæde og førte for en kort stund tankerne bort fra slagmarkernes grufuldheder og til dem i Nord, som han længtes efter snart at se igen.

I et brev fra 19. januar 1945 fra Slovakiet fortæller han, at han først dagen før havde modtaget den julehilsen, der havde været undervejs fra 28. november. I brevene fra denne periode kommer det stærkt til udtryk, at det er i den kristne tro, at sjælen søges styrket overfor krigens umenneskelighed. Men censuren sætter grænser for, hvad man må og tør skrive.

I brevet fra 19. januar hedder det bl.a.:

»... Eller jeg ser mig sidde hos Maren og Jens, de to så gode, sjælsrene og sjældent flinke Mennesker. Hører om de Smaasorger, der trykker den ene og den anden – og oplever, hvordan de til Trøst og Hjælp og Opmuntring lagde det hele i Guds Haand. Maaske forstod jeg da ikke helt dette eller alt. Nu føler jeg mig bedre i Stand dertil. Nu har jeg lært at lægge alt i Guds gode Haand, og jeg har lært, at man kun farer vel derved. Jeg har lært at tage alt som en Naade og Gave fra Gud – at jeg maa opleve Dagen i Morgen, at han lader mig faa Ro i den Nat, der er gaet, at han holdt sin beskyttende Haand over mig ved den eller den Lejlighed. Jo, jeg har lært meget af Jer to.«

Senere i brevet hedder det: »Hvad skal jeg fortælle om mig selv? Meget maa jeg ikke fortælle. Der er meget skrap Censur. Jeg har det godt, er sund og rask og lever i det ufravristelige Haab, at Gud vil føre mig frelst ud af dette her. Maatte der blot ikke gaa alt for lang Tid, inden vi atter faar Fred paa Jord.

Vi har været meget paa Farten. Vi har gennemkrydset Landet på Kryds og Tværs, saa jeg nu kender dette smukke, bjergrige Land med den elskværdige Befolkning, med det skønne Landskab og de mange smukke Kirker. Jeg har mange Gange maattet krydse op over Bjergpassene, hvor den evige Sne ligger skinnende hvid, hvor Vinden piber kold mellem Grantræerne, og hvor Folk og Heste har vanskeligt ved at holde sig på de isglatte Veje. I denne iskolde Luft har min gamle Mavelidelse, som var saa godt helet under det lange Ophold i Struer, atter gjort sig gældende, og ofte har jeg maattet krympe mig i Smerte, naar jeg var med paa

Marchen, men heldigvis kunde hoppe op paa Vognen og lade mig køre med, indtil Kulden eller Bjergstigningen atter smed mig fra Bukken.

I Forgaars fik jeg ogsaa efter mange Maaneders Forløb atter Brev fra min Broder. Han har været med som Soldat her i samme Land, men kom i Begyndelsen af December Maaned ned til Budapest. Her var han dog kun med til at gaa tilbage, derved har han faaet ømme Fødder, og nu ligger han paa et Lazaret paa Grænsen mellem Slovakiet og Protektoratet. Længe vil han dog ikke kunde holde sig der, maaske er han allerede med i det værste igen.« Der er her tale om den yngste bror, der overtog gården i Ausackerholz, og som faldt i krigen.

I et brev til sine søskende skriver Fr. Petersen sidst i januar 1945:

»... Jeg ved, at Jeres Tanker ofte er hos mig. I skal vide, at jeg ogsaa meget ofte tænker på Jer. Der gaar ikke en Dag uden at mine Tanker søger mod Nord. Hvornaar bliver dog Verden en anden, så Gud kan standse denne Galskab? Hvornaar er vi Mennesker saaledes, at Gud ikke behøver at gribe til et saadant Revselsesmiddel som en Krig er? Mon Afgørelsen ikke er nær, maaske nærmere end vi tror? Jeg ved, at jeg vil komme godt ud af alt dette ved Guds Hjælp. Vi vil ses inden længe. – Jeg kan kun gentage: Jeg lider ingen Overlast. Jeg har siden Afrejsen fra Warschau arbejdet på Skrivestuen og blev efter kun 14 Dage Førsteskriver. Dette medfører meget Arbejde og større Ansvar, men ogsaa mange Fordele, som jeg ikke her skal komme ind paa. Men denne Omstændighed er i alle Tilfælde Skyld i, at jeg endnu er i Live – Guds forunderlige Tilskikkelse, for uden hans Hjælp var det ikke muligt. Jeg har maattet være med til meget. Og Farerne har ikke været smaa. Men Gud har holdt sin beskyttende Haand over mig. Jeg beder om, at han ogsaa vil gøre det i Fremtiden – og jeg ved, at jeg staar i Jeres Forbøn! ...«

Savnet – og faldet

Efter at være kommet på skrivestuen har Fr. Petersen fået sin degradering ophævet og er nu blevet Stabsscharführer, svarende til den gamle værne-magts-feldwebel, her i SS-straffebataljonen.

Kampene er blevet stadig mere hårde og situationen stadig mere forvirrende under de allierede fremstød på alle fronter og de tyske troppers stadige tilbagetog. Forbitrede er kampene mod Øst, hvor russernes mål er hovedstaden Berlin.

Fr. Petersen har fået brev fra nogle venner, og han svarer den 4. marts 1945:

»... Hvad skal jeg fortælle om mig selv? At vi i de første Dage af Februar kom fra Slovakiet til Tyskland, hvor vi paa Midterfronten Øst for Hovedstaden er sat ind mod Russerne. Som Skriver har jeg endnu kundet redde mig fra at skulle være med til det værste; men endda har jeg oplevet tilstrækkeligt. Jeg takker hver Aften Gud for, at han atter har holdt sin beskyttende Haand over mig og beder ham om at vilde føre mig frelst ud af dette Helvede.

For Tiden ligger vi i et Stykke Fyrreskov. Helt på Feltfod. Langt borte fra Mennesker og menneskelige Boliger. Det meste af Tiden har jeg ligget i en Jordhule med lidt Halm eller Grankviste under mig og to Tæpper til at dække mig med. I en Seng har jeg ikke ligget, siden jeg laa i Kvarter i Struer. Nu først skønner man rigtigt paa det ...«

Kampene blev i de følgende dage og uger stadig mere hårde og ubarmhjertige. Megen post kom ikke frem til eller fra fronten, og som dagene gik, blev ængstelsen både ude og hjemme større og større. Hvad kunne der ikke ske, og hvordan ville dette ragnarok ende?

Det sidste brev, som Fr. Petersens kone Hanne modtog, var dateret den 19. marts 1945, og da lå hans enhed i svære kampe ved Oder/Neisse syd for Berlin.

Frem til den tyske kapitulation og den første tid derefter var der intet livstegn eller anden underretning fra Fr. Petersen. Først noget senere kom en kammerat op til Hanne Petersen og fortalte, at han havde set Fr. Petersen falde i nærheden af Berlin i april.

Hanne Petersen fik venner i både Flensborg og i Danmark til at prøve forskellige former for efterforskning. Som tusinder af andre mødre og hustruer skrev hun selv til Røde Kors om hjælp til eftersøgning.

Fra dansk side blev gjort mange forsøg på at skaffe oplysninger frem fra landene bag jerntæppet, men Rusland har aldrig villet lade noget sive ud om fangers skæbne. Selv officielle danske forespørgsler har ikke givet resultat. Tyske myndigheder hævder, at der savnes oplysninger om hened en million soldater. Mellem disse er ca. 80 danske sydslesvigere, herunder Fr. Petersen.

Alle Hanne Petersens forsøg på at få opklaret sin mands skæbne forblev resultatløse. Den 29. august 1975 kom vel det sidste svar og den endelige bekræftelse. Tysk Røde Kors' eftersøgnings-tjeneste skrev, at al efterforskning havde ført til det resultat, Fr. Petersen efter alt at dømme er

fældet under kampene fra midt i marts til slutningen af april under tilbageslaget fra Neisse mellem Guben og Forst syd for Berlin.

Fr. Petersens håb var, at han måtte komme frelst igennem krigens umenneskelighed. Det håb delte han med alle de landsmænd, der som han måtte tjene en sag, der ikke var deres. Det var en tjeneste, der skulle sikre de danske sydslesvigere retten til deres hjemstavn. Alle havde de store ønsker og håb, men for mange af dem ville skæbnen noget andet.

Tabet af de mange landsmænd, flere end 370, var for den danske folkedel et smertens offer – et offer der ikke vil blive glemt.

Fr. Petersen havde valgt sin plads syd for grænsen, for med sin kærlighed til landet og folkedelen at tjene den danske sag. Han var med til at grundlægge de rammer, der gjorde det muligt at leve en dansk tilværelse i en tysk hverdag.

Hans smittende humør, hans tjenersind og engagement blev legenda-risk. Alle de mange, som han i sit alsidige foreningsliv, gennem pressen og overalt, hvor der rørte sig et aktivt dansk virke, kom i berøring med, følte, at de i Frederik P., som han altid kaldtes, havde en ven eller kammerat, de kunne stole på i et og alt, altid parat til at lytte og give gode råd og til at give en hjælpende hånd, hvor det trængtes.

Han måtte tjene »sagen« under svære vilkår, men midt i krigens helvede kredsede hans tanker bestandig om det arbejde, der ventede på ham. Han vidste, at meget skulle rettes op efter krigsårenes sår, at båndene til moderlandet Danmark skulle styrkes, og at nyt håb og ny tro på fremtiden ville give nye kræfter.

Men kort før fredens og frihedens klokker ringede, blev også han et smertens offer – for familie og venner, for danskhedens pligt og for retten til hjemstavnen.

Hans store håb og troen på en ny tid blev slukket, men mindet om Fr. Petersen vil blive bevaret.

Et ord af Grundtvig i »Danskeren« den 29. marts 1848 kan stå for Fr. Petersen og de over 370 faldne danske sydslesvigere:

»Lad os dog, hvad vi end ellers vil være, endelig først være Danske.«

Udvalg af Frederik Petersens fotos fra krigens år

I privateje er i dag bevaret tre store albums fyldt af fotografier, som Fr. Petersen optog under sin krigstjeneste i årene 1939-42. Her er et væld af fine optagelser fra Tyskland, Belgien, Frankrig, Ungarn, Rumænien, Rusland og Danmark. De belyser detaljeret livet som soldat og krigshandlingerne, og der er mange gode billeder af folkeliv og »Steder – jeg saa«.

Principielt var det ikke tilladt at fotografere, men som ordonnans og ansat på skriverstuen havde Fr. Petersen mulighed for at pleje sin fotografiske interesse uden kontrol.

Filmene er formentlig sendt hjem og fremkaldt dér. Under orlov og i Danmarks-tiden klæbede han billederne ind i de store albums. Hvert billede blev ledsaget af hans personlige kommentar.

På de følgende sider gengives et lille udvalg af de mange billeder, så vidt muligt med hans egen tekst.

5.2.1940 *I Skrivestuen i Münster – Lager.*

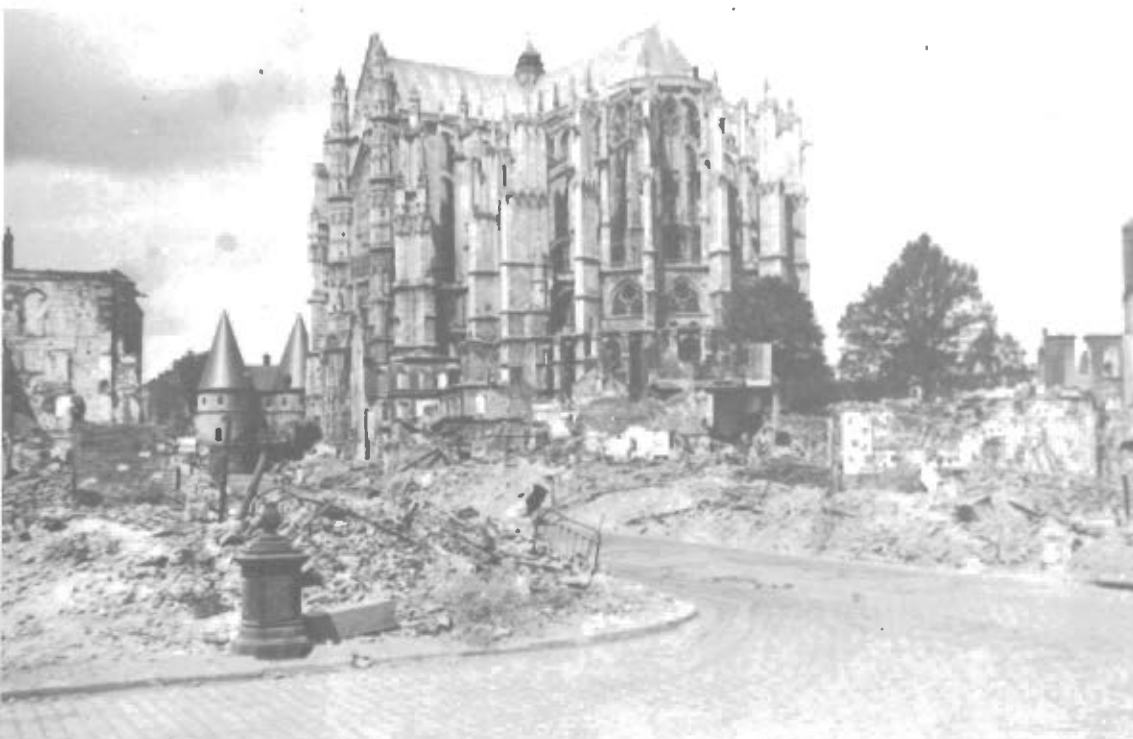
Maj 1940 *Med Gefreiter Rechtenbach bort fra Viborg til Vestfronten – Belgien.*

1.6.1940   *Krigens Ødelæggelser. Byen Tongern, Belgien.*

11.8.1940   *Beauvais, Frankrig.*

24.6.1940   Ødelagt Bro ved Creil, Frankrig.

28.6.1940   En By i Ruiner – Pont St. Maxence – ødelagt bilto.

25.8.1940 *En fransk Soldatergrav ved Monchy St. Eloi.*

5.7.1940 *Tyske Soldatergrave ved Amiens, Frankrig.*

Compiegne 1940 – sprængning af mindesmærkerne

190 Inf. Div. 1/11240
 15. 4. 40 2128. 7. R. 391
 24
 Spruch Nr. 24
 17027 Air 15.7.41
 7. R. 391

Das ist mit Sprengung der Steine
 im Campiegne beauftragt. Vom
 Hl. Kdo. XXXII wird voraussichtlich
 der h. Pioneer Offizier Hptm.
 Rüstelt dort eintreffen, ihm ist
 auf Befehl des Hl. Kdo's mitzu-
 teilen, dass vor, während u. nach
 der Sprengung fotografische Auf-
 nahmen zu machen sind.

I a
 Gef. Lottner

17. 4. 41

Ordre til Sprængning og Fotografering.

Mausolæet ...

Sprænglegemer anbringes.

og Jernbanevognen (der blev taget ud inden Sprængningen).

Compiègne 1940 – sprængning af mindesmærkerne

Det »berygtede« Mindesmærke.

Hærværket begynder.

Den ødelæggende Virkning.

Dunkerque, Frankrig Juni 1940

Efterladt Krigsmateriel langs Vejene.

Engelske Biler i Tusindvis langs Stranden.

Ind i Rusland

3.7.1941 *Over Grænsefloden Pruth.*

4.7.1941 *De første russiske Fanger. General v. Salmuth i Samtale med dem.*

10.7.1941

Jødeforfølgelserne i Balti.

Rumænske Soldater driver Jøderne sammen.

Mænd, Kvinder og Børn venter på Exekutionen.

Ung og gammel graver deres egen Grav.

juni 1942 Ved Sorte Havets Klippekyt.

*juli 1942
Fortet Maxim Gorki
foran Sewastopol,
det sønderskudte
Pansertårn.*

Udvalg af taler og foredrag 1923-1936

Sydslesvigsk Ungdomsblad

HOLGER DANSKE – August 1923

Internationalt Ungdomsstævne i Tyskland.

Byen, hvor Mødet holdtes.

Fra den 31. juli til den 5. Avgust i Aar blev der afholdt et internationalt Ungdomsstævne i Hellerau ved Dresden. Det var den frityske Ungdomsbevægelse »Wandervogel«, der stod som Indbyder til denne Fest. Festen var tænkt som en Fortsættelse af det nordiske Møde i Werleshausen i Hessen, der var blevet afholdt i Fjor. Siden da var Baandene, der havde fæstnet tysk Ungdom til evropæisk og amerikansk Ungdom, blevne talrigere, stærkere og fastere, og nu dristede man sig til at lade et internationalt Ungdomsstævne afholde, for – som der stod skrevet i Indbydelsesprogrammet – paa denne Maade at bringe det alvorligt tænkende og følende unge Menneske i Tyskland sammen med de levende Ungdomskræfter i det øvrige Evropa og Amerika; eller som en af denne Bevægelses Førende Mænd, Günther Kaiser skrev til mig: »Hvad Formaal vi har med et saadant internationalt Ungdomsstævne, hvad Grundtanken er, ligger dog lige for Haanden og behøver ingen dybsindig Forklaring. De forskellige Nationer og Folkeslag er nu engang tvungne til at leve med hverandre, og derfor er den eneste Vej – naar de da ikke en Gang til vil ryge i Totterne paa hinanden – den, at forsøge at lære at forstaa andre Folkeslag, søge at udforske dem, gøre sig fortrolig med de bedste Kræfter i dem. Enhver af os har saa umaadelig godt af engang imellem at kaste Blikket ud over vort eget Lands Grænser, gøre sig fortrolig med de dybt i hinanden gribende Baand for alt det skete i denne Verden og med alle de levende Kræfter, der alle Vegne er arbejdende og drivende til Stede. Saa gaar man senere saa meget gladere og forhaabningsfuldere tilbage til sit eget Arbejde.«

Det var altsaa Mødets Formaal, at bringe de unge fra de forskellige Lande og Nationer sammen for gensidig at lære af hverandre, søge at finde det hos de fremmede, der kunde binde alle sammen, det der var fælles, frem for at finde det, der skilte.

Der var mange, der havde givet Følge og dermed havde givet deres Tilslutning til det, der stod i Indbydelsen. De fleste evropæiske Lande var repræsenterede; der var unge fra det »yderste Norden«, fra Island, Finland, Norge, Sverige og Danmark, fra Svejts, Böhmen og Tysk-Østrig, fra England og fra Amerika, ialt henved 400 Udlændinge – heraf henved 80 Danskere – og henved 200 Tyskere. Som et ydre Tegn paa at alle skulde være fælles om den Opgave at skabe den mellemfolkelige Forstaaelse, skabe den nye Verden, kan nævnes, at der blandt Amerikas Repræsentanter ogsaa befandt sig en Neger.

Det var altsaa en broget, ret forskelligartet Ungdomsskare, der her var kommen sammen. Dette – og saa Talrigheden – gjorde, at der over Mødet ikke var den Samstemthed, den Samfølelse, der kunde betinge et godt Resultat.

Byen Hellerau, hvor Mødet holdtes, ligger en lille Milsvest for Dresden, oppe paa et Højdedrag. Man ser heroppe fra ud over Dresdens Taarne, rygende Fabrikskorstene og de i Solens Straaler lysende røde Tage. Lunt ligger den skønne By dernede i Elbdalen, omgivet af Flodlejets høje, skovklædte Skrænter, med de taarnede Bygninger, der rager op over Trætoppene og de smaa venlige Huse, hvor Vinduerne er fyldte med Blomster. De fleste Huse er overgroet med Grønt, og foran – langs med Gaden – er der en lille velplejet Stump Have. Hellerau er nemlig en Haveby, den første i Tyskland, anlagt efter engelsk Mønster.

Saaledes lever man her som i en Idyl, borte fra Verdens hæsbælende Jag, borte fra alt det støjende og larmende. Her forstyrres og pines man ikke af Kursen, her tænker man ikke paa Krone eller Dollar, – er ene med sig selv, ene med sine Tanker og Fantasier.

Fr. P.

Flensborg Roklub – den 8. September 1935

Frederik Petersens Indvielsestale 1935

Næst efter det Velkommen, Formanden for Flensborg Roklub nu har bragt Dem, skal det første Ord ved denne Lejlighed være en Tak. En oprigtig Tak fra mig personlig til de mange Kredse og Enkeltmænd baade nær og fjern, der har vist denne Sag Interesse og Støtte. Uden denne Interesse og Støtte var vi ikke samlet til Indvielse her i Dag.

Højtærede Hr. Stadsskoleråd! Tillad mig at give Udtryk for min Glæde over, at jeg her maa hilse Dem som Repræsentant for Flensborg By og for Overborgmester Dr. Sievers. De bedes på Kommunalforvaltningens

vegne modtage vor Tak for, at denne prægtigt beliggende Plads er givet os i leje. Vi er Flensborg By taknemmelige for den Tillid, som hermed er vist os, og vi vil beflitte os paa at vise denne Taknemmelighed ikke ved tomme Ord, men i Gerning og ved vor Optræden. For Imødekommenhed, som er vist os, takker vi Flensborg By og de forskellige Forvaltningsorganer, med hvilke vi har haft at gøre.

Men der skal jo siges Tak til mange, mange, der har vist denne Sag saa stor Interesse og Forstaaelse, dens Løsning saa stor Offervilje, Støtte og Hjælp, saa jeg synes, det næsten er gaaet alt for let. Og her vil jeg gerne rette en dybfølt Tak først og fremmest til Hr. Müller-Kristiansen, i hvem vi fandt en Hjælper og Medarbejder, der blev os til Ven. Og dernæst skal der siges Tak til dem af Rosportens Venner i København, der har vist Flensborg Roklub en enestaaende Interesse og Offervillighed. Jeg vil kun nævne enkelte Navne: fremfor alle Grosserer Rudolph Schmidt, hvis Slægt stammer fra Flensborg, og Direktør Victor Hjort. Jeg vil gerne foreslaa, at vi sender disse to Herrer en telegrafisk Hilsen og Tak. De ville gerne have været med her i Dag men deres Arbejde og Tid tillod dem det desværre ikke. Og vi skylder tak til Det Unge Grænseværn, til et større Erhvervsselskab, der ikke har ønsket sit Navn nævnt, til Grænseforeningen for Sønderborg Amt og et Par anonyme Givere, der alle har ydet os Hjælp og Støtte.

Vi takker Sønderborg Roklub for den Gæstfrihed, Klubben har vist os under Træning. Vi retter en Tak til Danske Studenters Roklub, fordi den har skænket os en af Baadene (Kong Sven), og vi adresserer denne Tak til Overlæge Dr. Med. Knud Secher og Grosserer Schack.

Jeg vil ikke dvæle med de mange Forberedelser, Forhandlinger og Drøftelser, der skulle til før der kunde skrides til Sagens praktiske Gennemførelse. Nu da Huset staar færdigt og Opgaven til dels synes løst, fyldes vi af Glæde og Taknemmelighed over, at dette kunde ske.

Der er nu rejst et smukt dansk Baade- og Klubhus ved Flensborg Fjords skønne Strand, og saa retter jeg her en Tak til alle de mange, der har arbejdet med ved Rejsningen, til Arkitekt Dall, der vederlagsfrit har leveret Tegningen, til de mange frivillige Arbejdere, der i deres Fritid og til dels ud over den har ydet et godt og paaskønnelsesværdigt Arbejde, med at planere og udgrave Grunden, med at støbe Fundamentet, med at male Huset, og hvad der i øvrigt har været. En særlig Tak til Snedkermeister Lange og hans Medarbejdere for det udmærkede Stykke Arbejde, de har leveret.

I Uger har vi alle slidt af et ærligt Sind, enkelte som et Par smaa Heste for at kunde blive færdig til denne fastsatte Tid. Vi unge har været lidt for

hurtige i Vendingen, har vel ogsaa overvurderet vor Arbejdsevne noget. Men vi længtes efter at Huset skulde staa færdigt inden Sommerens Ende og dermed Muligheden for at dyrke den herlige Ro-Idræt helt, der havde sagt farvel til os for i Aar. Der mangler endnu adskilligt, inden Huset er saadan, som vi har tænkt os det. Men selv om der er adskilligt at lave endnu, saa er vi glade, ja stolte over at kunne vise Dem Huset, at kunde indvie det i Dag og tage det i brug.

Huset her ved den skovbræmmede Strand er nok i een Forstand bygget på Sand, men vi, der i vort Ansigts Sved og med Vabler i Hænderne har gravet og planeret Grunden, vi ved, at det er bygget over et Væld af klare, rindende Kilder. Vi har haft vort Slid med at faa dette Vand ledet ind i Drænrør. Men forinden det flyder ud i Havet, har vi fanget Vandet op i en lille Brønd, som De finder deromme under Verandaen. Lad dette være et Billede paa det Liv, der skal leves her i Klubben og Klubhuset.

Denne Roklub skulle gerne være noget andet og noget mere end en Sammenslutning af Roere. Hvert enkelt Medlem maa være som en levende Kilde, der flyder ind gennem den Samlebrønd, som hedder Det Danske Mindretal, og her afgiver Kraft og Vækstbetingelser, Muligheder for Livsudfoldelse og Fremdrift. Det liv, der udfoldes her i smukt dansk Kammeratskab, skulde gerne frugtbargøres i Helhedens Tjeneste.

Og hvor ligger det ikke smukt, vort Hus, her ved Stranden ud til det aabne, frie Hav, med uhindret Udsigt til de grænsedelte Bredder! Paa den gyngende Bro, som Grænse-Fjorden er for os, vil vi støvne fra Hjem til Hjem. Og fra Roturene, hvorhen de end fører os, vil vi vende tilbage, berigede på Sjæl og Legeme, styrkede til vort Arbejde i dagens Strid, opildnet til vort Arbejde til danskehedens Vækst.

Saa indvies dette Hus til brug for den danske Ungdom, der har sin Gerning her, men hvis længsel fører den over til Landet hinsides Fjorden.

Grænsevagten 1936

Ved Dr.Phil. Vilh. la Cour

De sydslesvigske Ungdomsforeningers Sendemandsmøde

Nogle Dage tidligere – den 10. maj – havde De sydslesvigske Ungdomsforeninger holdt deres Sendemandsmøde i »Hjemmet«.

Af den Beretning, som Formanden – Sekretær *Fr. Petersen* – aflagde, fremgik det, at Aaret i glædelig Grad har været et Vækstens Aar: fra 10 Foreninger er Sammenslutningen vokset til 12 (de to nye Foreninger er en

Roklub og en Mandolinklub), og Medlemstallet er steget fra 649 til 721. Det er glimrende skuldret! En Ungdom, som under de Forhold, der præger Livet i Flensborg for Øjeblikket, kan bevare sit Sammenhold og sit Livsmod, har vi Grund til at hilse med de største Forventninger. Paa den bygger vi! En ganske særlig Glæde er det, at Ungdomsforeningen i *Slesvig* er gaaet frem fra 26 til 41 Medlemmer. Jo, sandelig er der »Blod« tilbage paa »Jorden« dernede!

Forøvrigt er Foreningernes Medlemstal flg.:

Flensborg Ungdomsforening	217
Dansk Gymnastikforening, Flensborg	95
Harreslev Ungdomsforening	80
Tarup Ungdomsforening	32
Dansk Gymnastikforening, Jaruplund	36
Langbjerg Idrætsforening	21
Ungdomsforeningen »Ydun«, Valsbøl	50
Kær Herreds Ungdomsforening	62
Slesvig Ungdomsforening	41
Skydeklubben »To Løver«	24
Flensborg Roklub	52
Mandolin-Klubben »Elverhøj«	11

Men denne danske Ungdom har de *bitreste* Vilkaar at kæmpe under i Det tredje Rige! Fr. Petersen lagde ikke Skjul derpaa. Og hans Ord var saa alvorlige, at de ikke maa overhøres heroppe!

Han talte om den tyske *Arbejdstjeneste*, under hvilken man paa den skamløseste Maade tvinger dansk Ungdom til at deltage i nazistisk Undervisning – som om man havde den fjerneste Ret til at paatvinge denne Ungdom et Stempel af noget saa væsensfremmed for den som tysk »Weltanschauung«! Endnu alvorligere var dog det, han sagde om *Ungdommens næsten helt svigtende økonomiske Eksistens-Grundlag*. Han sagde:

»Fremtidsudsigterne for den danske Ungdom i Sydslesvig er ikke blevet lettere i Aaret, der er gaaet. De smaa Muligheder, vore unge danske Kammerater i By og paa Land har til inden for Handel, Haandværk, Landbrug og andet Erhverv at gøre sig selvstændige, er blevet færre og mindre i Aaret 1935-36. Der foreligger stadig graverende Tilfælde af økonomiske Overgreb mod Medlemmer af det danske Mindretal.

Vi danske unge forlanger Respekt for vor Danskhed; vi ønsker ingen Belønning for den. Men vi kræver de samme Muligheder til at kunne leve frit og selvstændigt, til at kunne arbejde, bo og bygge her i vor gamle

danske Hjemstavn, hvor det er os, der har Førstefødselsretten, som den tyske Ungdom – baade Nord og Syd for Grænsen – har. Dette Krav om lige Ret og lige Kaar retter vi til det Rige, hvis loyale og pligtopfyldende Borgere vi er. Naar vi opfylder Loven indtil sidste Konsekvens – med Pligten til Arbejdstjeneste og Soldatertjeneste og alt, hvad dertil hører –, saa maa vi ogsaa kunne kræve Opfyldelsen af de simpleste Menneskeretigheder og det mest elementære Eksistensminimum!

Til vort Hjemland imod Nord retter vi en Bøn om at ville hjælpe os unge med at faa det Grundlag i Orden, som bærer hele vort vidtforgrænnede kulturelle og folkelige Virke, og som danner Forudsætningen for dets Trivsel og Vækst: det økonomiske Eksistens-Grundlag for vor Ungdom.

Vi indrømmer gerne, at dette er et yderst vanskeligt og meget vidtfavnende Problem. Men vi har Realitetssans nok til at kunne se, at af dette Problems snarlige, gennemgribende og rette Løsning afhænger i væsentlig Grad det danske Mindretals Fremtid.«

Et af de store samlingssteder under den nationale rejsning i forrige århundrede var Skamlingsbanken. Frederik Petersen deltog i disse møder og holdt taler midt under nazismens og den stærke grænsekamps tid.

Frederik Petersens tale på Skamlingsbanken den 28. juni 1936

End taler Skamlingsbankens Støtte
om Kampens aldrig endte Tid.

Saaledes synger vi i en af vore Sange, og jeg tør tilføje: En af de Sange, som synges mest blandt dansk sydslesvigsk Ungdom. Fra Skamlingsbankens Top skuer vi ud over det smukkeste danske Landskab. Nu er det atter dansk Landet dernede sønden Aa. Men end taler Skamlingsbankens Støtte om Kampens aldrig endte Tid. Kampen bølger dog nu længere mod Syd, nede bag Flensborg Fjord og Skelbækken, ved Sliens Bred, Danevirkes Fod og Ejderens Strøm. Fra dette Kampens Land er vi en lille Flok Sydslesvigere til Stede ved Mødet her i Dag for at melde om Kampens Stilling og Kampens Kaar, men ogsaa for at sige Tak for godt Kampfællesskab til Landsmænd heroppe længere imod Nord.

Sydslesvig er nu ikke længere *kun* Mindernes Land; Landet, man

valfarter ned til for at dvæle ved de mange historiske Mindesteder: Flensborgs gamle Kirkegaard med de utallige Krigergrave, hvor tapre danske Mænd i snorlige Rækker Side om Side med svenske og norske Frivillige og Side om Side med Tyskere og Østrigere sover deres Evigheds-Søvn under Vedbenens smukke grønne Tæppe; Sankelmark og Isted, Steder, hvor danske Soldater viste Kampmod og Uforfærdethed og vandt Sejr; Danevirke, ikke blot vort Lands, men hele Nordens Grænselvold mod Syd.

I Dag er Sydslesvig ikke *kun* Danevirke, Isted og Sankelmark. Sydslesvig er nu med i Koret her paa Skamling; Sydslesvig er fra en glemt Fortid rykket ind i en daadrig Nutid; Sydslesvig er vaagnet af Tornerose-Sønnen, den danske Eventyr-Prins har brudt Tjørnehækken, som Aarhundreders Fortyskning af Land og Folk har ladet gro op om denne sydligste Del af Sønderjylland; Sydslesvig er vaagnet op til en dansk Nutid og en dansk Fremtid, for Sydslesvig er nu for Alvor med i Kampen for Danskhedens Bevarelse og Danskhedens Fremme. Se, saaledes er Sydslesvig fra at være kun de danske Minders Land, bleven til Kampens og Fremtidens Land.

Blandt de 18 Navne, der er indmejslede deroppe paa Støtten, findes Navnene paa 7 Sydslesvigere, paa 7 danske Foregangsmænd, der enten er født i Sydslesvig eller har haft deres Livsgerning dernede. Et Par af disse syv Mænd turde være ganske ukendt for mange Nutids Danske, men deres Gerning for det danske Sprogs Bevarelse og for Danskhedens Fremme i det aller sydligste Grænsestrøg skal ikke glemmes af os, der staar i Kampen i Dag. De var alle hver paa deres Felt Foregangsmænd og Danemænd, som vi unge gerne vil efterligne. De førte i et dansk Land og under dansk Styre en tilsyneladende haabløs Kamp for det danske Modersmaals Ligeberettigelse i Skole, Kirke og Retssal. Lad os tage de 7 Navne frem og se, hvad de fortæller os! Der har vi den nordslesvigske Præstesøn, Overbeck var hans Navn, som i en Aarrække havde været Lærer nede i Tønning, og for ca. 150 Aar siden blev ansat ved den danske Latinskole i Flensborg. Han var den første Sønderjyde, der fik Øjet aabnet for det danske Modersmaals Tilsidesættelse i Skole og Kirke. Paa Latinskolen i Flensborg, hvor Landets vordende danske Embedsmænd fik deres Uddannelse, var det danske Sprog bandlyst fra Undervisningstimerne. Det harmede Lærer Overbeck, at Landets eget Sprog, som han elskede højt, blev haanet og ringeagtet. Hans Andragende om danske Religionstimer blev afslaaet af Generalsuperintendent Struensee, Skolens værste Fortyskningsmand, men senere fik Overbeck Lov til at give danske Sprogtimer uden for Skoletiden – saadan var Forholdene i Flensborg og store Dele af Sønderjylland for halvandet Hundrede Aar siden under

dansk Styre. Og i Dag? I Dag samles omkring 800 danske Børn i Flensborg til regelmæssig dansk Skolegang. I Dag synger eller fløjter Skoledrengene i Flensborg, Slesvig og Tønning danske Melodier paa Gaden. I Dag kan man i næsten alle Flensborgs Forretninger blive ekspederet paa Dansk. I Dag hænder det endda, at enkelte tyske Myndigheder ringer til os paa Generalsekretariatet og udbeder sig Oplysninger hos os paa Dansk.

Eller vi mindes de andre Mænd fra Sydslesvig, hvis Navne staa indmejslede deroppe paa Støtten: Præstesønnen fra Medelby, Fabricius, som en lille Menneskealder igennem var Præst derude i Humptrup syd for Tønder og som sagde om sig selv, at han som tysksindet og tyskdannet Slesviger hellere talte Tysk end Dansk. Han var beordret til at holde sine Prækener derude i den lille ejendommelige Humptrup Kirke paa Tysk. Men han opdagede jo hurtigt, at herude i det fuldkommen danskstalende Sogn var der ingen, der kunde tale eller forstaa hans Tysk. Derefter lagde han sig meget kraftigt i Selen for at faa Dansk indført som Sproget i Skolen og Kirken. Men ogsaa hans Bestræbelser modarbejdedes igen af Struensee og det tyske Kancelli. Eller vi kan tage et andet Navn frem deroppe fra Stenen, og atter er det en oprindelig tysktalende og tyskdannet Sydslesviger, der blev det danske Sprogs varmeste Forkæmper, Officerssønnen fra Slesvig By, Bedstefaderen til Istedhelten Læssøe. Da han, Abrahamsson var hans Navn, kom paa Officersskolen i København, mødte han dér og overalt den største Foragt for det danske Sprog. Ja, paa Officersskolen var det endda forbudt at tale Dansk, og Kommandosproget i den danske Hær var udelukkende Tysk. Det er nu næsten 200 Aar siden, at denne danske Patriot fra Slesvig, han der var opdraget med tysk Sprog og i tysk Tænkemåde, lærte sig Dansk – stjal sig til det – og senere som ledende Officer indførte Dansk som det Sprog, der ene og alene maatte bruges i den danske Hær. Er der nogen, der fortjener Hædersnavnet »den første danske Sønderjyde«, saa er det ham, ham der næsten 100 Aar, førend Peter Hiort Lorenzen fra Haderslev talte Dansk dernede i Slesvig Stændersal og vedblev at tale Dansk, havde faaet Øjet opladt og fuld Forstaaelse for Modersmaalets Betydning i den nationale og folkelige Kamp.

Eller jeg kunde nævne de andre fire Sydslesvigere, der i Anerkendelse og Respekt for deres Arbejde i den danske Sags Tjeneste har faaet deres Navn indhugget i Stenen deroppe paa Bakken: Gaardmandssønnen fra Svesing dernede ved Husum, Claus Jaspersen, der som Birkedommer inde i Angel kæmpede for Indførelsen af Dansk som Retssproget og leverede Beviset for, at Dansk var Folkesproget i Angel endnu for kun

100 Aar tilbage. Eller Haandværkersønnen fra Sørup i Angel, Claus Manicus, der som tyskuddannet Læge i Egerneførde var den ivrigste Medarbejder ved de danske Aviser og som havde stor Andel i Oprettelsen af »Danevirke«, det første danske Blad i Nordslesvig. Eller den unge Friherre von Wimpffen fra Lyksborg, der var en af Professor Flors ivrigste Kampfæller i Danskhedens Sag. Og til allersidst Navnet Christian Paulsen, Købmandssønnen fra Flensborg, han der paa Skole midt nede i Tyskland blev klar over, at han var dansk, han, der som Professor nede i Kiel tog Kampen op imod Uwe Jens Lornsen og dermed indledte den danske Nationalitetskamp i Sønderjylland.

Er det underligt, at vi danske sydslesvigere med Stolthed peger paa Navnene af disse 7 danske Sydslesvigere deroppe paa Støtten, 7 blandt 18 ialt? Er det underligt, at vort Sind fyldes med Tak og Glæde over det, disse 7 Landsmænd har gjort? Er det underligt, at vi ved en Lejlighed som denne i taknemlig Erindring drager deres Navne og Bedrifter frem? Er det underligt, at vi unge danske Sydslesvigere i Ærbødighed over det, der øvedes af Daad før os, gaar sejrsglade og sejrssikre ind i de kæmpendes Rækker for at løfte Fædrearv og Fædrengæld?

Nej, det er ikke underligt! Den Kamp for Sproget, Retten og Fremtiden, som disse 7 og mange, mange andre med dem indledte for over hundrede Aar siden, den fortsætter vi. Vi fortsætter den under andre Vilkaar, under lettere Vilkaar, og under bedre Muligheder, og derfor skulde vi vel ogsaa helst kunne naa et betydeligt Stykke længere frem. Vi, der er med i det danske Arbejde syd for Grænsen, hvad enten det saa øves i Flensborg By, ude i Landsognene eller nede i Slesvig By og Tønning, vi har saa sandt intet at rose os af. At der er Vækst i Skolens og Kirkens Arbejde, at der er Fremgang i vort folkelige og kulturelle Virke, at flere og flere slutter op i Rækkerne, det er ikke *vor* Fortjeneste; det kan vi takke den sydslesvigske Befolkning for, som i en enestaaende Trofasthed hænger ved sit danske Sprog, sin danske Hjemstavn og sit Fædreland Danmark, ofte under store økonomiske Savn og under Tilsidesættelse af alle Behageligheder og Bekvemmeligheder.

Nu er der ikke mere – som for nogle Menneskealder siden – kun enkelte faa og svage Røster, der hæver sig til Danskhedens Forsvar i Sydslesvig. Nu tigger man ikke mere Landets Regering om nogle faa danske Sprogtimer. Nej, nu gaar der en klingende Fanfare hen over den sydslesvigske Slette, der rusker alle de sløve og ligegyldige vaagen og ildner dem op til Kamp for alt, hvad vi modtog af dansk. Nu blæses der ikke Retraite, men Fremgangens Fane er hejst, og det røde Korsbanner vajer nu nede ved Sliens Bred og ved Ejderens Munding. Nu snakkes der ikke

mere om, at det kun er Taaber, Fantaster og ansvarsløse Chauvinister, der tror paa Sydslesvigs Danskhed, og arbejder for dens Fremme. Nu er *alle* ansvarsbevidste danske Mænd og Kvinder opfyldte af Trangen til at hjælpe den sydslesvigske Danskhed frem og give den de bedste Vækstvilkaar og Udvidelsesmuligheder. Idet der i Dag bringes Hilsen og Bud fra Landsmændene dernede søndenfjords, skal der siges Tak for den udstrakte Hjælp, der fra alle danske Kredse er ydet de danske Sydslesvigere.

Kampen for det danske Sprog dernede i vort Grænseland er nu traadt ind i et andet Afsnit. Det danske Skolearbejde i Sydslesvig er noget af det mest glædelige og forjættelsesfulde, vi har at henvise til. Det har ikke savnet Kamp og Modstand, men vel netop derfor har det vokset sig saa stærkt. Vi husker de Smaa-Chikanerier, der i rig Maalestok kom i Anvendelse mod Børn og Forældre, baade fra de tyske Lærere, fra de tyske Arbejdsgivere og andre, ikke alene i Flensborg, Slesvig og Tønning, men alle Steder hvor et dansk Arbejde er bleven paabegyndt. I frisk Minde staar det Martyrium, danske Børn og Forældre maatte gennemgaa dernede i Tønning, hvor Formanden for den danske Forening maatte vandre i Fængsel, og hvor Arbejderne fik deres Afsked, blot fordi deres Børn skulde i dansk Skole. Vi husker Rudeknuseriet og meget andet. Enkelte Steder har denne Modstand fra tysk Side kun været et behageligt Krydderi i det daglige Trommerum, men alle Steder har Tyskerne kun opnaaet det modsatte: de Danske sluttede sig endnu tættere sammen, og Børnene satte endnu større Pris paa deres danske Skole. Sidste Jul døde der en 13-Aars Pige nede i Tønning. Hun havde besøgt den danske Skole dernede i de to Maaneder, der var gaaet siden dens Indvielse. Meget Dansk havde hun selvfølgelig ikke kunnet lære i denne korte Tid; men i sine Feberfantasier var det kun Dansk, hun talte, og hun sang den ene danske Sang efter den anden. Med et lykkeligt Smil paa Læben gled hun ind i Døden, efter at hun havde nynnnet Melodien paa en dansk Salme.

Mulighederne for vort folkelige og kulturelle danske Arbejde mellem Slien og Flensborg Fjord, mellem Ejderens Strøm og Vidaaens Bred er endnu langtfra udtømte. Her er Plads til flere end de 9 danske Skoler, vi har. Og selvom ca. 1200 Børn faar regelmæssig dansk Undervisning, saa findes der endnu mange flere Forældre, der ønsker at give deres Børn dansk Skolegang. Vore danske Vandrelærere finder aabne Døre overalt. Der er en Længsel blandt Sydslesvigs Befolkning efter at faa Del i det bedste, som dansk Aandsliv og dansk Menighedsliv ejer. Ogsaa for vore tre Præster er Sydslesvig en meget stor og meget krævende Arbejdsmark. Og selv om der afholdes regelmæssige danske Gudstjenester paa 13

forskellige Steder Sydslesvig over, saa er der endnu lang Vej til Ligeberettigelse med det tyske Mindretal ogsaa paa dette Omraade.

Ligeberettigelse er stadig det store, uløste Problem. Hvad Tyskerne som den mest naturlige Ting af Verden kræver for sig selv, det har de meget vanskeligt ved at indrømme andre. I Nordslesvig hyler Tyskerne op over den formentlig uretfærdige Behandling, de gennem det danske Styre er udsatte for, hvor de dog meget vel véd, at intet nationalt Mindretal i hele Verden har saa frie og gode og retfærdige Kaar at leve under end netop de. De glemmer, at de lever under den mest frisindede Grundlov, der eksisterer, de glemmer, at de lever iblandt et demokratisk indstillet Folk, der har en gammel og fin Kultur, som meget vel kan stå Maal med Tysklands. En Sammenligning mellem de statsretlige, de sociale og kulturelle Forhold mellem Mindretallene i Nordslesvig og Sydslesvig vil saa afgjort falde ud til Danmarks Fordel og afsløre Tyskernes utallige Klager, som de Propagandanumre de er.

Hvad vilde f.Eks. det tyske Mindretal i Nordslesvig sige, hvis den danske Regering pludselig satte alle Landmænd fra Bestillingen, fra frie Bønder gjorde dem til Statsarvefæstebønder og til et Redskab, der skulde sikre Marxismen Magten i Danmark. Det er nemlig noget i Retning af dette, man fra nazistisk Side har gjort med Indførelsen af den tyske Arvegaardslov. Eller hvad vilde det tyske Mindretal gøre, hvis man fra dansk side en skønne Dag nægtede den tyske Ungdom i Nordslesvig enhver Adgang til sin Hjemstavns og sine Fædres Jord? Det er nemlig det, man har gjort i Sydslesvig. Der har den danske Ungdom nemlig endnu ikke med den tyske Stats Hjælp kunnet faa overladt et Husmandssted. Eller hvad vilde man fra tysk Side sige til dette, om vi Danske i Løbet af Natten skabte en Lov, der bestemte, at kun den Ungdom, der var Medlemmer af de socialdemokratiske Ungdomsorganisationer, kunde faa Adgang til Lærepladser paa Kontorer og i det frie Erhverv. Syd for Grænsen kan nemlig kun de unge faa Lærepladser, der staar i Hitler-Ungdommen. Eller hvad vilde de mange hundrede tysksindede Embedsmænd i Nordslesvig sige, naar den danske Regering forlangte, at kun de Personer vilde blive taalt som Embedsmænd og i Statens Tjeneste, der i Ord og Gerning hensynsløst vilde træde ind for Socialdemokratiet – det danske Regeringsparti – og paa alle Maader søge at fremme dette Partis Magt og Interesse? Eller hvis man forlangte af dem, at de i Stedet for at sige God Morgen og Farvel skulde raabe »Hil Stauning«? For det er jo det, man fra nazistisk Side forlanger af tyske Embedsmænd. Og derfor findes der jo heller ingen dansksindede som Embedsmænd i Sydslesvig. Man har afskediget en dansk Tjenestemand, fordi han tidligere har været

Socialdemokrat! Man har afskediget en ung dansk Pige som Postudbærer-ske, fordi hun ikke hilste med »Heil Hitler«. Over for de mange hundrede tyske Embedsmænd, der findes i Nordslesvig, har vi kun en dansk Skriverdreng siddende paa et underordnet Kontor i det flensborgske Raadhus.

I Danmark er der Brød til alle Mand; nede i Sydslesvig er økonomisk Boykotning næsten en dagligdags Ting. Dernede vil man tvinge trængende Danske ud af de danske Organisationer, ellers nægter man dem Hjælp og Understøttelse. Man fratager danske Arbejdere deres Dagløn, fordi de ikke tager Del i de nazistiske Optog og Fester. Danske i afhængige Stillinger og i det offentliges Tjeneste tvinger man til at melde sig ud af de danske Foreninger og til at tage deres Børn ud af den danske Skole, hvis de da ikke foretrækker at miste deres Stilling. Danske Arbejdere, der har faaet offentlig Hjælp til at bygge et Hus, forærer man en Flagstang og tvinger dem til at flage med Hagekorset, ellers faar de Hypoteket opsagt.

Jo, der er meget langt endnu, inden det danske Mindretal i Sydslesvig har de samme vidtgaaende Rettigheder og de samme frie Kaar, som Danmark straks har indrømmet Tyskerne i Nordslesvig. Vi Danske i Sydslesvig er som Mindretal, er som et dansk Folkeelement inden for den tyske Stat, retsløse og lovløse. Vi har ingen Grundlov at ty til. Vi er prisgiven en hyper-national, nazistisk Regerings Love og Anordninger. Der eksisterer i Tyskland ikke nogen Mindretalslovgivning, ved hvilken der er truffet en Ordning af Mindretallets Liv, Pligter og Rettigheder. Ikke i en eneste af de mange Love, det 3. Rige har lavet, er der taget Hensyn til Mindretallets Eksistens. Vi har f.Eks. ingen Mindretals-Skolelovgivning, der ordner vort Skolearbejde. Vi har ingen Kirkelovgivning at ty til. Vi har ingen Foreningslov. Ja, vi er retsløse ogsaa paa det økonomiske Livs Omraade. Kulturelt, folkeligt, religiøst og socialt er vi Danske syd for Grænsen som Mindretal – ikke som Enkeltpersoner – anviste paa vor egen Kraft, er vi skilt ud fra det store tyske Folkefællesskab, er vi skilt ud ogsaa fra en moderne Retsstats Lovgyldighed. I vor Retsløshed har vi kun Hitlers Ord at holde os til, naar han som det tyske Folks ansvarlige Fører har erklæret, at Tyskerne og specielt Nationalsocialisterne respekterede de andre Folks nationale Rettigheder. »Vi ønsker Fred og Venskab med disse Folk,« tilføjede Hitler. »Derfor kender vi heller ikke Germaniseringsbegrebet. Vi vil ikke gøre en Tysker ud af en Polak eller af en Franskmænd.« Disse ord af det officielle Tysklands mest ansvarlige Mand er vor uskrevne Grundlov, de er den eneste Redningsplanke, vi i Storm og Fare kan klynge os til.

I Troen paa disse Ord og i fuld Loyaltet mod den Stat, vi lever i,

fortsætter vi af al Evne vort folkelige og kulturelle Arbejde, det Arbejde, der er viet vor Ungdom, viet vort Folk, viet Danmark, vort Fædreland. Vi er vel nok kun en lille Flok, der arbejder for Danskhedens Vækst dernede længst imod Syd, navnlig naar vi ses i Skyggen af det store Tyskland. Men vi er fyldt af en brændende Kærlighed til Sagen og til Danmark, vi ejer Viljen og Kraften til at gøre en Indsats for Danskhedens Fremme, og

Vi ser vor Fremtid fast imod,
om ogsaa den er graa,
med Trøst, fordi vor sag er god,
men tyst, for vi er faa.

Vort nationale Arbejde er inde i en saa god Vækst og Grøde, saa vi ikke kan andet end se lyst paa den Tid, vi gaar ind i. Vi véd meget vel, at der endnu er mange og store Vanskeligheder, der skal overvindes. Vi véd ogsaa, at der nede hos os er store og grundlæggende Spørgsmaal, der endnu venter paa deres snarlige og gennemgribende Løsning, en Løsning, hvoraf hele Mindretallets Fremtid er afhængig. Jeg tænker paa de usikre økonomiske Forhold, vore unge stilles over for. Jeg tænker endvidere paa den Fortrykningsproces, som vore unge maa gennemgaa i Arbejdstjenesten og Værnepligten. Men hvem har sagt, at vi skulde have det let og mageligt, at vort Liv skulde være en Dans paa Roser? Vi maa aldrig glemme, at vi er Danmarks og Nordens Grænsevagt imod Syd. Sværdet er bundet til vor Lænd, og vi agter at bruge det mod alle onde Magter, der truer vort Land og vort Folk. Men mest ønsker vi at bruge Murskeen. Vi vil bygge op et dansk Sydslésvig, hvor dansk Sprog, dansk Sindelag, dansk Tænkemaade har til Huse. Vi vil bygge op en Slægt med Længsel og Kærlighed mod Danmark, med Trofasthed mod Landets danske Fortid, med Kraft og Mod til gennem offervilligt Nutidsarbejde at føre Sydslesvig ind i en lys og lykkelig dansk Fremtid.

Og derfor ønsker vi at være:

En Grænsevagt, som ikke segner,
og giver fejgt sin Post til Pris,
En Kæmpeslægt, som Ætten regner
fra Ebbesen paa Nørreris.

Nogle Feltpostbreve, Flensborg Avis

Flensborg Avis, den 7. Maj 1941

Med Feltposten!

Ind i Foraaret!

Rejsebilleder fra Ungarn og Rumænien

I Nattens Løb er vi kørt ind i Foraaret!

Endnu i Gaar gik vi i den tyske Garnisonsby i Omegnen af Harzen med Frakke paa og havde ikke Spor af Foraarsfornemmelser. I Dag har vi ikke alene smidt baade Frakke, Handsker og Uldtrøje, men Solen sender sine hede Straaler ned paa vore syndige Hoveder, saa vi i Løbet af kun faa Timer i Ansigt og paa Arme er røde som kogte Hummer. Bliver det saadan ved, er vi om ganske kort Tid saa brune som Negre!

En ganske ejendommelig Følelse saadan i Løbet af Natten at rejse ind i Foraaret og paa vor Færd sydover at kunne konstatere dets udvikling fra Sted til Sted, ja, fra Land til Land. For vor lange Rejse gik gennem flere Lande, og den strakte sig over en hel Uge.

Derhjemme havde Folk særlig i Ugen før Paaske faaet travlt i Kolonihaven. Allerede efter faa Timers Kørsel kom vi nu gennem Haver, der ikke alene var gjort helt i Stand, men hvor de nedlagte Frø allerede var spiret frem. Stikkelsbær- og Ribsbuskene havde allerede deres lysegrønne Søndagsdragt paa, og Træerne langs Vejene og ved Husene viste knopper, der svulmede af Kraft.

Og næste Dags Morgen vaagnede vi op i Foraarets vidunderskønne Land!

Frugttræerne stod i deres hvideste Blomsterpragt. I Mark og Eng vrimlede det med alle Slags Foraarsblomster i gult, rødt og blaat. Træerne stod med en Krone af lysegrønne Blade. I Hegnene saas Syrener med de skønneste Blomsterklaser. Kastanjetræerne havde pyntet sig med de høje Blomsterkærter. Foraarssæden lyste gulliggrøn over Agrene.

Det var en sand Fryd at være til! – I Skov og Mark havde de fjedrede Sangere istemt et flerstemligt Kor, og Gøgen lod tydeligt forstaa, at nu var Foraaret kommen.

Med tunge Vingslag fløj en Stork mod Nord. Mine Tanker fløj med

den og dvælede en Stund ved Storkereden i den lille slesvigske Landsby, hvor jeg tilbragte mine Drengaar. – Men denne enlige Stork var ikke den eneste, vi saa. Paa Ungarns oversvømmede Sletter spankulerede de rundt i store Flokke. Op til et lille halvt Hundrede talte vi i saadan en storkeflok, der her havde gjort Mellemlanding paa den lange Flyvetur fra Nilens Lande til vor egen Hjemstavns Enge.

*

Denne Foraars-Oplevelse var Rejsens smukke Introduktion. Dens Højdepunkter var Kørslen gennem Ungarns Sletter og op over Karpaterbjergenes snedækkede Toppe. En eventyrlig Rejse! Mangfoldige er de Indtryk, den gav af Lande og Folk, af Naturskønhed og farverigt Folkeliv. Jeg skal forsøge at gengive nogle faa af dem.

Turen gennem Protektoratet og Slovakiet var rig paa skiftende Indtryk, som Landskabet er rigt paa Afveksling. Snart kører man gennem meget smukke Bjergpartier, snart ruller man gennem yndige Floddale. Dukker Toget frem gennem en af de mange Tunneler, er det ofte en ren Skønhedsaaften, man præsenteres for. Aldrig bliver man træt af at skue og beundre den landskabelige Skønhed.

Landet gør i øvrigt et smukt og renligt Indtryk. Markerne er veldyrkede, de smaa Haver en Fryd for Øjet; Husene er smaa, men velholdte. Menneskene er flinke og venlige.

*

Ungarn er de store Vidders Land. Sumpenes, Oversvømmelsernes, Pustaens Land. Jo længere man kommer ind i det, desto mere ensformigt og fattigt bliver det. Saa langt Øjet rækker, en endeløs Flade af Enge, Græsgange og dyrkede Marker. Fladt, fladt, fladt! Kun langt ude i Kimingens Rand øjnes de sorte Karpaterbjerge.

Den triste ensformige Flade afbrydes kun sjældent af Huse og Træer. Men smukt lyser de smaa hvidkalkede og rødtagede Huse op i denne Ensformighed. Omkring Husene findes ogsaa altid nogle høje, slanke Poppeltræer, og mellem disse skimtes den traditionelle Vippebrønd med det kæmpehøje Vippetræ.

Nu og da fører Toget os ind gennem Naaetræsskove.

Saaledes skifter den ungarske Flade mellem frugtbar, dybsort Muldjord, der vel aldrig behøver at gødes, endeløse Græsmarker, hvor Hyrden driver sin Faarehjord, øde Sandstrækninger, hvor intet Træ gider gro, men hvor Zigøjnerne har gravet deres Jordhytter og fører et uendeligt trist og fattigt Liv, Bakkedrag, hvis Skraaninger bjærger nogle forpju-

skede Vinstokke, og golde Sumpe, hvis dræbende Ensformighed kun afbrydes af Frøernes Kvækken og aparte Summen.

I landskabelig og turistmæssig Henseende har Ungarn øjensynligt vundet betydeligt ved at faa det Omraade tilbage fra Rumænien, som er kendt under Navnet »Siebenbürgen«. Det er i Hovedsagen et bjergrigt Land, der rummer megen landskabelig Skønhed, og som mod Nord, Øst og Syd afgrænses af Karpaterne samt de transsylvanske Alper.

*

Vor Rejse gik tværs gennem dette Land og førte os op over Karpaternes Højdedrag. Det blev en lang, men smuk, interessant og afvekslende Rejse. Langsommeligt, fordi Jernbanestrækningen gennem hele Ungarn – og Rumænien med! – kun er ensporet. Time efter Time kan gaa med, at man paa en Stations Sidespor maa vente paa et modgaaende Tog. Disse Tog var næsten udelukkende tyske Militær-Transporter eller tyske Godstog; kun sjældent passerede et ungarsk eller rumænsk Godstog forbi, og saa var det altid et Tog, der næsten udelukkende var sammensat af Olie- og Petroleum-Tankvogne.

Disse ufrivillige, ofte timelange Ophold paa alle mulige større og mindre Stationer bød en god Lejlighed til at studere det ungarske og rumænske Folkeliv. Det var rigt paa mange ukendte og ejendommelige Enkeltheder.

Særlig smukke var de rumænske Folkedragter, som er almindelig Paaklædning for begge Køn i Karpaterbjergene. Man husker dem fra de illustrerede Blade. Er Kvindernes kønne, er Mændenes ejendommelige og upraktiske. (Saadan har det vel altid været!)

Kvindernes og Mændenes Dragter er rigt broderede med de smukkeste og mest farverige Perlemønstre. Paa Mændenes Dragt kan det virke lidt feminint og overflødigt. Desuden virker den saa fremmedartet ved, at den bestaar af en knæsid, folderig hvid Kjortel, der bærer de omtalte Perlemønstre, og af et Par meget snævre, hvide, uldne Benklæder. Paa Fødderne bæres Snabelsko, som er bundet fast med Lædersnore og som de øvrige Beklædningsgenstande er selvlavede, hjemmegjorte Ting. Hovedbeklædningen er hos ældre og yngre den sorte, forede Faareskindshue.

Kvindedragten bestaar af hvid Lærredsbluse med perlebroderet Læder-vest samt ulden Nederdel, der ligeledes bærer de smukke, farverige Perlebroderier.

Mands- og Kvindedragten er ens for alle Aldre.

Ogsaa i Ungarn var Folkedragten endnu velbevaret, men kun for Kvindernes Vedkommende. Her er de stærke Farver fremherskende med

forskellig Farve for Bluseliv og Nederdel. Dertil et spraglet Tørklæde om Hovedet.

Som Regel bærer Mænd og Kvinder lange sorte Støvler (Vejene, hvor de overhovedet findes, er saa godt som ufremkommelige.) Men meget ofte saas Kvinder og Børn gaa barfodet.

Zigøjnerne er et Kapitel for sig. Deres Paaklædning er ikke andet end en broget Samling snavsede Laser. Ungerne gaar nøgne eller kun iført en kort, aaben Særk. Lignende Fattigdom har jeg kun set i de orientalske Storbyers Slum-Kvarterer.

*

For en dansk Landmand vilde der her være mange mærkelige Ting at se. Det mest anvendte Trækdyr er lyshaarede Okser med mægtigt lange Horn eller de sorte, absolut ikke kønne Bøfler. Hestene er smaa og udsultede. Grisene maa selv søge Føden i det frie. De er saa langhaarede og laadne, saa de mest af alt ligner Faar. Ofte er de tøjrede til en Pæl eller et Træ med en Jernlænke om Halsen. Faareflokkene er store og mangfoldige. Af Geder ses kun faa. Men Fjerkræ, baade Høns, Ænder og Gæs, der allerede har store Efterkommere, er talrigt.

Markredskaberne er gennemgaaende primitive; men der findes dog baade Jernplove og Saamaskiner. Harven derimod erstattes af nogle Risknipper, der slæbes hen over Agrene.

*

Indtrykkene var mangfoldige og brogede. En anden Gang kan der maaske drages andre frem. Rejsen varede syv Nætter og seks Dage, saa der er adskilligt at dvæle ved.

Fr. P.

Flensborg Avis, den 8. juli 1942

Feltpostbrev

Ved den russiske Riviera

En solfyldt og skøn Máj-Morgen – det var for Resten Pinsesøndag – begyndte Marchen.

Godt fjorten Dage havde Kampen paa Landtungen varet. Og den havde været af en sjælden Haardhed og Sejghed. Fra begge Sider var der

kæmpet med et Opbud af stærke Kræfter, idet man vidste, at Kampene her var en symbolsk Indledning til Sommerens Offensiv.

Dog om Enkelthederne i Indtryk og Oplevelser, disse Kampdage bragte, skal der ikke skrives her. De hører ikke hjemme i et jævnt almindeligt Feltpostbrev.

Men en Skildring af Land og Folk kan maaske interessere Venner og Landsmænd derhjemme.

Hin Søndagmorgen gød Pinesolen sit gyldne Skær over det triste, fattige, af Krigen ilde medhandlede Land. Sjældent har jeg set en Slagmark saa vildt oprodet, saa gennemfuret af Jordbefæstninger, Skyttegrave og Huller som her. Landsbyerne var afbrændte eller sønderskudte, og kun sjældent saa man et levende Væsen, Menneske eller Dyr, mellem de endnu rygende Ruiner. Tomhed, Tristhed, Forladthed, hvorhen end Øjet vendtes.

I Fjor Efteraar havde vi til Huse i en af disse fattige Landsbyer, der nu for tredje Gang har staaet som smaa Centrer i Kampen mellem tysk-rumænske Soldater og Sovjet-Styrkerne. De faa Uger var et Mareridt. I det halve Aar, vi allerede da havde været i Rusland, havde vi saa langsomt vænnet os til de russiske Begreber om »Renlighed« og »Properhed«. Men hvad vi her oplevede, grænsede til det utrolige.

Nu gæstede jeg anden Pinsedags Eftermiddag samme Landsby og de samme Mennesker, og nu i Sommerens Skær tog det hele sig venligere ud, end da Efteraarets Morads og Vinterens Is og Sne prægede Landskabet. –

Og saa gik Marchen videre! Fra Halvøens nordøstlige Hjørne er vi nu naaet ned til det sydvestlige – og vi er kommet som i en helt anden Verden.

Histoppe det mest fattige og triste Slettelandskab, med næppe et Træ eller en Busk, der kunde byde lidt Læ og en Smule Skygge. De flade, endeløse, af Krigsmaskinen vildt oprodede Marker. De faa Lerhytter, der er rammen om et af Slid, Fattigdom og Elendighed præget Liv. De brede, opkørte Veje, der mere kun er et tilfældigt Færdselsbaand over Sletten end egentlig Landevej, men store Skarer af Krigsfanger er straks gaaet i Gang med at skabe ordentlige, med Sten underbyggede Landeveje.

Og saa hernede det smukkeste Bjerglandskab, man kan tænke sig! For anden Gang har vi det Held at komme ned paa denne Kyststrækning, der med fuld Ret bærer Betegnelsen *Den russiske Riviera*.

Hvor er her smukt!

I stejle Sving og bratte Serpenter snor den smalle, men faste og asfalterede Landevej sig højere og højere op over Bjergkæden, der adskiller det smukke og frugtbare Kystlandskab fra den triste, golde

Slette. Atter og atter maa man holde stille og betragte det sjældent kønne Landskab. Og mange er de Beundringsraab, der kommer over Kammeraternes Læber.

Og saa føres vi ad den bugtede og snoede Landevej langs Kysten. Talrige er de smukke Udsyn, vi har over Bjerg og Dal, op mod Bjergkædens høje Tinder, ud over det dybblaa Hav.

Næsten lodret skyder Bjergkædens Fjældvægge sig i Vejret. I de dybe Revner og oppe paa de øverste Tinder ses endnu Resterne af Vinterens Sne.

Og mellem Hav og Bjerg skuer Øjet ud over det særprægede, sydlandske Landskab: Udstrakte Vinbjerge, hvor Kvinder og Mænd arbejder med deres tunge, klodsede Hakker; frugtbare Marker, der er tilsaaet med Majs og Solsikke. Og spredt over Landskabet, som et Lune fra Malerens Haand, de høje, slanke, dybgrønne Cypresser, der virker som satte, mørke Pletter i dette solfyldte Land.

Dybt nede skulper Havets Bølger ustandseligt mod Kystens stejle Skrænter! –

Her har vi fundet et Land i det udstrakte, russiske Rige, som vi gerne opholder os i, og som vi nok kunde tænke os at besøge engang senerehen, var Vejen herved blot ikke saa uendelig lang og besværlig!

Her ved den russiske Riviera er de smaa, fattige Lerhytter afløst af statelige Stenhuse. I skyggefulde Parker med sjældne Træer, omgivet af udstrakte duftende Rosenbede, ligger Slot ved Slot. Mest kendt er det hvide Tsar-Slot, der var et af den sidste russiske Tsars kæreste Opholdssteder. Det staar fuldkommen uskadt og urørt; men Bolshevikkerne har tømt det for alle dets Møbler og Skatte. Endda Klokkerne er taget ud af det lille, karakteristiske Klokketaarn. Men i Parkhaven blomstrer mangfoldige Roser, og Marmorbænkene indbyder til et lille Hvil, under hvilken man nyder Roen og den pragtfulde Udsigt ud over Havet.

Eller vi besøger de mindre Slotte, som Sovjet-Magthaverne hver for sig har ladet bygge dernede, Stalin-Slottet og Molotof-Slottet med sin mægtige, hvide Kuppel. I disse Slottes Parker er de antikke Marmor-Statuer fra Tsar-Slottet afløst af Cement-Statuer, der i forskellige Opstillinger forherliger Lenin og Stalin, enten hver for sig eller i Forening.

Flere af disse Privat-Slotte og andre større Bygninger er nu indrettede til Rekreationshjem for syge eller saarede tyske Soldater. I andre er Stabene indkvarterede.

Befolkningen her er for største Parten Tatarer. De føler sig ikke som Russere – og de hader Bolshevismen. Mange af dem kæmper nu paa tysk Side mod Sovjet-Styret, og hjemme i Landsbyerne har de dannet Civil-

værn mod de uniformerede Skarer og Civilpersoner der bag Fronten fører Guerillakrigen videre.

Tatarerne er et høfligt, renligt og imødekommende Folkefærd. Det er en Fryd at komme ind i deres smaa velholdte og pæne Hjem.

Af Religion er Tatarerne Muhammedanere. I enkelte af deres Landsbyer findes endnu de hvide Moskeer med den slanke Minaret, men i de fleste Tilfælde er ogsaa disse Templer blevet ryddet af Vejen, eller de er af Bolshevikkerne blevet forvandlet til Lagre eller Hestestalde.

Her lever vi som i en anden Verden. Kun fjernt hører vi Krigstumlen, og vi nyder Roen og Idyllen. Men naar Blikket glider ud over den blaa Havflade, saa er Tankerne med eet hjemme ved vor Hjemstavns blaa Fjord, og vi er atter blandt Landsmænd. Minder dukker frem, eet for eet; og snart begynder man at drømme om Tider, der vil komme, og alt det, man saa skal have udrettet.

Men det er en anden Historie.

Valdemarsdagen 1942.

Frede

Skrevet og fremsendt til Flensborg Avis, trods skriveforbudet fra december 1941; men nu underskrevet »Frede« i stedet for »Fr. P.«.

Flensborg Avis, den 15. juli 1942

Feltpostbrev

Minder og Drømme

I Dag er det eet Aar, siden Krigen med Sovjet-Unionen begyndte!

For os, der fra første Dag har været med i det voldsomme Opgør mellem to Stormagter og Verdensanskuelser, passerer en Mængde Oplevelser og Indtryk Revu ved Tanken paa Aaret, der svandt. Og der kunde være en Masse at fortælle – af Ting, der nok fortjente at opbevares for Efterverdenen, og af Ting, der sikkert vilde interessere Venner og Landsmænd:

Hin Sommer-Søndagmorgen den 22. juni 1941, paa Grænsen mellem Rumænien og Rusland, da det første Skud løsnedes og kort efter de første Sovjet-Flyvere bombarderede rumænske Byer. Eller Passagen over Grænsefloden og den første Nat i den første endnu brændende bessarabiske By. Og saa de store Begivenheder, der fulgte Slag i Slag og førte os gennem de frugtbare Egne i Bessarabien og det sydlige Ukrajne. Forbi endeløse

Majsmarker; gennem vide Marker med de store blomstrende Solsikker; over triste Steppeegne, hvor Mil efter Mil intet Hus, intet Træ, ingen Busk indbød til Rast og Hvil; gennem de smaa Samlinger af lave, vindskæve Lerhytter, der repræsenterer de russiske Landsbyer; over de smukt blomstrende Bomulds-Plantager; forbi store Dynger af Hvede og Rug som flygtende Russere havde sat Ild paa.

Ja, saadan kunde man blive ved. Men for at gøre Billedet ægte, maatte jo alt det andet mindes, alt det, man saa gerne har villet lukke sine Øjne for og ikke har villet lade bundfælde sig i sit Sind:

Slagmarkens Uhygge, de dræbte Bolshevikker, Tilbagetogsvejens Skrammel af brændte Biler, ringskudte Tanks, efterladt Skyts, de ophovnede, stinkende Hestekroppe, de mange primitive Soldatergrave, de rygende Tomter af sammenskudte russiske Byer.

Og endelig den hvide Vinter med frygtelig Kulde, megen Sne og megen Is i det ugæstmilde og uvejsomme Rusland!

Jo, der var nok at fortælle om!

At jeg kun lige nævner alle disse Ting uden at komme med Enkeltheder, har sine gode Grunde. En Frontsoldat snakker helst om Ting, der ligger uden for hans egentlige Hverdagsverden. Og er han ene, saa hygger han sig i sin egen lille Verden, i *Mindernes og Drømmenes Verden*.

I dette lange Aar, hvor hver eneste Dag bragte en længere bort fra Hjemstavnen og fra den Verden, man med sit Arbejde og sine Tanker hidtil havde levet i, har man rigtig lært at skønne paa, hvilken Rigdom et Fond af rige, skønne Minder er. I dem hentede man Opmuntring paa sorte, triste Dage. De bragte en Solskin ind i Hjerte og Sind, naar den russiske Vinter blæste en isnende Kulde ind i det formummede Ansigt. De fik en til at smile, naar man næsten var ved at fortvivle og kun kunde se sort. De fik Haabet til at lyse, naar man syntes, Vanskeligheder og Savn taarnede sig op.

I slige Stunder sandede vi Ordet om Mindet og Kildespringet, og vi lovede os selv at gøre vort til at den opvoksende Slægt fik glade, lyse og rige Minder, at den fik en aandelig Ballast, der staalsatte den til at trodse alle Vanskeligheder.

Lyse Minder!

I denne Aarsmødets Maaned har vi indkaldte Kammerater i Tankerne sikkert alle været ude paa Aarsmøde-Pladsen i Flensborg med den storslaaede Udsigt over den blaa Flensborg Fjord, og vi har genoplevet et af disse uforglemmelige Aarsmøder fra den festlige Morgenstund med Hejsningen af det store Danebrog og til sen Aften, hvor vi trætte af Indtryk og af Dagens Strabadser vandrede hjem til den tætpakkede

Mødesal. – – Og med Minderne dukkede Ønsket frem om i den kommende Tid at maatte være med til at udbygge disse Møder til et samlende Sommerstævne for hele den danske Folkegruppe i Sydslesvig. Der er saa meget, der endnu kan gøres bedre! – –

Eller man sidder – som jeg nu i dette Øjeblik – og skuer ud over den oprørte Havflade her, hvis Brusens stadig naar ens Øre, og – pludselig sidder man i Robaaden sammen med Kammeraterne derhjemme paa Flensborg Fjord og er undervejs til Sandager, Lyksborg, Brunsnæs eller Sønderborg. Og i Erindringen genoplever vi alle de smukke Roture, fælles Oplevelser og fredfyldte Aftener, Roklubben skænkede os. – –

Hvor har alle disse Minder om smukke, berigede Oplevelser i Arbejdet for den fælles Folkesag, om uforglemmelige Samvær med Venner og Folkefæller dog hjulpet os i det lange, triste Aar, der gik!

Men de fleste af os er ikke standset kun ved Minderne. Snart er Tankerne løbet løbsk, og Tusinder af Ønsker og Planer er dukket op som man i Helhedens Interesse vilde virkeliggøre, naar Krigen var hørt op, og vi atter sad hjemme i vort borgerlige Erhverv.

I alle disse Planer og Ønsker var Arbejdet for vor Hjemstavns og vor Folkesag det centrale. Kommer vi helskindede og sunde hjem, saa vil vi vie det alle vore Kræfter og skænke det hele vor Indsats. Det har vi i Samtaler og Breve lovet hinanden saa tit, og disse Løfter er ikke tomt Skvalder.

Arbejdet i vor Folkesag er saa omfattende og rigt, saa her er Plads til alle Meninger og Brug for alle Kræfter. Den ene ligger Skolesagen mere paa Sinde, den anden er en Bogorm og vil have Arbejdet ud fra Flensborghus Bogsamling fremmet mest muligt. For begge er der et rigt Arbejdsfelt at gaa ind til. Mange Børn inden for vor Folkegruppe er endnu ikke Elever i danske Skoler, og mange af vore Landsmænd har maaske endnu ikke faaet Øjnene op for den folkelige Rigdom, der er opstabet paa Bogreolerne i Flensborghus.

Og andre har maaske først nu som modne Mænd og kamprøvede Soldater erfaret Værdien af vort danske Ungdomsarbejde. Dette har givet dem Minder, en aandelig Ballast og en indre Rigdom, som de nu i Krigsaarene har værnet om som en kostelig Skat. Og jeg er sikker paa, at de senere vil vie vort Ungdomsarbejde deres levende Interesse og Støtte. –

Saaledes har enhver af os sin egen Ønskeverden. Og i stille Stunder sysler enhver med sine egne Fremtidsplaner og Ønsker.

Hvad det kommer an paa for os herude, er at spare paa Nerver og Kræfter til et Arbejde i Folkets og Helhedens Tjeneste, enhver paa sin

Plads og efter sine Evner, naar dette Ragnarok er forbi og der atter er Mulighed for et Fredens og Forsoningens Værk.

Vi haaber, at denne Tid ikke maa være alt for fjern, og saa skulde den gerne finde os alle rede og rustede!

Indtil da maa den lille Flok af frivillige og prøvede Tillidskræfter derhjemme ikke give op, ikke blive træt, men – trods Savn og øget Arbejde – med et glad Smil tage endnu et bette Nøk.

Husk: det er vor Folkesag og den opvoksende, unge Slægt, det gælder!

Frede

Litteratur og kilder

Julius Bogensee: Det danske mindretal i Sydslesvig. Udg. af Studenterforeningen, Nyt Nordisk Forlag, Kbh. 1942.

Karl Budach: 10 år i krig og fangenskab. Udg. af Sydslesvigsk Forening, Dansk Generalsekretariat, Flensborg 1989.

L. P. Christensen (red.): Slesvig Delt ... Det dansk-tyske Livtag efter Verdenskrigen, 2. opl. 1923.

Osvald Due: Viggo Lausten. Flensborg-drengen og Soraneren. Særtryk af Soranerbladet. Dansk Ungdomssekretariat. Flensborg 1971.

Flensborg Roklub. 28. juni 1935-1985. Flensborg 1985.

Helge Knudsen: Et moderne Blad – »Der Schleswiger«. Grænsevagten 1927 s. 103-109.

Jacob Kronika: Lys i Vinduet. Slesvigske Dagbogsblade fra Berlin 1933-1939. 1957.

Poul Kürstein (red.): Flensborg Avis 1869 1. oktober 1969, Flensborg 1969.

Carsten R. Mogensen: Dansk i hagekorsets skygge. Det tredje rige og det danske mindretal i Sydslesvig 1933-1939. Udg. af Studiefællesskabet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg 1981.

Aage Mogensen: Gefreiter Petersen fra Flensborg. Sydslesvigsk Julegave 1954 s. 8-18.

Jørgen Nielsen: Arbejder i danskhedens tjeneste. Udg. af Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 1987.

Johan Peter Noack: Det danske Mindretal i Sydslesvig 1920-45. Udg. af Institut for Grænseregionsforskning, Aabenraa 1989.

Flensborg Avis

Folkung Bladet. Udgivet af Det unge Grænseværn 1936ff (enkelte numre).

Grænsevagten 1918ff (Register til Bind I-XXII 1918-1940, Kbh. 1943).

Der Schleswiger.

Arkivet ved Dansk Centralbibliotek

Breve fra Frederik Petersen til Leo Dane, Hanne Petersen, Dagmar Wrang,
venner i Struer samt søskende.

Kopier af akter i Dansk Generalsekretariats arkiv.

Personregister

Biehl, flensborgsk tømmerhandel og savskæreri. I flere generationer boede familien Biehl i huset »Hjemmet« i Mariegade, opført 1790. Familien driver endnu i dag trælasthandel, Biehl & Co. i Flensborg.

Bogensee, Julius (1894-1950). Søn af landmand B. fra Havetoft i Sydslesvig. Lærer fra seminariet i Haderslev 1914. Blev i november 1918 lærer i Skardebøl ved Læk. Tvangsforflyttet til Ballum – Nørrehus, da han aktivt deltog i det danske afstemningsarbejde. Valgte at tage sin afsked fra det tyske skolevæsen, redaktør af det på tysk skrevne dagblad »Flensburger Norddeutsche Zeitung«. Da bladet 1925 overgik til »Flensborg Avis« oprettede Bogensee »Sydslesvigsk Korrespondancebureau«. Flyttede ved 2. verdenskrigs begyndelse til Sønderhav.

Bogensee var meget virksom på forskellige områder af det folkelige arbejde. Var bl.a. i 1920 med til at oprette Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn. Se endvidere Sønderjyske Historikere efter 1864, 1976 s. 18.

Born, Henrik (Heje) (f. 1913 i Flensborg, d. 1944 i Rusland). Elev fra Duborg-Skolen. Bankuddannet, ansat på Union Bank. Aktivt med i ungdomsarbejdet som spejder og tropsfører, i ungdomsforeningen og i Flensborg Roklub. Faldt i Rusland den 12.7.1944.

Brodersen, Iwer Gottberg (f. 1899 i Flensborg d. 1931). Voksede op i et dansktalende hjem. Faderen landmand og havde landbruget på Martinstift under sig. I. G. Brodersen blev indkaldt til krigstjeneste sidst under den 1. verdenskrig. Kom først hjem i 1919. Deltog i afstemningstidens mange gøremål og kom efter afstemningen på Tønder seminarium. Blev efter uddannelsen i april 1924 ansat som sekretær på Dansk Generalsekretariat under Jacob Kronika. Hans arbejdsområde var de flensborgske distrikter under Den slesvigske Forening. Formand for Den slesvigske Kreditforening 1927 til 1930. Hans specielle interesse var dansk idræt og gymnastik; han ydede i sin fritid en betydelig indsats for Dansk Gymnastikforening Flensborg (DGF). Formand for De sydslesvigske Ungdomsforeninger fra den 23. januar 1927 til sin død den 20. marts 1931.

Budach, Karl, Jaruplund, f. 1919. Opvokset i en dansk landmandsfamilie. I 1931 kom han på Duborg Skolen og sluttede med realeksamen i 1936. Var aktiv med i ungdomsarbejdet. Tog landbrugsuddannelse syd og nord for grænsen.

Måtte i 1938/39 aftjene 6 måneders arbejdstjeneste. Blev 2. sept. 1939 indkaldt til tysk krigstjeneste. Kom i russisk fangenskab i februar 1945, hjemsendt i januar 1948.

Tog på Ladelund Landbrugsskole og var derefter i landbruget i Sydslesvig. Blev gift i 1949 og overtog i 1956 sin kones bedsteforældres gård i Tørning ved Hammelev. Bor nu i Øster Lindet.

Bøvdatt, Christian (1881-1973). Født på Als, skræddermester. Måtte gøre krigstjeneste i den 1. verdenskrig og deltog i afstemningsarbejdets gøremål. Kom med i forskellige bestyrelser. Var 1923-1951 ansat som »økonom« (bestyrer) for »Hjemmet«, der blev overgivet til det danske ungdomsarbejde og til andre danske foreningers mødevirksomhed.

Christensen, Børge (1911-1988). Bogtrykker i Struer. Blev den 20. maj 1944 arresteret af Gestapo. Sad først i arrest i Aarhus og blev derefter overflyttet til Horserødlejren. Blev efter 2 måneders indespærring frigivet, og kunne atter starte sit lukkede trykkeri.

Christensen, Hans Jepsen (1880-1956). Landmand og gårdejer i Hviding. Landstingsmand. Var gennem 46 år fra 1910 formand for den nordslesvigske Skoleforening. Han udførte både for Nord- og Sydslesvig en stor og betydningsfuld indsats for skoleordninger og skoleophold for unge på efter- og højskoler. Var fra 1920 medlem i Statens Kulturudvalg.

Valgt til Landstinget fra 1920-1947 og øvede her et stort arbejde for danskheden nord og syd for grænsen. Se videre i Dansk biografisk Leksikon 3. udg. bd. 7, 1981 s. 235 f.

Christiansen, Ernst (f. 1877 i Vejrbæk, Bov sogn, d. 1941). I 1893 kom han til »Flensborg Avis« og blev 1906 avisens redaktør. Samtidig var han stærkt engageret i det danske folkelige virke, støttede stærkt det voksende ungdomsarbejde. Var en af de ledende, stærke kræfter i afstemningskampen og i årene derefter. Den 8. juli 1940 fik han skriveforbud og forbud mod at betræde bladhuset.

I alle årene har Ernst Christiansen været en ledende kraft i det folkelige, politiske arbejde. Han var bl.a. altid taler ved alle årsmøder. Han har udgivet flere bøger. Se videre i Dansk biografisk Leksikon 3. udg. bd. 3, 1979 s. 361 f.

Dane, Leo (f. 1911, d. 1985). Redaktør, bogtrykker. Var et aktivt medlem i Konservativ Ungdom (KU). Udtrådte kort efter Danmarks besættelse, da han ikke var enig med den linie man fulgte. Var formand for »18. April«'s Lyngby afdeling. Overtog i 1942 Nysted Folkeblad. Efter krigen startede han sit eget firma; – DANE TRYK i Viby, Aarhus. Var mange år medlem i Slesvig Ligaens bestyrelse.

Frederiksen, Bruno (f. 1913 i Harreslev, d. 1942 i Rusland). Elev fra Duborg-Skolen. Handelsuddannet. Aktiv i ungdomsarbejdet som spejder, i ungdomsforeningen og Flensborg Roklub. Faldt i Rusland den 5.6.1942.

Fries, Willi (f. 1919, d. 1975). Elev fra Duborg-Skolen. Handelsuddannet. Var aktiv med i forskellige grene af ungdomsarbejdet. Spejder, gymnast, med i ungdomsforeningen og i Flensborg Roklub. Indkaldt til værnepligten og krigstjenesten ved den tyske marine. Blev i 1946 ansat på Ungdomssekretariatet. I 1955 blev han amtssekretær for SSF i Syd Tønder amt.

Hansen, Peter (1911-). Elev fra Duborg-Skolen. Deltog i forskellige aktiviteter i Flensborg, især i Flensborg Roklub. Han startede eget ekspeditionsfirma i Krusaa.

Hanssen, Andreas, dr. phil. (1879-1940). Født i et småkårs hjem i Keldby på Møn. Efter lærereksamen i Vordingborg og flere års praktisk skolegerning blev han 29 år gammel student og begyndte et akademisk studium, som i 1915 afsluttedes med doktorgraden.

I 1921 foranledigede Københavns viceskoleinspektør, H. A. Svane, Andreas Hanssen til at søge stillingen som leder af den danske realskole i Flensborg. Under hans sikre ledelse fik den danske folkedel efterhånden sit eget skolevæsen, og det kulturelle danske arbejde gik ind i en rig udviklingsperiode. Se videre i Dansk biografisk Leksikon 3. udg. bd. 5, 1980 s. 704.

Harck, Christian (f. 1914 i Flensborg). Elev fra Duborg-Skolen. Var aktiv med i ungdomsarbejdet som spejder og i ungdomsforeningen. Tog lærereksamen fra Tønder og blev ansat som lærer i 1936 ved den danske kommuneskole i Flensborg. Måtte igennem krigstjenesten under hele krigen. Blev derefter lærer på Duborg-Skolen 1946. Skoleinspektør for Cornelius Hansen-Skolen 1951 til 1981.

I årene efter lærereksamen og krigen var han en aktiv rosportsmand i Flensborg Roklub.

Harck Hans (1911-1943). Født i Flensborg. Elev på Duborg-Skolen, præliminæreksamen 1927. I banklære i Privatbanken i Flensborg. Den 1. november 1930 ansat som kontorist på Dansk Skoleforenings kontor og udnævntes den 1. april 1934 til fuldmægtig sammesteds. Den 22. februar 1940 indkaldt til krigstjeneste, faldt den 13. september 1943 i Rusland. Var gift med Ingrid, datter af journalist J. N. Jensen ved Flensborg Avis. Hans Harck var en aktiv medarbejder i Sydslesvigs danske foreningsliv. Ungdomsforeningen, Spejderkorps, tropsfører for Skjoldunge troppen, medstarter af Flensborg Roklub og dennes første formand.

Hollensteiner, Hermann (1862-1940). Blev ved kommunevalget i 1924 valgt ind i den danske gruppe i Flensborg byråd, og var i en årrække medlem af byrådet. Var i en årrække bud og altnuligmand på Dansk Generalsekretariat.

Jensen, Ingrid (f. 1913 i Flensborg). Elev fra Duborg-Skolen. Var aktiv med i ungdomsarbejdet. Var spejder og senere tropsfører. Deltog i flere højskoleophold og blev vandrelærer i egnen omkring Flensborg. Var med til at starte Flensborg Roklub og deltog i dens roaktiviteter. Blev gift med Hans Harck, der faldt i 1943 i Rusland. Blev efter krigen gift med pastor Martin Nørgaard. Gjorde et stort arbejde i menighedskredsen Flensborg Nord. Men blev nok mest kendt som kunstner med adskillige udstillinger i Sydslesvig, Danmark og Frankrig.

Jensen, (J. N.) Jens Nielsen (f. 1879 i Østerby i Daler sogn, d. 1962). Efter konfirmationen kom han i landbrugs- og senere i mejerilære. Fik uddannelse på mejerier i Nordslesvig, Holsten, Jylland og Langeland. I 1905 tog han eksamen fra Ladelund Mælkeriskole. Besøgte i flere vintre Testrup og Askov Højskole. I 1906 kom han som journalist til »Hejmdal«, og i 1908 til »Flensborg Avis«. I 1914 indkaldt til krigstjeneste. Kom først hjem 31. maj 1919.

J. N. Jensen har øvet en betydelig indsats i det folkelige danske arbejde. Ikke mindst for ungdomsarbejdet. Han redigerede det første ungdomsblad »Holger Danske«. Han var i flere bestyrelser og formand for »Den slesvigske Forening«'s 1. distrikt i Flensborg nord. Medlem af Flensborgs byråd fra 1946 til 1948.

Jessen, Tage (f. 1898 i Kollund, d. 1975). Studentereksamen 1917 fra den tyske latinskole i Flensborg. Blev kort efter indkaldt til krigstjeneste. I afstemningstiden var han redaktør af det tyskskrevne danske blad »Vort Land«. Fortsatte derefter sit studium, der 1928 afsluttedes med juridisk embedseksamen ved Københavns universitet. Kom herefter tilbage til »Flensborg Avis« og var samtidig beskæftiget på det danske Generalsekretariat.

Valgtes i august 1930 til formand for Den slesvigske Forening i Flensborg. Udnævntes til medredaktør ved »Flensborg Avis«. Bombeangrebet på Flensborg den 19. maj 1943 udslættede hans hjem og dræbte hans hustru, Eli Jessen, født Dybdal. Han boede herefter i Kollund. Han nedlagde sit formandshverv for Den slesvigske Forening af helbredsmæssige grunde i september 1945. Fratrådte som redaktør ved Flensborg Avis 1965.

Johannsen, Svend (f. 1903 i Flensborg, d. 1978). Besøgte den tyske højere realskole i byen, men blev 1920 af politiske grunde bortvist fra skolen. Var med til at starte spejderarbejdet i Flensborg 1919. Tog i 1923 studentereksa-

men ved Katedralskolen i Haderslev, fortsatte sine studier ved universitetet i København, hvor han i 1930 tog teologisk embedseksamen, 1932 suppleret med lærereksamen fra KFUM's seminarium i København. Blev samme år ansat som lærer ved Duborg-Skolen.

Blev straks aktiv igen inden for spejderarbejdet. Han overtog i august 1933 ledelsen af Ansgar skolen i Slesvig. Var en meget brugt foredragsholder i Sydslesvig og Danmark. Blev den 29. maj 1940 arresteret af Gestapo på gr. af en beskyldt tysk fjendtlig holdning og sad til den 16. september 1941 som fange i KZ-lejren Sachsenhausen – Uranienburg.

Svend Johannsen var viceborgmester i Slesvig 1945-48. Byrådsmedlem fra 1948, kredsmedlem 1946, var distriktsskoleinspektør for de fem sydlige amter fra 1954-69. Var Gildemester i Sct. Georgs Gildet Flensborg 1947-49. Blev æresmedlem i Dansk Spejderkorps Sydslesvig 1959. Formand for Sydslesvigs Vælgerforening 1948-49. Næstformand i Sydslesvigsk Forenings hovedbestyrelse 1946-49, og medlem af hovedstyrelsen 1949-51 og fra 1954 chefredaktør for »Südschleswigsche Heimat Zeitung«, den tyskskrevne danske avis. Medlem af Sydslesvigsk Kirkeråd fra 1948.

Jørgensen, Hans Ronald (f. 1915 i Aabenraa). Elev fra Duborg-Skolen. Aktiv i spejderarbejdet og i nogle år korpschefens højre hånd. Uddannet i Union-Bank. Rønshoved Højskole 1934. Dansk student. Besøgt universiteterne i København og Berlin. Studeret statsvidenskab. Fra 1938 og indtil 1945 først 6 måneder i arbejdstjenesten »Reichsarbeitsdienst« og derefter soldat. Efter krigen en kort tid ansat på Dansk Generalsekretariat. Blev i 1946 amtssekretær i Slesvig for Sydslesvigsk Forenings amtsdistrikt, Gottorp amt. Sekretær i det dansk-tyske kontaktudvalg. Generalsekretær for Sydslesvigsk Forening 1956-1982. Ydede et stort arbejde inden for mindretalsunionen »Den europæiske Folkeunion« (FUEV) fra 1950, 1973-77 var han unionens præsident og dennes generalsekretær 1982-87. Oprettede og drev Dansk Boghandel i Flensborg til 1988.

Kjems, Anna født Lorenzen (f. 1893 i Ballum). Efter uddannelse på højskoler og Dansk Husflidskole rejste hun tilbage til Ballum. I 1919 blev hun gift med Niels Kjems, lærer på Skibelund Efterskole.

I 1922 flyttede de til Harreslev, hvor en gammel kro blev købt og indrettet til forsamlingshus. Derfra udgik virksomheden som vandrelærer i Flensborgs omegn. Der undervistes i dansk, gymnastik, håndgerning, husflid og sang. Se videre i Dansk biografisk Leksikon 3. udg. bd. 7, 1981 s. 682.

Kjems, Niels (1888-1975). Uddannet på højskoler og Statens Lærerhøjskole. I 1919 indgik han efter sin hjemkomst fra krigen ægteskab med Anna Lorenzen fra Ballum, se ovenfor.

Niels Kjems var lærer på Skibelund Efterskole, indtil ægteparret i 1922

rejste til Harreslev. Ved optantkonventionen fik de tysk statsborgerskab. Dette skridt blev taget for at være mere frit stillet undet et arbejde i Sydslesvig. Konsekvensen blev, at han under den 2. verdenskrig igen indkaldtes til tysk militærtjeneste. Denne gang slap han dog med at deltage i krigsfangebevogtningen i nærheden af Flensborg.

I alle årene virkede Niels Kjems som vandrelærer i en lang række sogne udenfor Flensborg og var efter 1945 samtidig rådgiver for skoledirektøren. Som ovenfor nævnt flyttede ægteparret til Harreslevmark og indrettede og drev her Husflidsgården.

Foruden det skolemæssige arbejde var Niels Kjems med i adskillige foreningers virke og var på mange områder en god igangsætter af foreningsaktiviteter. Se videre i Dansk biografisk Leksikon 3. udg. bd. 7 s. 682.

Knudsen, Helge Johannes (1897-1985). Blev student 1915 og cand.theol. 1922, derefter tilknyttet forskellige blade: Danskeren i Haderslev, Nationaltidende og Berlingske Tidende, København, Jyske Tidende, Kolding – chefredaktør fra 1929 – K. fik ideen til Det sønderjyske Landeværn som modtræk mod de hjemmetske opkøb af dansk jord gennem Kreditanstalt Vogelgesang. I 1934 var han i kort tid chef for Berlingske Tidende. Blev korrespondent i Stockholm 1935-38, derefter i Berlin 1938-43, igen i Berlin 1945 og i London 1946-50. Blev presseattache ved ambassaden i Bonn i 17 år. Ydede en betydningsfuld indsats efter krigen for at normalisere og venskabeliggøre de dansk-tyske forbindelser. Se videre i Dansk biografisk Leksikon 3. udg. bd. 8, 1981 s. 73.

Kristensen, A. Landbrugskandidat. Landbrugslærer på Nr. Nissum Højskole.

Kristensen, Agnes, ægtefælle til A. Kristensen.

Kronika, Jacob (1897-1982). Opvokset i Flensborg, hvor han tog studentereksamen. Var under afstemningskampen sekretær for Mellemslesvigsk Udvalg. I vinteren 1919 blev han sammen med lærer Julius Bogensee redaktionel leder af det på tysk skrevne danske blad »Flensburger Norddeutscher Zeitung«. I 1924 blev J. Kronika den første generalsekretær på det ny oprettede danske Generalsekretariat. I 1925 overtog han sammen med redaktør Ernst Christensen videreførelsen af den på tysk skrevne danske presse »Der Schleswiger«. 1924-27 var han formand for De sydslesvigske Ungdomsforeninger.

I 1932 kom Kronika til Berlin som »Flensborg Avis«'s korrespondent og fra 1933 tillige for »Nationaltidende«. Fra 1940-45 også knyttet til »Svenska Dagbladet« og var i en årrække korrespondent til »Aarhus Stiftstidende« og »Aalborg Stiftstidende«. Var i Berlin det danske mindretals talsmand. Efter Krigen var han kort tid i Flensborg-redaktionen og blev derefter korrespondent for avisen i Bonn. I 1960 udnævntes han til ansvarshavende redaktør for »Flensborg Avis«. Tog sin afsked i 1964 og flyttede til København. Se videre i Dansk biografisk Leksikon 3. udg. bd. 8, 1981 s. 343.

Laug, Søren Christensen, viceskoleinspektør i Struer.

Lausten, Laust Kasper (f. 1874 i Nørby ved Visby i Nordslesvig, d. 1958). Kom efter konfirmationen 1889 i typograflære ved »Flensborg Avis«. I 50 år virkede han derefter ved bladet, de sidste 27 år som faktor.

I en meget ung alder begyndte han at deltage i det danske foreningsliv. Således var han formand for den efter afstemningen nyoprettede hovedorganisation Den slesvigske Forening i Flensborg i 1922-30.

Lausten, Viggo (1904-1940). Søn af L. K. Lausten, se ovenfor. Viggo Lausten var mellem dem, der satte spejderarbejdet i Flensborg i gang i 1919. Han var korpschef 1927-30. Efter afstemningen kom han på Sorø Akademi og blev i 1923 journalistelev på »Flensborg Avis«. Blev også medarbejder ved den tyskskrevne danske avis »Der Schleswiger«. I 1931 overtog han »Flensborg Avis«'s Tønder redaktion – Vestslesvigs Tidende. Blev også her hurtigt engageret i det danske folkelige arbejde. Var i 1935 med til at oprette Sct. Georgs Gildet i Tønder. Han blev af det danske politi efter tysk krav arresteret i Tønder den 12. april 1940 og blev først indsat i Aabenraa arrest, hvorfra han den 20. april blev overført til tysk fængsel i Kuppet i København til tysk forhør. Han døde her den 4. maj 1940.

Leckband, Helmuth (f. 1916). Elev fra Duborg-Skolen. Bankuddannet og ansat i Union Bank. Var aktiv i dansk ungdomsarbejde herunder ikke mindst i Flensborg Roklub og var en ivrig roer. Måtte gennem års krigstjeneste og fangenskab i Rusland. Har skrevet to bøger om disse oplevelser. Blev efter hjemkomsten ansat på Skoleforeningens kontor og blev dets bygningsinspektør.

Lieb, Aksel, (f. 1912, d. 1984). Elev fra Duborg Skolen. Efter lærereksamen i Silkeborg blev han i 1938 lærer ved den danske kommuneskole i Flensborg. Fra 1940 var han med i krigen. Efter hjemkomsten fra 1950 til sin pensionering i 1977 leder af Oksevejens Skole i Flensborg Sporskifte. I drenge- og ungdomsårene aktiv i spejderarbejdet som tropsfører. Efter krigen var han med i Sct. Georgs Gildet og 1949-1951 dets gildemester. Han har i årenes løb skrevet en del digte. Sct. Georgs Gildet udgav i 1985 bogen »Digte af Aksel Lieb«.

Lieb, Johan (f. 1884 i Flensborg, d. 1945). Faderen var direktør ved den danske »Spare- og Lånekasse for Flensborg og Omegn«. Johan Lieb fik præliminæreksamen fra den flensborgske, tyske overrealskole. Handelsuddannelse. Efter den 4 årige uddannelse var han 2 år ved Privatbanken i Flensborg, derefter 2 år ved et jernfirma i Bremen. Kom tilbage til sit lærefirma, J. J. Nöbbes

Eftflg., som rejsende, bogholder og disponent, indtil firmaet opløstes i 1930.

Johan Lieb har lige fra sin tidligste ungdom taget del i det nationale arbejde. Blev i 1930 som Den slesvigske Forenings sekretær ansat på Dansk Generalsekretariat. Stod for det daglige kontormæssige arbejde og øvede en betydelig indsats i det folkelige danske virke indtil sin bratte død den 3. maj 1945.

Lorenzen, Peter (d. 1932). Landmand på Østerbymark i Medelby sogn. Han var aktiv i det danske liv i sognet. Efter 1920 blev gården hurtigt samlingsstedet. I 1922 udvidede Peter Lorenzen sit stuehus med et fag, en ny storstue blev skabt og stillet til rådighed for danske møder. I april 1923 blev stuen indviet. Foredragsholdere, sygeplejerske Maren Sørensen og mange andre fandt vej hertil. Under betegnelsen »Peers Pissel« var Peter og Sine Lorensens storstue kendt, og her levede og voksede en folkelig og kristelig dansk livsvilje frem.

Meng, Hans (f. 1901 i Aabenraa, d. 1954). Uddannet på seminarium i Danmark. Ansat som lærer 1929 ved den danske privatskole på Harreslevmark ved Flensborg. 1931 kom han til Duborg-Skolen. Skoleinspektør 1945-48 ved Christian Paulsen Skolen. 1948 og til sin død viceskoleledende.

Blev i september 1939 indkaldt til krigstjeneste, først ved arbejdstjenesten og derefter soldat indtil 1945. Aktiv i forskellige grene af det danske ungdomsarbejde og foreningslivet. Ledede en tid spejdernes ulveflok. Formand for Flensborg Ungdomsforening og 1938-46 formand for »De sydslesvigske Ungdomsforeninger«.

Mommsen, Fr. (f. 1901 i Flensborg, d. 1965). Besøgte den tyske kommuneskole og kom efter konfirmationen i håndværkerlære ved amtsbanernes værksteder. I 1922 afskediget af nationale grunde. Var i 1923/24 på gymnastikhøjskolen i Ollerup. I april 1924 ansættelse ved det danske bogarbejde i Sydslesvig. Var 2 vintre på Askov og senere på Statens Biblioteksskole. I 1934 overtog han ledelsen af biblioteksarbejdet i Sydslesvig. I 1943 indkaldt til tysk krigstjeneste. Efter 1945 leder af det danske bogarbejde for Sydslesvigs landdistrikter. Var aktiv med i forskelligt foreningsarbejde, i tiden 1931-33 formand for sammenslutningen Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger. Fra 1948 medlem af Flensborgs byråd, rådmænd.

Møller, Jacob Clausen (I. C.) (f. 1876 i Haderslev d. 1955). Handelsuddannet. Startede eget engros tekstilfirma før den 1. verdenskrig i Flensborg. I årenes løb udbyggedes firmaet til en af Flensborgs største engros forretninger i tekstilbranchen. Men I. C. Møller levede også stærkt med i det danske folkelige arbejde og havde gennem årene adskillige tillidsposter. Fra 1924 ordfører for den danske byrådsgruppe og udnævntes i 1933 til dansk rådsherre. Hans kloge

og velovervejede forslag, objektive vurderinger og initiativer blev påskønnet i byrådet.

Efter kapitulationen i 1945 udnævntes I. C. Møller til Flensborgs overborgmester og bypræsident 1950-51.

Müller-Kristiansen, Hans, bankdirektør, vicekonsul, R. (f. 1896 i Skanderborg, d. 1963). Kom straks efter afstemningen i 1920 til Sønderborg, hvor han øvede en meget betydelig indsats inden for ungdomsarbejdet i grænselandet. Han var medstifter af Sønderborg Roklub og dets formand i 1922-27 og 1929-31. Han fik høje tillidsposter i dansk idræt. 1937-39 var han medlem af hovedstyrelsen for Dansk Forening for Rosport. Var i bestyrelsen for Dansk Idrætsforbund 1924-51 og var forbundets særlige tillidsmand i Sønderjylland. Medlem af Danmarks olympiske komité fra 1930 og i dens bestyrelse 1946. Blev 1942 medlem af idrætsmærkebestyrelsen og samme år formand for Sønderborg samvirkende Idrætsforeninger; senere blev han formand for den projekterede idrætshøjskole i Sønderborg.

Var medstifter af Det unge Grænseværn og dets kasserer fra starten i 1933 og til 1947 og fra 1943-47 tillige næstformand. Han blev en stærk støtte, da ønsket om en dansk roklub i Flensborg i 1936 kom frem, og fik etableret en god forbindelse til Dansk Forening for Rosport.

Münchow, Samuel (f. 1893 i Flensborg, d. 1976). Efter kommuneskolen kom han i smedelære i Gremmerup ved Husby i Angel. Var senere svend i Nordslesvig og på Flensborg skibsværft. 1913 indkaldt til militærtjeneste og derefter 4 år krigstjeneste. Efter krigen havde han beskæftigelse i Nordslesvig og Danmark. I 1922 kom han igen til Flensborg og havde arbejde ved forskellige smedier. Tog i 1933 mestereksamen, og i 1937 overtog han afdøde smedemester Fyns forretning.

Fra sine tidligste ungdomsår har han været aktiv i det folkelige arbejde og havde forskellige tillidshverv og formandsposter bl.a. i Den slesvigske Forening. Fra 1924-34 valgtes han ind i Flensborg byråd. Fra 1934-45 fungerede han som kommunal rådgiver. Udnævntes i 1945 til rådmand, fra 1947 til 1954 valgtes han som danskhedens medlem til den slesvig-holstenske landdag i Kiel igen 1958-1962. Som rådmand sad han i Flensborg byråd indtil 1962.

Nielsen, Christian, (Kidde) (f. 1913, faldt i Rusland 1941). Opvokset i Kobbermøllen. Var et aktivt medlem indenfor dansk ungdomsarbejde. Spejder og flokfører, ungdomsforeningen, med til at starte Flensborg Roklub og var aktiv roer og dyrkede også kajaksporten. Var handelsuddannet og ekspedient i et tekstilfirma. Chr. Niensens – Feltbreve til Landsmænd, offentliggjordes i sin tid i Flensborg Avis og blev på O. Lohses Forlag i 1941 udgivet som bog: »HJERTETS TREKLING«.

Nielsen, Jørgen (f. 1867 i Sønderborg, d. 1951). Blev udlært som typograf 1885 fra »Sonderburger Zeitung«. Aftjente preussisk militærtjeneste. Var derefter 2 år typograf i Husum og fik i 1893 ansættelse som sætter på »Flensborg Avis«. I 1910 blev han kontorist på »Dansk Oplysnings- og Arbejdsanvisningskontor«. Den 1. verdenskrig standsede kontorets virksomhed. Jørgen Nielsen gik så for en tid tilbage til sit fag. I 1918-20 tog han aktiv del som taler i kampen for 2. zones tilbagevenden til Danmark. I september 1920 blev han ansat som lønnet sekretær for »Den slesvigske Forening«, en post han beholdt til sin pensionering i 1932.

Historisk Samfund for Sønderjylland udgav 1987 Jørgen Nielsens erindringer »Arbejder i danskhedens tjeneste«.

Nöbbe, J. J., gammelt flensborgsk handelsfirma. Efter de svære kriseår sidst i 20'erne gik firmaet konkurs først på året 1930.

Petersen, Asmus (f. 1905). Bror til Frederik Petersen. Var maskinmester ved landshospitalet i Viborg. Efter krigen styrelsesmedlem i Sønderjysk Forening i Viborg.

Petersen, Cicilie (f. 1902, d. 1974). Søster til Frederik Petersen, diakonisse i København.

Petersen, Hanne født Lausten (f. 1902 i Flensborg, d. 1986). Datter af faktor L. K. Lausten og søster til Viggo Lausten, se ovenfor.

Hanne Lausten satte pigespejderarbejdet i gang igen i 1921 i Flensborg, efter at det var gået i opløsning efter afstemningen. Hun var tropsfører til 1928. Blev 1927 gift med Frederik Petersen. Pigespejderarbejdet fulgte Hanne Petersen fortsat med interesse, var medlem af pigespejdernes korpsråd og blev æresmedlem i Dansk Spejderkorps Sydslesvig 1959. Det sociale arbejde havde også hendes store interesse, og hun deltog meget i Flensborg Sygeplejeforenings virke. I ægteskabet var der to børn, Sven og Karen, se nedenfor.

Petersen, Jørgen Peter (f. 1898, d. 1975). Bror til Asmus og Frederik Petersen. Boede en årrække i Skive. Kom før krigen til Det Forenede Olie Kompagni i Aabenraa.

Petersen, Karen Lausten (f. 1932). Datter af Frederik og Hanne Petersen. Elev fra Duborg Skolen. Lærereksamen fra Aarhus Seminarium. Ansat som lærer ved Hiort Lorenzen Skolen i Slesvig 1954.

Petersen, Peter (d. 1912). Smedemester, far til 8 børn: Frederik, Asmus, Jørgen Peter, Cicilie, Line, Katrine, Anne og Hans.

Flyttede fra Broager til Styrtom ved Aabenraa, hvor han døde 1912.

Enken, Metta, blev senere gift med en landmand Johann Scharna i Ausacker-Westerholz. Hun døde 1932. Den yngste af Petersens børn, Hans, arvede gården; men faldt i 2. verdenskrig.

Petersen, Sven (f. 1937, d. 1978). Søn af Frederik og Hanne Petersen. Student fra Duborg Skolen. I sine drengeår en meget aktiv spejder. Efter eksamen tog han ingeniøruddannelsen i Danmark. Blev ansat på en fynsk virksomhed.

Schmidt, Rudolf, var en af den danske rosports ledende mænd, der sammen med Müller-Kristiansen støttede oprettelsen af Flensborg Roklub og deltog ved indvielsen af samme i 1936.

Schow, Wilhelm, Dr., overregeringsråd i Kiel. Var den tyske nazistiske Gauleiter Lohse's højre hånd og deltog i nogle af de forhandlinger mindretallet måtte føre med de nazistiske myndigheder og partiorganer.

Suhr, Else (f. 1915 i Harreslev, d. 1988). Elev fra Duborg-Skolen. Handelsuddannet. Var meget aktiv med i ungdomsarbejdet. Var spejder og blev tropsfører, var med i ungdomsforeningen og med i starten af Flensborg Roklub og var her en aktiv roer. Efter krigen blev hun ansat ved Dansk Sundhedstjenestes administration. Var gift med Heje Born, der faldt i Rusland i 1943. Blev nogle år efter krigen gift med revisor Frank Christensen, der også virkede ved Sundhedstjenesten. De flyttede nogle år efter til Danmark, Odense og Hedensted. Flyttede i 1983 tilbage til Harreslev. Var med i starten af Sct. Georgs Gildet Flensborg og var aktive medlemmer i Gilderne i Odense og Vejle og sidst i Flensborg.

Wrang, Dagmar (f. 1903 i Flensborg, d. 1956). Var fra de unge år aktiv med i det folkelige ungdomsarbejde. Var en årrække med i pigespejdernes trop. Fik en kontoruddannelse og var kontorassistent på Dansk Generalsekretariat, fra 1927 til 1952.

STUDIEAFDELINGENS UDGIVELSER

1. Hermann Clausen: Der Aufbau der Demokratie in der Stadt Schleswig nach zwei Weltkriegen. 303 s. 1966. (Udsolgt.)
2. H. V. Gregersen: Niels Heldvad 1564-1634. Ein Schleswiger der nordischen Renaissance – ein Bild seines Lebens und seiner Zeit. 272 s. 1967.
3. Lorenz Rerup: A. D. Jørgensen. Historiker aus dem schleswigschen Grenzland (1840-1897). 160 s. 1967.
4. Vores egne vindver. Ved Poul Kürstein. 192. 1967. (Udsolgt.)
5. Nørre og Sønder Gøs Herred. Red. af Poul Kürstein. 205 s. 1969.
6. Hartwig Schlegelberger: Europa set fra den dansk-tyske grænse. 121 s. 1971.
7. L. S. Ravn: Lærerne under sprogreskripterne 1851-1864. 295 s. 1971.
8. Barn i Flensborg 1890-1920. Ved Poul Kürstein. 343 s. 1972 og 1973. (Udsolgt.)
9. Helmut Leckband: Krigsfangelazarettet i Tamanskajagaden. 269 s. 1973 og 1974. (Overtaget af Gyldendal.) (Udsolgt.)
10. Søren Ryge Petersen: Dansk eller tysk? En undersøgelse af sprogforholdene i en flersproget sydslesvigsk kommune i 1973. 132 s. 1975.
11. Anders Ture Lindstrøm: Landet Slesvig-Holstens politiske historie i hovedtræk 1945-54. 200 s. 1975.
12. Barn og ung i Flensborg 1920-1945. Red. af Lars Schubert og Johann Runge. 335 s. 1977.
13. Paul Tappe: Det gamle Læk i billeder og tekst. 119 s. 1977. (Udsolgt.)
14. Egernefærde bys historie. Red. af Harald Jørgensen, Frants Thygesen og O. M. Olesen. 291 s. 1980.
15. Jane Bossen/Helge Krempin: Granit i Angel. Romansk stenhuggerkunst i et sydslesvigsk landskab. 93 s. 1980. – Bogen har fået prædikaten »Godt Bogarbejde 1980«.
16. Carsten R. Mogensen: Dansk i hagekorsets skygge. Det tredje Rige og det danske mindretal i Sydslesvig 1933-39. 1981. 444 s. i 2 bd. (Registerbind med kilder og noter. 370 + 70 sider.)
17. Johann Runge: Sønderjyden Christian Paulsen. Et slesvigsk levnedsløb. 344 s. 1981.
18. Paul Tappe: Det gamle Kær herred i billeder og tekst. 228 s. 1982.
19. Franz Wingender: Mit danske liv. Baggrund og grundlag for en tilværelse som dansk i Sydslesvig 1920-1950. 218 s. 1983. (Udsolgt.)
20. Franz Wingender: Krigens lænker. Dansk sydslesvigsk dagbog 1939-1944. 211 s. 1984. ISBN 87-423-0435-0.
21. Lars N. Henningsen: Provinsmatadorer fra 1700-årene. 472 s. 1985. ISBN 87-423-0462-8. (Disputats.)
22. Barn og ung i Sydslesvig 1900-1982. 1 og 2. Red. af Jørgen Hamre og Johann Runge. 1986. ISBN 87-423-0464-4.
23. Jane Bossen/Helge Krempin: Helligåndskirken i Flensborg 1386-1986. 108 s. ISBN 87-423-0496-2.
24. Bjørn Poulsen: Land – By – Marked. To økonomiske landskaber i 1400-tallets Slesvig. 299 s. 1988. ISBN 87-89178-00-9. (Disputats.)
25. Franz Wingender: Modstand i Sydslesvig – før og efter 1945. 1988. (Udsolgt.)

26. Ole Ventegodt: Redere, rejser og regnskaber. Et par flensborgske partrederiregnskaber 1783-1812. 258 s. 1989. ISBN 87-89178-03-3.
27. Franz Wingender: Generalsekretær Frederik Petersen. En danskhedens repræsentant i Sydslesvig 1923-45. 1990. ISBN 87-89178-06-8.

Titlerne 1, 4, 8, 9, 13, 19, 25 er udsolgt. Titlerne 20ff er i kommission hos Padborg Boghandel. Nørregade 16, DK 6330 Padborg. De resterende titler bestilles hos Dansk Boghandel, Nørregade 74, D 2390 Flensborg. For øvrigt skulle enhver titel – undtagen de udsolgte – kunne bestilles hos Deres egen boghandler.

Generalsekretær Frederik Petersen (1900-1945)

var en af de markante mænd i det danske arbejde i Sydslesvig i mellemkrigsårene. Han var født i Nordslesvig, men valgte i 1922 det tyske statsborgerskab for at kunne gøre en indsats syd for den nye grænse. I de følgende år virkede han som vandrelærer, ungdomssekretær og pressemand og fra 1928 som Den slesvigske Forenings sekretær for landdistrikterne. Fra 1932 var Frederik Petersen generalsekretær. Utallige var de problemer, som han kom til at løse for mindretallet i nazismens år.

Fra 1939 til 1945 måtte Frederik Petersen følge de tyske hære. Den 9. april 1940 var han med ved besættelsen af Danmark. Han deltog derefter i krigen på både vest- og østfronten.

1943-44 blev Frederik Petersen igen sendt til Danmark, nu som tolk. Han evnede at balancere mellem den tyske hærs krav og ønsket om samtidig at hjælpe sine danske landsmænd. Men til sidst gik det galt. Han blev anholdt af Gestapo og sendt til østfronten. Her faldt Frederik Petersen i slaget om Berlin i krigens sidste dage.

Frederik Petersen var en flittig brevskriver og fotograf. På grundlag af hans mange breve og fotos fortæller bogen om hans virke i Sydslesvig og især om hans mærkelige skæbne under krigen.

Bogen er et fængslende portret af en dansk sydslesvigers vanskelige rolle i krigens år — et bidrag til Danmarks historie i de fem onde år 1940-45.

Omslagsbilledet

Frederik Petersen fotograferet i Flensborg Roklubs dragt o. 1938.

Dansk Centralbibliotek

3417896952